www.pertwk.com

پرۆژەی ڕێکخراوی ڕاسان – بەهاوکاری ڕێکخراوی
چاودێری مافی مرۆڤی کورد – (KHRW)

ژن
لە جیهانی سێدا
ئامانج _بیرو ڕاکان

نوسینی / د.حەسنە بیجوم
وەرگێرانی لە عەرەبییەوە :
چروو سابیر

ناوی کتێب: ژن لە جیهانی سێدا (ئامانج- بیرو ڕاکان)
نووسینی :د. حەسنە بیجوم
وەرگێڕانی : چروو سابیر
نەخشەسازی بەرگ: فەرهاد مەلا حەسەن
ڕێکخستنی تێبینی و سەرچاوەکان : هەڵکەوت سەعید
نەخشەسازی ناوەوە : مەهدی بەکر
تیراژ: 500دانە
چاپخانەی: ئازادی _ سلێمانی
ژمارەی سپاردن:لەلایەن وەزارەتی رۆشنبیری _بەرێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان ژمارەی سپاردنی (1295)ساڵی 2007ی پێدراوە

پێشەکی

مێژوو، سەرەتای بزوتنەوەی ژنان لە ڕۆژئاوا دەگەڕێنێتەوە بۆ ساڵی 1792، ئەو کاتەی (ماری وڵستن گرافت) یەکەم کتێبی خۆی لە ئینگلتەرا بەناوی (بەرگری لە مافەکانی ژنان) بلاوکردەوە، لەو کاتەوە ژنانی ڕۆژئاوا خەبات دەکەن لە پێناو گەیشتن بە تەواوی مافەکان و یەکسانبونیان لە مافەکانیانداو دانانی یاسایەکی دادپەروەر، ئەوەش بووە هۆی گۆڕانێکی ریشەیی لەباری کۆمەلایەتی و یاساییان. کەواتە بزوتنەوەی ژنان لە ڕۆژئاوا گۆڕانێکی گەورەی هێنا ئاراوە کە لەگەڵ هاتنە پێشی سیستمی دیموکراسی شان بەشانی بانگەشە کردن بۆ ئازادی و ڕەخساندنی هەلی یەکسان بۆ هەموان بە بێ گوێدانە چین و تایەفەو بیرو باوەڕو ڕەگەز .

لەسەدەی نۆزدەهەمدا لەناوچەیەکی ڕۆژئاوای ئاسیا (هەرێمی بەنگال لەسەردەمی حوکمی بەریتانیەکان) هەندێك لە هندیە بەنگالیەکان، ئەوانەی کە پەروەردەو فێربونی ڕۆژئاوایان وەرگرتبوو، ، دەستیان کرد بەبانگەشەو بەرگریکردن لە مافەکانی ژنان. هەروەك هەندێ چاکسازی کۆمەلایەتییان کرد بەمەبەستی لەڕیشە هەڵکەندنی دیاردە درێوە کۆمەلایەتییەکان کە ژنانی کردبووە قوربانی کۆمەڵ. دواتر ئەو هەولانە بەتێپەربونی ساڵ لەبزوتنەوەیەکی چاکسازی کۆمەلایەتیەوە گۆڕا بۆ بزوتنەوەیەکی تایبەت بە رزگاریخوازی ژنان. بەم جۆرە ئەم بزوتنەوەیە لە کۆمەڵگەی هندی لەبەنگالدا بووە هێزێکی کاریگەرو چالاك کە بەمەش توانی هەندێك لە باری خراپی ژنان لە رووی یاسایی و کۆمەلایەتیەوە چاك بکاتەوە. بەلام لەبەرانبەر ئەوەدا کۆمەڵگەی بەنگالی موسوڵمان بەدواکەوتوویی مایەوە لەبەر پایەند بونیان بەداب و نەریت و کەمی دەرفەت لەباسکردنی کێشەی خۆیانەوە ,بۆخستنەرووی کێشەی ژنانی

www.pertwk.com

موسوڵمان لەبەنگالیدا ، هەولی ژنێکی وەك(بیجوم روقیە سەخوات حوسێن (1880 – 1932) دیارو هەڵکەوتوو بوو، کە بە نوسینە بوێرو لیبراڵەکانی لەمەڕ ئازادی ژنان لە کۆمەڵگەی هاوچەرخدا دەنگی دایەوە و رێگای بۆ ژنانی موسوڵمانی بەنگالی کردەوە بۆ پێشکەوتن و گەشەکردن کە تائێستاش کارە فەلسەفەییەکانی کاریگەری لەسەر بزوتنەوەی هاوچەرخی ژنانی بەنگالیدا هەیە.

بزوتنەوەی ژنانی بەنگالی لەماوەی حوکمی پاکستانیدا ئامانجی زۆرو گەورەی بەدەست هێناوە، بەلام کۆمەڵی ئیسلامی پێشترو ئێستاش دوورە پەرێزە لەبەرانبەر بیرکردنەوەی پێشکەوتوو و نوێ . نەك هەر ئەوە بەڵکو بەهۆی داب و نەریتی باوی کۆمەلایەتیەوە هیچ کاتێك هانی بیری یەکسانی تەواوی نەداوە، هەروەك چۆن لە کۆماری ئیسلامیشدا بە هیچ شێوەیەك هانی بزووتنەوەی ژنان نەدراوە.

دامەزراندنی دەوڵەتی بەنگلادیش لە ساڵی 1971 هاندەرێك بوو بۆ بیری ئازادی ژنان. لەبەرئەوەی دەستوری بەنگلادیش لە رووی تیورییەوە مافەبنەڕەتیەکانی هاولاتیانی بە بێ گوێدانەجیاوازی خێڵ و چین و رەگەزو بیروباوەڕ ، داوە .ئەمەش بوتە هاندەرێکی گەورە ، بۆ بزووتنەوەی ژنان لەو ولاتەدا. ژنان لەبەنگلادیشدا چەوساوەی یاسای خێزانن کە جیاکاری دەخولقێنێ و لەژێر ئەو بارەدا ژیانی کۆمەلایەتی رۆژانەیان دەگوزەرێنن و بەدەگمەن هەلی فێربوون و هەڵبژاردنی پیشەیان بۆ دەرەخسێ، لەلایەکی تریشەوە رەوشی نالەباری کۆمەلایەتی و ئابووری کاری لە ژیانی ژنان کردووە، بۆیە نکولی لەوەدا ناکرێ بەهۆی نەبوونی یەکسانی کۆمەلایەتی و ئەو یاسایانەی کە لەسەر جیاکاریی رەگەزی و ئاییینی دامەزراون کە ژنان زیاتر دەچەوسێندرێنەوە بزوتنەوەی ژنان لەو ولاتەدا ئامانجی گۆڕینی ئەو بارو دۆخەیە بەگشتی.

ئەوەی مایەی هیوایە بوونی کۆمەڵێك ژنی خوێندەوارە کە لەپێشەنگی بزوتنەوەی ژنانی بەنگالیدا کار دەکەن مامۆستاو دکتۆر (حەسنە بیجوم) یەکێ لەو ژنانەیە کە لەوبوارەدا و لەهەردوو لایەنی تیۆری و

www.pertwk.com

پراکتیکدا کاردەکات. یەکێك لەبەرهەمە بەپێزەکانی ئەم کتێبەی بەردەستتە کە لە لەم کتێبەدا (النساء في العالم النامی – أفكار و أهداف) دکتۆر حەسنە بیجوم چەند توێژینەوەیەك دەخاتە روو سەبارەت بە فەلسەفەی بزوتنەوەی ژنان و گوزەرانی ژنان لەبەنگلادیش و باری یاسایی و کۆمەلآیەتی ژنانی ئەو ولآتە ، بوونی ڕەوتە ئیسلامیەکانی دژ بەم بزوتنەوەیە، بیروباوەری کۆمەلآیەتی سەلەفی دژی ئازادی ژنان،.....هتد, هەروەها هەوڵی پێشکەشکردنی بنەمایەکی تێوریی دەدات بۆباشکردنی بارو گوزەرانی ئەمڕۆی بزوتنەوەی ئازادیخوازی ژنان لە بەنگلادیش ، کە دیارە خانمی نوسەر لەو پەیامەشدا سەرکەوتنی بەدەست هێناوە.

لەدوو دەیەی دواییدا کۆمەڵێك کتێب و بەرهەمی ژنان لە بەنگلادیش بڵاوکراونەتەوەن , لیستێکیش بە ناوی بەشێك لەو کتێبانە لە کتێبی (مراجع عن نساء بنجلادش) دا بۆ ئەو خوێنەرانەی بایەخ بەم بابەتە دەدەن, هەیە کە خانمی دکتۆر مەحمودە ئیسلام لە (دەککا) لەساڵی 1979 دا بلآوی کردۆتەوە. بێگومان کتێبەکەی دکتۆر بیجومیش سەرچاوەیەکی گرنگە لەسەرچاوەکان کە بەبۆچوونی من دەوڵەمەند کردنی کۆی ئەو نوسینانەیە لەبارەی بزوتنەوەی ژنان کەلەباشوری ئاسیادا نوسراون, لەبەر ئەوەی رەنگدانەوەی هیواو خواستەکانی بزوتنەوەی ژنانو بۆچونەکانیەتی لە باشوری ئاسیا بەگشتی .

من هەست بەشانازی دەکەم کەدەرفەتم پێدرا، پێشەکی بۆ ئەم کتێبە بنووسم، هیوادارم لەلایەن بایەخدەران بەبابەتەکەوە بەرز بنرخێندرێت .

شەهنا را حسێن

مامۆستای بەشی مێژووی زانکۆی

رەجشاهی لە بەنگلادیش

دەستپێك

ئەمرۆ لە دونیای هاوچەرخداله رۆژهەلآتو رۆژئاوا ، داخوازی ئازادبوونی ژنان لەبەرزبوونەوەدایە کە هەرچی پیاوان و ژنانی ئازادیخوازیش هەن پشگیریی لە یەکسانی مرۆڤەکان دەکەن بەژن و پیاوەوە ، وەك چۆن لە سەدەکانی ڕابردوودا باوبوو چیتر بیرۆکەی کۆیلەبوونی ئافرەت پەسەند ناکرێت چونکە ئەمروٚ ژنان بە ئامادە بوونیان دەتوانن شوناسی ونبووی خۆیان وەکومرۆڤ بەدەست بهێننەوە.

ئەم پێشکەوتنەش لەبنەڕەتدا بۆ کۆمەڵێك هۆکار دەگەڕێتەوە : پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا, سەرهەڵدانی عیلمانیەت، بلآوبونەوەی خوێندنەواری .... هتد.

ئەم لێکۆلینەوەیە هەشت بەش.. لەخۆ دەگرێت. کەهەموویان فۆکس دەخەنە سەر گرنگی یەکسانی ژن و پیاو و بەهانەکانی ئەویەکسانیە. بیرۆکەی ئازادی ژنان بەرانبەر بەرهەڵستکارانیدا، رووبەڕووی گرفت دەبێتەوە , هەوڵم داوە قەناعەتیان پیٚ بکەم و لەبەر رۆشنایی فەلسەفەی ژناندا واتە مافەکانی ژنان لەیەکسانیدا, وام لێکردن تێروانینی من پەسەند بکەن .لەچواربەشی یەکەمدا ,هەوڵمداوە وەزعی ژنان و حاڵەتی تایبەتی ئەوان لە وولآتانی کەم پێشکەوتوو بخەمەڕوو :

* ژنوکەناڵەکانی ڕاگەیاندن لە بەنگلادیش.
* بنەما موڕاڵەکانی ژن لە ئیسلامدا، شیکردنەوەی تێزی یەکسانی.
* بارودۆخی ژن لە ئەدەبی میللی بەنگلادیشدا.
* بیجوم روقیە :رابەری هزرخوازی .

ئەگەر چی من بەنگلادیشم هەڵبژاردووە بۆ لێکۆڵینەوەکەم لەو بەشانەدا، بەڵام دۆخی ژنان هاوشێوەی بەنگلادیشە لەو وڵاتانەی کەوەکو ئەو کەمتر پێشکەوتوون.

هەوڵمداوە لەو سێ بەشەی خوارەوەدا :

. * ژن لە کتێبی سەوزی قەزافیدا.

* پەیوەندی ژن و پیاو لە ئەدەبی هاوچەرخی بەنگلادیشدا.

* ڤێرجینیا وۆلف و ئازادکردنی ژنان.

هۆکاری ئەو هەلومەرجە روون بکەمەوە کە لە ڕووی دەرونی و لۆژیکەوە بەهانە هەڵناگرێ. هەروەها بە شێوازێکی ڕەخنە ئامێز گفتوگۆم لەسەر ڕ او هەڵوێستی هەریەك لە بیجوم روقیا و ڤێرجینیا وۆلف و قەزافی کردووە و بەمەبەستی چەسپاندنی ئازادیی ژنان هاوپشتی بۆچونی ئەو دوو ژنە ڕابەرەم کردووە وڕەخنەشم لە ڕایەکانی سەرۆك قەزافی گرتووە.

لەدوا بەشدا(سیستمی بەشی ریژەیی دامەزراندن لەبەنگلادیش – پاساوە ئەخلاقیەکان) تەنیا باس لە مافی یەکسانی ژنان ناکەم، بەڵکو داواکاریشم ژنان لەو بوارە زیاتر سوودمەندترین بۆ قەرەبوکردنەوەی مافە لەدەستچووەکانی سەدەکانی ڕابردوویان.

هەروەها دەمەوێ جەخت لەوەش بکەمەوە کە لەسەدەکانی رابردووەوە تاکو ئێستا ژنان بەدەست جیاکاری ڕەگەزیەوە ناڵاندوویانە ,ئێستاش کاتی چاکردنەوەی ئەو زەرەرە زۆرەی ژنان هاتووە ئەویش بەبەدەست هێنانی مافی زیاترو زۆرتر بۆ زاڵبوون بەسەر ئەو دواکەوتوییەی کە لەمێژەوە توشیان هاتووە.

ئامانجی ئەم نووسینە خستنە ڕووی بیرورای جیاوازە بۆ خوێنەر دەربارەی ئازادی ژن وسڕینەوەی ئەو بیرو باوەرە کۆن و سواوانەی کە هەندێ جار دژی پێشکەوتنی ژنان بووە، هەروەك میراتگری ئەو ڕایانەی کە دژی یەکسانی ژنانن لەو ئەفسانانەی کە پیرەکانمان دەیگێڕنەوە، تابۆکانی ژن لە ڕووی ئایینی وئەو یاسایەی کە لەکۆمەڵدا پیادەدەکرێت ، هەروەها لەرێگەی ئەو چیرۆکانەی کە لە میانەیاندا ژن وەك ئامرازێك وێنا

دەکەن و لەڕێگەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە بیری چەپاندنی ژن لە کۆمەڵدا بڵاودەکەنەوە.

ئامانجێکی دیکەی دەرخستنی مامەڵەی نایەکسانی نێوان ژن و پیاوە لە کۆمەڵدا، ئەگەر ئەو هەلەیان بۆ بڕەخسێت دەتوانن مافەکانی خۆیان بەدەست بێنن و وەك پیاو بەرپرسیاریەتی بگرنە ئەستۆی خۆیان ،چونکە ڕەخساندنی زەمینەو هەلی یەکسان ماڤ هەموو مرۆڤێکە چ ژن بێ چ پیاو.

وەك نووسەری کتێبە کە دڵنیام بۆ مەسەلەی ئازادی ژن گۆشە نیگای جیاواز هەیە، لێرەدا یەك لەو گۆشەنیگا دیاریکراوانە دەخەمە بەرچاو کە ئومێدەوارم ئەم دەستپێکە کورت و وردە یارمەتیدەرێکی خوێنەر بێت بۆ تێگەیشتنی بیرورا و بەهانە بەهێزەکان لەمەڕ بزوتنەوەی ئازادیخوازی ژنان.

دواجاریش حەزدەکەم سوپاسی هەموو ئەو کەسانە بکەم کە یارمەتیان دام لە ئامادەکردن و بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبە، دەمەوێ سوپاسی کوڕەکەم (قەیسەر سەلیم) بکەم و خۆشەویستی خۆمی بۆدەربڕم. کە لە وەرگێڕانی چوار بابەتدا، لەزمانی بەنگالیەوە ، بەتایپ کردنیان، یارمەتی داوم ئەگەر ئەو نەبوایە، نەمدەتوانی لەماوەی چەند مانگی ڕابردوو ئەم کتێبە ئامادە بکەم. دەمەوێت سوپاسی بەرێز (هەبیبوڕ ڕەحمان) بکەم، لە چاپ و پەخشی ئەکادیمییەکان دا (Academic Publishers) و بەرێز (س. ك – گای لەسترلینگ پوبلیشێرز)، بکەم کە یارمەتیاندام بۆ بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبە، ڕێزی زۆرم بۆ دکتۆر شەهنارا حسین مامۆستای مێژوو لە زانکۆی ڕەجشاهی کە داوام لێکرد پێشەکی ئەم کتێبە بنووسێ.

د. حەسنە بیجوم

www.pertwk.com

پێشەکی

ژن لە جیهاندا خاوەنی پرسێکی گەورەو هەستیارە،ئەو پرسەی ژن وایکردووە ,بە درێژایی مێژوو ئەو ,نە خاوەنی نیشتیمان و نە خاوەنی مێژووش بێت . هەنگاونان بۆ زاڵ بوون وسەرکەوتن بەسەر ئەو کێشەیەدا، گەورەیی , رۆحی یاخیبووی ژنان دەنەخشێنێ لە بەرانبەر ئازارونەهامەتییەکانیدا.

ئەم کتێبەی بەردەست ،کە پرۆژەیەکی وەرگێڕانە، بەشێکی گەورە لە لایەنی ژیان و گوزەرانی وڵاتێکی وەکو بەنگلادش دەخاتەڕوو، نووسەری ئەم کتێبە کە خۆی داکۆکیکارێکە لە بواری ژنان، زۆر بە ووردی دەستدەخاتە سەر زام و چەوسانەوەکانی ژنان، هەروەها لەرێگەی گێرانەوەی چیرۆکەکانەوە, وێنەی ئەو ژیانەی کە ژنان لە بەنگلادش پێی مەحکومن دەخاتە بەر دەستمان . وە نەبێ پەڕاوێزخستن و دابڕانی ژن بە دنیای دەرەوە و کۆمەڵگە هەر تەنیا لە بەنگلادش هەبێت، بەڵکو لە هەر جێیەك یاساکانی ئایین و سیستمی پیاوسالاری هەبوو،کە سیستمێکیبارگاویی و کاریگەرە بەهێزی ئایینی و کلتوری توندوتیژی و تۆڵە سەندنەوە و سڕینەوەی رەگەزی بەرامبەری لە هەناویدا هەڵگرتووە.لە ژێر حوکمی ئاوها سستەمێکدا شتێك نامێنێتەوە بە ناوی مرۆڤبوونی ژن.

بێگومان ئەوەی زیاتر سەرنجی راکێشام بۆوەرگێرانی ئەم کتێبەلەو باوەرەوەیە کە:

1.پروژەی وەرگێرانی کتێبی تایبەت بە رەوشی ژنان لەزمانی میللەتانی دونیاوە, پێویستیەکی حەتمیە بۆپتر شارەزابوون بە مێژوو و کاروانی ئەو بزاڤ و جوولانەوە رزگاریخوازەی ژنان کە لەسەرتاسەری جیهاندا هەبوون ,دیارە بە وەرگێرانی ئەو بلأوکراوەو کتێبانەش نەوەی ئێستاوداهاتووشمان پڕچەك دەبن بەبیری یەکسانی وئازادی ژنان .

2. ((بنەما مۆرالەکانی ژن لە ئیسلامدا_ شیکردنەوەی تێزی یەکسانی)) , بوونی ئەو بەشە یەکێك بوو لە هاندەرە بەهێزەکان بۆ وەرگێرانی ئەو کتێبە چونکە لە مێژوودا ئەو کتێبانە زۆر کەمن کە لایان کردبێتەوە لەو نایەکسانیە جەندەریەی لە ئایینی ئیسلامدا هەیە, کۆی ئەو نایەکسانیەش کە مانەوەیان تا ئێستا برەویداوە بە دەسەڵات و هەیمەنەی پیاو لە((خستنە ژێر پرسیارو گومان بۆ هەر جۆرە پەیوەندیەك ,کەژن و پیاو کۆبکاتەوە یاخود ئامانج لە بوونی ژن لە ژیاندا تەنیاخزمەتکردنی پیاوە وهەروەهاپەروەردەکرنی ژنان بە ئاراستەی پەراوێزخستن و دابران بە جیهانی دەرەوەی خۆی,و مافی پیاو لە هاوبەشبوونی ژنانی دیکە لەگەڵ ژنەکەی خۆیدا , ...هتد)) دەردەکەوێت .

3.مەبەست لە وەرگێڕانی ئەم کتێبەش بێجگە لەوەی بەرچاوڕوونییە بۆ خوێنەر بە تایبەت لە رەوشی ژنانی وڵاتێك کە لە سیستم و ستراکتوری کۆمەڵایەتیدا هاوشێوەی وڵاتی خۆمانە، لە هەمان کاتیشدا وەك لە هەندێك بەشی کتێبەکەدا هاتووە، پیشاندانی رێگای زانستییە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان،

هیوادارم ئەو کتێبە ڕووناکیەك بخاتە نێومالّی کتێبخانەی کوردی و هەروەك ئومێدیش دەکەم چیتر ئێمەی ژنان زێدەگاڤی ئەو نەهامەتییانەی خۆمان بکەین و ببین بە بەشێك لە مێژوو بۆداهاتوومان .

وەرگێڕ

www.pertwk.com

بەشی یەکەم
ژن و کەناڵەکانی ڕاگەیاندن لەبەنگلادیش

لەو کاتەوە کە بەنگلادیش سەربەخۆیی خۆی بەدەست هێناوە، کابینەی حکومەت چەند جارێك گۆڕاوە و تەنها سیان لەو سەرۆکانەی دەوڵەت توانیان بیروباوەڕی تایبەتی خۆیان بۆ ماوەیەکی باش تێکەڵ بەسیاسەتی فەرمی ئەو وڵاتە بکەن.

لەگەڵ دامەزراندنی دەوڵەت لەبەنگلادیش خەڵکی هەمووی بەهیوای گۆڕانێکی ڕیشەیی بوون لەبارو گوزەرانی بوارەکانی ژیانیان. بەڵام ئەو هیوایە زۆری نەخایاند پوچەڵ بووەوە، ئەویش بەهۆی گۆڕانی یەك لەدوای یەکی سەرۆکەکانی حکومەت بەلای دیکتاتۆریەت و پاوان کردنی دەسەڵات بۆ خۆیان. لەم ئەزموونەوە گەلی بەنگلادیش بۆی دەرکەوت کە سیاسەت تەنیا ئامرازێکە بۆ گەیشتن بە دەسەڵات و پارێزگاریکردن لەو دەسەڵاتە،ئەمەش وایکرد کە هاووڵاتیانی ئەو ووڵاتە هەست بە توانایی خۆیان بکەن ، بێ باوەڕبوون لە چاکبوونی ژیانی رامیاری بەنگلادش کەلەویوە بۆ باشترکردنی ئاستی گوزەران و ئاستی خەڵك کارێکی باشتر بەئەنجام بگەیەنن، هەرچۆنێك بێت ئەو پێشکەوتنەی لە وڵاتدا روویدا دەگەڕێتەوە بۆ هەوڵەکانی حکومەت بۆ هێورکردنەوەی هاوڵاتیان ئەویش کردنی هەندێ چاکسازی بوو بەبێ ئەوەی لە لایەن سەرکردە سیاسییەکانەوە نیەتێکی پاك و راستەقینە لەودیوی ئەو چاکسازیانەوە هەبێت .

لەساڵی 1972 دا لەماوەی حوکمڕانی یەکەم سەرۆکی وڵات (شێخ موجیب رەحمان) چوارچێوەیەکی گشتی بۆ دەستور دانرا، ئەم دەستورە

لە بنەڕەتدا بە دەستورێکی لیبڕالی دادەنرێ چونکە پێ لەسەر مافی گشت و سوودمەندبونی گەل دادەگرێ، بەبێ لەبەرچاوگرتنی چین ، رەگەز، یان بیروباوەڕ.

شێخ موجیب لەماوەی دەسەڵاتی خۆیدا گۆڕانکاری بنەڕەتی هێنایە کایەوە و هەستا بە : خۆماڵی کردنی هەموو پیشەسازییە گەورەکان ودامەزراوە بازرگانییەکانی وڵات(1). بەڵام هەردوو سەرۆکەکەی تر لەمێژووی دوای سەربەخۆیی بەنگلادیشدا ((زیاو ئیرشاد)) هەردووکیان وەکو دوو ئەفسەری سوپا شێوازێکی تەواو داگیرکەرانەیان هەبوو، بەمەبەستو بە ئاشکرا هەوڵیاندا هاوڵاتیان بێبەش بکەن لە موومارەسەکردنی سیاسی لەو وڵاتەدا ، هەردووکیان لەو شێوازەیاندا سەرکەوتوو بوون و توانیان کۆنترۆڵی وڵات بکەن و کاروانی پێشکەوتن بەرەو دیموکراسیەت بشێوێنن.

سەرباری ئەمەش بەرنامەی گەشەپێدان لەسەردەمی (زیاو ئیرشاد) دا بەبێ لێکۆڵینەوە وبەرنامەیەکی وردو تۆکمەی نەبوو ، زیا لەسەردەمی خۆیدا لە ئەنجامدانی هەڵکەندنی نۆکەندا پەلەی کرد چونکە بەبێ لێکۆڵینەوە لە دروستی و سەرکەوتویی و درێژخایەنی لە ئەنجامەکانی جێبەجێی کرد، هەروەها ئیرشادیش کاری بەجێبەجێ کردنی بەرنامەیەکی دیکە کرد کەناوچەلاوەکیەکانی لەخۆگرتبوو، ئەویش بەبێ ڕەچاوکردنی دەرەنجامەکانی. ئەمانە نمونە بوون بۆ تێگەیشتن لە هەوڵەکانی هەردوو سەرۆك لەپێناو مانەوەی خۆیان لەدەسەڵات کە لە ئاکامدا بەنگلادیش بەبێ هیچ بەرنامەرێژیەك لەبواری گەشەپێدان و بنیادنان مایەوە، ئەمەش لەبەر ئەوەی لەبنەڕەتدا ئەو بەرنامەیە بەپێی حەزو ویستی گەورە سیاسیەکان بوو، ئەوانەی کە دەیانتوانی بە ئارەزووی خۆیان گاڵتە بە سیاسەت و ڕامیاری سامانی ووڵات بکەن لە ماوەی دەسەڵاتی خۆیاندا خۆ لە خەڵك گێل بکەنو لە زۆر رووەوە لە بەرامبەر ئارەزووکردنی گەل لە گەشەپێدانو چاکسازیدا.(2)

بێگومان ئێستا وڵاتێکی وەکو بەنگلادیش بەقەیراندا تێ دەپەڕێت، (نووسەر مەبەستی کاتی دەرچوونی ئەم کتێبەیە _ و) گرنگترین کاری پەلەش چاکسازیی کردنە لەبواری پەروەردە و فێرکردندا، بەتایبەتیش پەروەردەی گشتی بۆ ژیانەوەو بەرەو پێشەوە چوونی هۆشیاری ڕامیاری میللەت، ئەوەشی کە مایەی سەرسوڕمانە لێرەدا ئەوەیە، ئەم بەرنامە پەروەردەییە ڕاستەوخۆ دژی بەرژەوەندیەکانی چینی دەسەڵاتدارە، بۆیە توانیویەتی نیمچە پارێزگارییەك بکات لە دەسەڵاتی سیاسی خۆی ئەویش لەبەر نەفامی زۆرینەی خەڵك لەو وڵاتەدا.

هۆیەکانی ڕاگەیاندن توانای دروست کردنی تێڕوانینی دروستیان هەیە لە نێو خەڵك بەگشتی و هەروەها توانای یارمەتیدانیان لە فێربون و خۆ رزگارکردن لە بیرو باوەڕی جادوگەری و خورافیات هەیە کە ئەوانی لاواز و ناهۆشیار کردووە.

هۆیەکانی راگەیاندن دەتوانن بیروبارەوەری گرنگ پەخش بکەن لەبارەی زانستی تەندروستی و خۆراك و شێوازەکانی کشتوکاڵ کردنی پێشکەوتوو کە دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئاستی گوزەرانی خەڵکی کەم دەرامەت. هەروەك پەروەردەو بواری فێرکردنی گشتی ڕەنگە بتوانێ لەنێو میللەتدا ئاگایی و هۆشیاری سیاسی بەئامانجی ژیانێکی پێشکەوتوو بخوڵقێنێت. لەئەنجامیشدا فەلسەفەیەکی ڕامیاری گونجاوی لێبکەوێتەوە لەمیانەی هۆشیاری گشتی کە خەڵکی هان بدات بۆ ئەوەی هەر یەکێك لە هەمووبوارەکانی ژیانیدا پشت بەخۆی ببەستێت.

هەروەها کەناڵەکانی راگەیاندن دەتوانن یارمەتی فێرکردنی گشتی خەڵك بدەن چونکە هەر سێکشنێك لە ڕاگەیاندن لەسەر ئاستی دەرونی توانای ئەوەی هەیە هاوڵاتیان بجولێنی بۆ پەسەند کردنی بیری نوێ و ئاسۆی بیری پێ فراوان بکات، ئەگەر هاتوو بەباشی بەکار هات.

بەداخەوە کەناڵەکانی راگەیاندن لەبەنگلادیشدا ئەگەر چی وا سەدەی بیستەمیش تەواو بوو تا ئێستا هەوڵی بەدەستهێنانی ئەم ئامانجانەیان نەداوە و کاریگەریان بۆسەر ناوچە دوورە دەست و لادێکان

کاریگەریەکی لاوەکییە, نەك ئەوەش بەڵکو بەنگلادیش بە هەموو شێوەیەك دوورە لە کەناڵەکانی پەیوەندی کردن.

پێناسەی (کۆمەڵگای خەڵك) خۆی لەو ئەندامانەیدا دەبینێتەوە، کە بە زۆرترین یاکەمترین ئاست ئاڕاستە دەکرێن لە میانەی پڕوپاگەندەی ئاڕاستەکراو بەجەماوەر لەرێگەی ڕاگەیاندنەکانەوە (ئێزگە، ڕۆژنامە و گۆڤارەکان، تەلەفزیۆن و سینەما). زۆرینەی گەلی بەنگلادیش هەژارو نەخوێندەوارن، ئەوان لەو سەردەمەدا دەژین، کەچی لەبیروباوەڕو پراکتیکی ڕۆژانەیاندا بۆ خەڵکانی سەدەی پانزەیەم دەگەڕێنەوە(3). ئەو هەژاریە کوشندەیە و بڵاوبونەوەی نەخوێندەواریەکی زۆر لەنێو خەڵکیدا، بونەتە دوو هۆکاری گرنگ و بەرپرسیار لەبەرانبەر نەبوونی کاریگەریەکی پێویست کە دەکراکەناڵەکانی ڕاگەیاندن بە دەستی بێنێت لەپێناو گەشەکردنی کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتنخواز و دیموکراسی.

هەژاری زۆرینەی دانیشتوانی بەنگلادیش، کۆسپێکی گەورەو مەترسیداری لەرێگەی حکومەتدا دروست کردووە بۆ بەدیهێنان وپەیڕەو کردنی شێوازی بابەتیانە و ئەکتیڤ لەبڵاوکردنەوەی خوێندن و نوسین لەنێو خەڵکی ئەو وڵاتەدا، لەگەڵ ئەوەشدا گرنگی نەدان و بەرژەوەندیەکانی سەرکردەکانی دەوڵەت هۆکاری تری مانەوەی ئەمجۆرە دۆخەیە، کەمی زانست و هەژاری بازنەیەکی داخراوە کە بەهۆیەوە ڕەنگە مەحاڵ بێت بتوانرێت (کۆمەڵگەیخەڵك) دابمەزرێت، ئەو کۆمەڵگەیەی کە ئامانجی دابین کردنی ژیان و سامانی خەڵکە لەئێستاو داهاتوودا.

کۆمەڵگای بەنگلادیشی پیادەی سیستمێکی کۆمەڵایەتی دەکات کە ((پیاو سالاری))یە (4) ، لەبەر ئەوە ژنان لەو وڵاتەدا بەبەردەوامی بێ بەشن لەماف و توانستەکانی خۆیان.ئەگەرچی وڵاتەکەش لەڕووی ئابوریەوە وڵاتێکی هەژارە، بەڵام بێگومان دۆخی ژیانی پیاوان کۆمەڵدا باشترە لە ژنان، ژنان لە مافە مرۆییەکانی خۆیان بێبەشن,ئەو بەپێی ئەو ئایینەی کە ئینتمای بۆ هەیە، بۆی نیە ببێتە میراتگر هەروەها مافی هەڵبژاردنی هاوسەری نیە، بەڵکو ئەو هەموو کات بەبێ ویستی خۆی

ملکەچی ئەو هەڵبژاردنە دەبێ کە بۆی دیاری دەکرێ، بێجگە لەوە مافی جیابوونەوەی لە هاوسەرەکەی نیە تەنیا لە حاڵەتی زۆر ناوازەدا نەبێ.لە کاتی هاوسەر گیری, بەڵام ئەو مافەش بە هیچ شێوەیەك شتێکی کۆتایی نییە بەڵکو مێردەکەی بۆی هەیە بگەڕێتەوە بۆ ئەو مافە ئەگەر ویستی، هەروەها ژنان مافی سەرپەرشتی کردنی مناڵەکانیان نیە. ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەوەیە ئەو دەستورەی کە لەساڵی 1972 لەو وڵاتەدا دانراوە، لەڕووی تیۆریەوە ئەو مافانەی بەشێوەیەکی یەکسان داوە بە ئافرەت جگە لەو لایەنانەی کە پێشتر باسمان کرد.

ئاشکرایە کە پشتبەستنی ژن بە پیاو لەڕووی ئابووریەوە بێبەش بوونی لە ئازادی جوڵە کردن (بەهۆی دورە پەرێزیو فشارە کۆمەڵایەتیەکان) هەلی پێویستی بۆ نەرەخساوە بۆ ئەوەی پارێزگاری لە مافە دەستووریەکانی بکات.

هەروەها ئەم لێکۆلینەوەیە لە ئێستادا (5) ئاماژە بەنەبوونی هیچ کاریگەریەك لەلایەن هۆیەکانی ڕاگەیاندنەوە دەدات لەسەر ژنان، ئەم لێکۆلینەوەیە ئامانجی پێشکەشکردنی هەندێ بیروڕای دیاریکراوە لەوانە:

– چی پێویستە کە هۆیەکانی ڕاگەیاندن بیکەن ؟

– هۆیەکانی ڕاگەیاندن چۆن دەتوانن گۆڕانکاری نوێ و پێویست لە هەلومەرجی یاسایی ژنان, لەبەنگلادیشدا بکەن ؟

ئامانجێکی تری ئەم لێکۆلینەوەیە، سەلماندنی ئەو ڕاستیەیە کە هۆیەکانی ڕاگەیاندن بەهیچ شێوەیەك لەژێر چنگی ژنانی لادێدا نین بەڵکو خەریکە بەرانبەر بە ژنانی شاریش بێ بایەخ دەبن. لێرەدا وەزعی ژنان بەگشتی و بەشێوەیەکی وردتر شرۆڤە دەکەین و لەهەر شوێنێکی قسەکردنیشماندا ئەگەر هەبوو ئاماژە بە ئامارەکان لەمەڕ کاریگەری هۆیەکانی ڕاگەیاندن لەلادێ و شارەکاندا، دەکەین.

بۆ ئەوەی زیاتر کاریگەری هۆیەکانی ڕاگەیاندن لەسەر ژنان و منداڵ و خێزان بەگشتی لەبەنگلادیشدا روون بکەینەوە، پێویستە دووخاڵی گرنگ و زیندوو لە بەر چاو بگرین:

خاڵی یەکەمو گرنگ یان هۆکاری یەکلاکەرەوە لە کاتی هەڵسەنگاندنی کاریگەری هۆیەکانی ڕاگەیاندن بەسەر کۆمەڵی بەنگلادیشدا تێبینی دەکرێت، ئەویش ئەو کەلێنە گەورەیەی دابەشبوونی دانیشتوانە لەناوچە شارنشین و گوندەکاندا , (19 ملیۆن) کەس لە کۆی (98 ملیۆن) کەسدا لەناوچە شارنشینەکاندا نیشتەجێن(6).

خاڵی دووەم – کە پێویستە لەبەرچاو بگیرێت، ئەویش وەزعی ژنانی پێگەیشتووە لە کۆی دانیشتواندا لەو وڵاتەدا لە هەرسێ بواری (ئابووری، کۆمەڵایەتی، ئاستی خوێندن و فێربوون) دا.

تا ئێستاش ژنان لەبەنگلادیش وەکو دایکێك ڕۆڵی سەرەکی لەخێزاندا دەبینن بەبێ گوێدانە ئاستی ئابووری و کۆمەڵایەتیان. کە ئەوەش کاریگەری لە دروستبوونی کەسێتی منداڵەکانیدا هەیە، هەر لە چەپاندن و بیروباوەڕی باو و دیدی ژنان لەبەرانبەر ژیان. کە هەموو ئەو هۆکارانە کار لە ڕەوشت و ئادگاری منداڵ دەکات، لەبەر ئەوەی منداڵان ساڵانی دروست بوونی کەسایەتیان لەژێر سەرپەرشتیو ڕێنمایی دایکان بەسەر دەبەن,بەشێوەیەکی ڕێژەیی کاریگەری باوك لەچاو دایك بە کەمتر دادەنرێت تەنیا لەبواری مادیەکەدا نەبێت، بۆیە هەڵسەنگاندنمان بۆ هۆیەکانی ڕاگەیاندن لەسەر ژنان لەوانەیە ببێتە سەرچاوەیەکی گرنگ لە دانانی کاریگەریی لەسەر منداڵانی بەنگلادیشدا.

دانیشتوانی بەنگلادیش بەشێوەیەکی نزیك لە یەکسان بەسەر ژنان و پیاوان دابەش دەبن(7)، کەواتە(ئەو کۆمەڵگەیە دەبێتە مایەی ئیفلیج بوونی خۆی نەتوانێ هەلی ژیان بڕەخسێنێ بۆ نیوەی کە 50 ٪ ئەندامەکانی خۆی). بەگوێرەی ئاماری ساڵی 1981 نەخوێندەواری لەنێو خەڵکدا بەربڵاوەو ڕێژەی دانیشتوانی خوێندەوار (لە تەمەنی پێنج ساڵی بەسەرەوە) دەگاتە 8, 28 ٪، واتە ژنان نزیکەی لە 16 ٪ی دانیشتوانی

خوێندەوار پێك دێنن كە بەرانبەرە لەگەڵ 31٪ی پیاوان كە خوێندەوارن(8). لێرەوە پێویستە ئەوە بڵێین مەبەست لە (خوێندەوار لە ناو ژناندا ئەوانە دەگرێتەوە كە تەنها دەتوانن قورئان بخوێننەوە)

ئەم كەلێنە بەشێوەیەكی ئاشكرا تر لەنێوان كچان و كوڕاندا لە زانكۆی دەككا دەردەكەوێ (كە گەورەترین زانكۆی ئەم ولاَتەیەو دەكەوێتە پایتەختەوە). كە ژمارەی كچان نزیكەی (3400 لە كۆی 13332 خوێندكار) دا پێكدێنن واتە نزیكەی 25 ٪ لە كۆی گشتی خولی فێركردنی ساڵی خوێندنی 1984 دا(9).

ڕێژەی خوێندەوارانی رەگەزی نێر و رەگەزی مێ لەناوچە شارنشینەكاندا بەرز ترە وەك لەناوچە لادێكاندا (10) تەنها نزیكەی 11٪ ژنان پیادەی چالاكیە ئابووریەكان دەكەن، بەو واتایەی كە ژنان بەشداری لەئیشی هەندێك لەكارگەو نوسینگەكان لەناوچە جیاجیاكانی وولاَت و هەندێجاریش لە كێڵگە كشتوكاڵیەكاندا11) دەكەن و هەمیشە ژنان ئەو بڕە پارەیەی كە لەو ئیشانەدا دەستیان دەكەوێت، كەمترە لەچاو پیاواندا، بەتایبەتی لەكارگەو كێڵگە كشتوكاڵیەكاندا، بەلاَم بەگشتی كرێی كاریان لەنوسینگەكاندا لەگەڵ پیاواندا یەكسانە و ئەگەر چی ڕێژەی ئەو ژنانەی لەو ئیشەدان بەبەراورد لەگەڵ پیاواندا زۆر كەمترن ئەوەش زیاتر یارمەتی دەرە بۆسەلماندنی كزی ئاستی ئابووری وماددی ژنان.

لە ساڵی 1984 بەدواوە حكومەتی بەنگلادیش سیاسەتی دامەزراندنی پیادەكرد كە بەلای كەمەوە لە 15 ٪ لە كرێكارانی ژنان لەمەڵبەندەكانی حكومی و نیمچەحكومی و دەزگا سەربەخۆكاندا دامەزراند. ئەوەش تەنیا بۆ كارە نائیداریەكان، جێ بەجێ كراو لە فەرمانرەوایەتی سەرۆك زیادا ئەو ڕێژەیە كەمبویەوە بۆ لە 10٪.

دەكرێ بڵێین ئەو سیاسەتەی حكومەت بۆ وەزعی دیاریكراوی ژنان لەئیش كردندا هەنگاوێكی گرنگ بوو بۆ بەرەو پێشەوە چوونی وەزعیان، چونكە ژنانی هاندا بۆ زیاتر خۆسەلماندن و سەربەخۆبونیان لە ڕووی ئابوورییەوە. بەو هۆیەوە ئێستا ژنان كەمتر تووشی كێبڕكێ دەبنەوە بۆ

دەسكەوتنی كارێك بۆ خۆیان ئەمەش وایكرد كەمتر هێرش بكرێتە سەر ئەو ژنانەی كار دەكەن لە دەرەوەی ماڵ بەهۆی جێ بەجێكردنی ئەو رێژەی 10٪ ی كەحكومەت دیاریكرد،

لە ساڵی 1971 ەوە كە بەنگلادیش سەربەخۆیی بەدەست هێناوە، ژنان ناچار بوون لەژێر گوشارێكی ئابووری زۆر توندا هەلی بەدەست هێنانی كارو سەرمایەی زیاتر بۆ داهاتی خێزان بقۆزنەوە (12)، بۆیە ئەم سیاسەتە واتە (سیستمی دیاریكردنی ڕێژەیی) وەكو پێشتر باسمان كرد، (بەواتای بەشداری ڕێژەیەكی دیاریكراو لە ژنان و دامەزراندنیان لەكاردا – وەرگێڕ)، ئەو سیاسەتی رێژەییە كە مەبەستی پاراستنی ژنانە لە كێبڕكێ , بەندە لەسەر فەلسەفەی پوچەڵ كردنەوەی جیاكاری لەسیاسەتی دامەزراندندا.

بێگومان ئەم سیاسەتە لەواقیعدا وەكو پێویست جێ بەجێ نەكرا، چونكە تا ئێستاش لەبەنگلادیشدا دابونەریت و بنەمائایینیەكان زاڵە كە هەرگیز رێگە بە ژنان نادات لەچالاكیەبەهێزەكانی دەرەوەی ماڵدالەگەڵ پیاودا بەشداریبكات . ئەمەش بۆتە هۆی سودوەرنەگرتن لەو هەلەی لەلایەن حكومەت بۆیان رەخساوە چونكە ژنان نەیاندەتوانی شەڕی توندڕەوی ئەو بەرهەڵستكارە بەهێزانە بكەن.

بێجگە لەو كێشانە, لەپاڵ كێشە كۆمەلاَیەتی و ئاینیەكاندا كێشەیەكی ترسناكتر هەیە كە پێویستە لەبەرچاو بگیرێت ئەویش ئەوەیە، لەو دەزگا خزمەتگوزاریانەدا تەنها لە 15 ٪ ی شوێن بۆ كرێكارانی ژن، دانراوە هەر چەندە لەچاو توانستی ژناندا، ڕێژەیەكی زۆرە، بەلاَم تێكرایی ڕێژەی نەخوێندەواری لەنێو ژناندا دەبێتە هۆكارێك بۆ قورسی جێ بەجێكردنی ئەم سیاسەتە بەتەواوی، بۆیە لەو هەلە بەدەست هاتووەی كە حكومەت بۆ ژنانی دابین كردووە هەتا ئاستی فێربوون و خوێندەواری بەرز لەنێو ژناندا نەیەتە دی ژنان ئەوەندە سوومەندنابن.

وەزعی لاوازی ئابوری ژنان بەهیچ شێوەیەك لەگەڵ بایەخی كاری ژنان لەكۆمەڵدا یەك نایەتەوە.

جۆری ئیشی ڕەخساوو ڕێپێدراو بۆ ژنان لەناوچە لادێ نشینەکاندا زۆرە. بۆیە وا دەردەکەوێ کە لەپاڵ ئیشی رۆتینی ڕۆژانەی ژنان لەماڵەوە، چاندنی گەنم و دروێنە و کۆکردنەوەی خەرمان و لەم جۆرە ئیشانە لەسەر شانی ئافرەت بێ(13، هەروەك لەخشتەی ساڵانەشدا وا دەردەکەوێ کە بەدرێژایی ساڵ زۆربەی زۆری کاتەکانیان سەرقاڵ بن و کارەکانیان زۆرتر دەبێت . لە کاتی کۆکردنەوەی خەرمان رێگەیان پێنادرێت پشوو بدەن یاخود کاتێکی خۆش بەسەر بەرن .

زوو شووکردنی کچان دەبێتە هۆی سکپڕبوونی یەك لە دوای یەك و لەدایك بوونی منداڵی زیاتر (تەمەنی ناوەڕاست بۆ مێردکردن لە نێوان 11 بۆ 12 ساڵی دایە). دیارە لەم ماوەیە شدا ژنان بەلای کەمەوە (5تا6) منداڵیان بۆ دەژی، بەخێو کردنی ئەوهەموومنداڵە و ناندان و پەروەردەکردنیان کاتێکی زۆرو توانایەکی زۆر لە ژنان دەبات، لەلایەکی ترەوە لێپرسراویی تەواوی ماڵ وخێزان وخواردن دروست کردن و دوبارە وسێبارە بونەوەی ئەم ئیشانە و لە پاڵ ئەوەشدا کۆکردنەوەی داروکێشانی ئاو لەبیرەکانەوە بۆماڵ و زۆر ئیشی تری لە م جۆرە، هیچ کاتی بۆ کاری تری ژن نەهێشتۆتەوە.

ئەگەر بێتو بارو دۆخی ژنان لە بەنگلادیش لە بەر چاو بگیرێت ,ئەوا مەودای سستی کاریگەری ئامرازەکانی راگەیاندنمان بۆئاشکرا دەبێت لەسەر ژنان . خەریکە کاریگەری رۆژنامەو گۆڤارەکان, لەبەر زۆری ڕێژەی نەخوێندەواران لەنێو ژناندا وون دەبێت. لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا ژمارەی ئەو کەسانەی کە ئەو ڕۆژنامەو بڵاوکراوانەیان بەدەست دەگات، نەزانراوە لەچاو ئەو ژمارە زۆرەی دانیشتوان کەخۆی لە (80) ملیۆن کەس دەدات.

ئەگەر بەراورد بکرێت بۆ نمونە رۆژنامەیەکی وەکو ئیتیفاقی (ittefaque) کە پر فرۆشترینیانە و ڕۆژانە نزیکەی (200 هەزار) دانەی لێ دەفرۆشرێ, و دەچێتە لادێکانی دەرەوەی پایتەختیش. بەڵام ژمارەی ئەو لادێیانە تەنیا (68 گوندن) و ناوەندی ژمارەی دانشتوانیش لەهەر

www.pertwk.com

یەکێکیاندا دەگاتە (1450 کەس).بۆیە ژمارەیەکی کەم لەو رۆژنامەیە دەگاتە ئەو شوێنانە . ئەگەر ڕێژەکەشی وا دابنێین کە لە 10٪ی دانیشتوانی گوندەکان خوێندەوارن ، کەواتە رۆژنامەکان بە هیچ جۆرێك ئامانجی خۆیان ناپێکن. راستە زۆر کات ئەم رۆژنامانە بە ئاشکرا لەکتێبخانە وخوێندنگاکاندا دەخوێندرێتەوە, بەڵام هەتا ئەگەر دانشتیوانی گوندەکان گوێبیستی هەواڵ و نوسینەکانی ڕۆژنامەکانیش بن، بە دڵنیاییەوە کەسێکیان سەری لێ دەرناکەن چونکە زۆربەی بیرکردنەوەو بۆچونەکان لە دەرەوەی زانیاری و ئەزموونی ئەواندایە، سەبارەت بە ژنانی لادێکانیش تەنها لە 2٪ ی خوێندەوارن، هەر وەکو تێبینیمان کرد هیچ کاتێك نادۆزنەوە بۆخوێندنەوەی ڕۆژنامە، هەتا ئەگەر لەبەردەستیشیان دابێ، وەك باویشە ڕێگە نادرێت بە ژنان بچنە ئەو شوێنانەی کە بە ئاشکرا ڕۆژنامەی تیادا دەخوێندرێتەوە، ئەو کاتانەش کەهەواڵێکی ڕۆژنامەکان لەلایەن منداڵنیان یاخود پیاوانی خانەوادەکەیان پێبگات ، مێشکیان توانای شیکردنەوەو قسە لەسەر کردنی نیە.

ڕۆژنامەکان لەشارەکاندا خزمەتیان زیاترەو کاریگەریان لەسەر هەردوو چینی دەسەڵاتدارو مام ناوەند داناوە، نەخوێندەواران لەشارەکاندا پەیوەندیەکی توندو تۆڵیان بەخوێنەرانەوە هەیە لە رێگەی ئەوانەوە هەواڵ وزانیاریەکان وەردەگرن و تێی دەگەن. لەمیانەی بەریەك کەوتنی کۆمەڵایەتیاندا، ژنانی شارنشینیش بەدەگمەن ڕۆژنامە دەخوێننەوە، چونکە بەشێوەیەکی گشتی بەچالاکیە کۆمەڵایەتییەکان و ئیشی ماڵەوەیان سەرقاڵن.ژمارەیەکی کەم لە مێینە لە زانکۆ و نووسینگەکاندا رۆژنامە دەخوێننەوە .ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ژنان بایەخ بەمەسەلە نیشتمانی و جیهانیەکان نادەن، ئەم دیاردە نێگەتیڤە لە ئەنجامی کۆنترۆڵ کردنی کۆمەڵگەی بەنگلادیش لەلایەن پیاوانەوە یە .کە ئەوەش دواکەوتویی بەسەر ژنان سەپاندووە و وایکردووە ژنان ئەو مەسەلانە بە دوور لە چوار چێوەی گرنگی پێدانی خۆیان بزانن .

ئەوان زیاتر ڕوو لە خوێندنەوەی گۆڤارەکانی جوانکاری وتایبەت بە پۆشاك دەکەن نەك ئەو ڕۆژنامە و گۆڤارانەی سیمایەکی ئەکادیمی و هزرییان هەیە ، گۆڤارە میللیەکانیش خشتێك لەسەر فراوانی ئاسۆی بیری ژنان دانانێن، چونکە بۆچونەکان مەیلیان زیاتر پەیوەستە بەبۆچوونە باوەکان، هەروەك چۆن ئەم گۆڤارانە زیاتر کچان وا لێدەکات باوەڕ بە جوانی و کابانی خۆیان بکەن و بایەخیان تەنیا بۆ ئەو بوارانە بێ زیاتر نەك وەکو مرۆڤێك بڕوای بەتوانای خۆی هەبێ، هەروەها ئەم گۆڤارانە وێنەیەکی ڕۆمانسیانەی مێینەیی لەچاوی ئەو کچانەدا دەنەخشێنن و پەیامی ئەو ڕۆمانسیەتەش ئەوەیە کە سەرنج ڕاکێشانی سێکسی باشترین زامنە بۆ شوکردنێکی باش کە هەموو خواستێکی کچ دەبێ ئەوەبێ.

لەبەنگلادیش دوو گۆڤاری هەفتانە بەناوی (بوربانی و شترالی) تایبەت بەفیلم و جل و بەرگ و ئارایشت کردن دەردەچێت کە ئەمانەش کچانی گەنج زیاتر هاندەدات بۆ بایەخدانیان بە جل و بەرگ و ڕووکەش و دەرەوەی خۆیان وەکو ناسكو نازدارێك بۆ بەرچاوی پیاوان . گۆڤارێکی تری ژنان بەناوی (بیجوم) هەیە کە (50 هەزار) دانەی لێ دابەش دەکرێ وتەنانەت دەگاتە لادێ دووره دەستەکانیش،بەگشتی ئەم گۆڤارانە بیری بۆرژوازی وشێوازی ژیانی چینە دەوڵەمەندەکان نیشانی ژنانی لادێ دەدەن، ئەوەش پەیوەندی نیە بە ژیانی ڕۆژانەیانەوە تەنیا هەلأتنێکی کاتی نەبێ لەوەزعی ناهەمواری خۆیان.

ئێزگە لە نێوان هۆیەکانی تری ڕاگەیاندن جیاواز ترە لە بەنگلادیش چونکە توانای گەیشتنو کاریگەری زیاتری لەسەر زۆرینەی خەڵك هەیە , ئێزگە کەناڵێکی جیهانییە واتە دەتوانێ نێوان وماوەی زۆر ببڕێتو زاڵ ببێ بەسەر نەخوێندەواری.

هەروەك دەکرێ لادێ دووره دەستەکانیش سودی لێ ببینن ئەو لادێیانەی کە تێکڕای ڕێژەی نەخوێندەواریان بەرزەو پرۆگرامی تەندروستیو کشتوکاڵیو فێر بوونو پرۆگرامی دیاریکردنی زۆر بوونی

منداڵیان نییە، لەبەر ئەوە دەتوانین بڵێین هێشتا ئێسگە بە هۆکارێکی گەیاندنی بە جەماوەر لە چاو تەلەفزیۆن دانانرێ. ئەگەرئەوەشمان لەبەر چاو گرت حکومەت توانا و کۆنترۆڵی لەسەر ئێزگە هەیە ئەوە دەبینین کە ئەگەر پلانی پێویستی بۆ ڕێك بخات دەکرێ ڕۆڵی گرنگ ببینێت. بەلأم کۆسپی زۆریش هەن لەبەردەم جێبەجێکردنی، بۆیە دوایی نابێتە هۆی کەمکردنەوەی ئەو هەژاریە کوشندەیە، بەتایبەتی لەگەڵ نەبوونی پرۆگرامێکی (خۆش گوزەرانی) بۆ ژنان لەلادێکاندا کە ئەوانە کاریگەریەکانی ئێزگەن لەسەر ناوچە لادێ نشینەکاندا.

لە لێکۆلینەوەیەکی نوێدا کە ئێزگەی بەنگلادیش ئەنجامی داوە، دەرکەوتووە، ژنانی لادێ بەگشتی گۆشەگیری ناوماڵن، هەروەك لەلێکۆلینەوەکەدا هاتووە کە ژنان بەهیچ شێوەیەك بەشداری لەوەرگرتنی بڕیارناکەن هەتا ئەگەر بڕیارەکە پەیوەندی بەکاروباری خێزانیشەوە هەبێ، لەگەڵ ئەوەی ژنان کێشەی دەست نەکەوتنی پارەیان هەیە بۆ کڕینی پێداویستیەکانی ناوماڵ، هەتا هەرزانترین ئامێریش، هەموو ئەو هۆکارانە توانای گەیشتن بە ئامێرە فێرکاریەکان کەم دەکەنەوە. سەرباری ئەوەش ڕێگە نادرێ بە ژنان بچنە بازاڕو لەوێ دانیشتنو قسەکردنیان بۆ نییە ، هەروەك ناتوانن لەو شوێنانە گوێ لە رادیۆ بگرن و هەتا خاوەنی رادیۆی بچوکیش نین کە بەپیل دەگەڕێ. لە ئەنجامدا ژنان دەربارەی هەموو مەسەلە گرنگەکان هەر لە دواکەوتوییدا دەمێننەوە.

لەگەڵ ئەوەیدا لە 97,1 ٪ لە ژنان لەم لێکۆڵینەوەیە دانیان بەوەدا ناوە کە ئێزگە باشترین هۆکاری گەیاندنە لەلادێکانی بەنگلادیشدا، هەر لە هەمان لێکۆلینەوەشدا ڕای هەموو بیسەران وەرگیراوە کە دەبێ بەرپرسانی ئێزگە پێداویستیو هەڵوێست و گرنگی ڕای لادێ نشینەکان لەبەرچاو بگرن، بۆ ئەوەی بتوانرێت بەباشترین شێوە لەگەڵیاندا لەکاروانی پێشکەوتن بەردەوام بن. بەلأم هەتا ئەگەر بەرپرسانی ئێزگەکان بەباشترین نیەت بەرنامەی تۆکمەیان بۆ داڕشت، هێشتا کۆسپی تر دێتە پێشەوە بۆ گەیاندنی ئەم بەرنامانە بە لادێکان. چونکە دەبێ

بەرنامەکان بەشێوە زاری خۆماڵی پێشکەش بکرێن ئەوەش مەحاڵە ئەنجام بدرێ چونکە (لە هەموو بەنگلادیشدا تەنها 7 کەناڵ هەیە بەتەلەفزیۆن و ڕادیۆشەوە) چوون گوندیەکان بەگرانی دەتوانن لە زمانی نوسینی بەنگالی تێبگەن. هەر لەهەمان لێکۆلینەوەدا هاتووە کە لە ساڵی 1977 دا لە کۆی دانیشتوانی بەنگلادیشدا کە دەگەیشتە 80 ملیۆن کەس، تەنها دوو ملیۆن ئامێری رادیۆ لەسەرتاسەری وولاَت بەکاردەهێنرێن، هەروەها دەبینین کە خەڵکێکی زۆر لەگووندەکاندا کۆدەبنەوە بۆ گوێگرتن لە رادیۆ، هەندێجار ئەو خەڵکە ژمارەیان دەگاتە 100 کەس کە بەدیار یەك رادیۆوە دانیشتون، بۆیە رادیۆ وەکو هۆکارێکی گەیاندن ناتوانێ سوودمەندبێت، تەنها ئەو کاتە نەبێ کە هەر جوتیارێك ئامێرێکی ڕادیۆی خۆی هەبێت، ئەوە تا ئێستا وەکو خەونێکی دوورە بۆ ولاَتێکی وەکو بەنگلادیش کە داهاتی ساڵانەی بۆ هەر یەکێك تەنیا (90 دۆلارە) لەبەرامبەردا نرخی هەر رادیۆیەکی یەك شەپۆلی لەنێوان (350 بۆ 550 تکا) دەبێ بەرانبەر(2 بۆ 20 دۆلار) هەتا خەڵکەکە ڕایان وایە کە نرخی پیلیش زۆرە لەچاو ئەو داهاتە کەمەی ئەوان هەیانە.

دەوڵەت خاوەنی وێستگەیەکی پەخشی تەلەفزیۆنییە، تەلەفزیۆنیش وەکو کەناڵێکی گەیاندن بەجەماوەر لەلادێکانی بەنگلادیش سودێکی ئەوتۆی نیە، نرخی ئامێر زۆر گرانە و بەمەش ناکەوێتە دەستی هەموو خەڵکێکی ئاسایی. بەگشتی لە 10 ٪ ی خێزانەکان خاوەنی تەلەفزیۆن نین هەتا لەشارەکانیشدا، لەساڵی 1984 زانراوە کە ژمارەی ئامێری تەلەفزیۆن لەبەنگلادیشدا (38. 245) ئامێر بووە لەو ساڵەدا (بێگومان ئێستا گۆڕانکاری بەسەر ئەو ڕێژەیە دا هاتووە –وەرگێر).

لەگەڵ ئەوەشدا کە تەلەفزیۆن بەباشترین ئامرازی گەیەنەر دادەنرێ بۆ جەماوەر بەهۆی کاریگەری لەسەر هەردوو هەستی بینین و بیستین بەلاَم ئەو هەژاریە کوشندەیە نەیهێشتووە لە تەلەفزیۆن سوود وەرگرن. لەگەڵ ئەوەشدا گومانیش لەوە دەکەین کە توانای سوودمەندبوونیان لە

تەلەفزیۆن لەزۆربەی بەرنامە پیشاندراوەکاندا هەبێ، چونکە ئەم بەرنامانە پلانێکی وایان بۆ دانەرێژراوە کەوێنەی ژیانێکی خاڵی لەهەموو فشارێکی فیکری یا ئابووری یا کۆمەڵایەتی پیشان بدەن بە درێژایی مێژوو حکومەتە یەك لە دوا یەکەکانی ئەو ولاَتە درکیان بەوە کردووە کە تەلەفزیۆن ئەگەر بەربلاَوبێت ئەوا توانای گەیاندنی پەیامی ئەوانی هەیە بۆ گەل.

لەساڵی 1980 لەکاتی دەسەڵاتی زیا دا بەرنامەی دابەشکردنی ئامێری تەلەفزیۆن لەهەموو سەنتەرە گشتیەکانی کە خەڵك لەشوێنی نیشتەجێ بوونیان لێی کۆدەبنەوە, دەستی پێکرد و تا ئێستاش بەردەوامە، بەلاَم هیچ کاریگەریەکی پۆزەتیڤی بۆ ژنان نەبووە، چونکە ناهێڵن ئەوان بچنە ئەو شوێن و سەنتەرانەوە، تەنیا بە دەگمەن نەبێ, چونکە ئەوە بەپێی داب ونەریتە کۆمەڵایەتیە چەقبەستووەکان, تابۆن، چارەسەریش لێرەدا سەرلەنوێ بنیادنانەوەی ریشەیی سیستمی کۆمەڵایەتیە.

سینەما جۆرێکە لەهونەرە پیشکەوتووەکان کەسوودی سیاسی گەورەی هەیە، لینین زوو درکی بەوە کردووە، هەر بۆیە لەساڵی 1919 ئەیزنشناین رادەسپێرێ کە لەو کەناڵەوە ئامانج و هۆکارەکانی شۆڕشی سۆڤیەت بۆ جوتیارانی سۆڤیەتی شیبکاتەوە. ئەویش بەشێوازێکی سادە مێژووی شاراوەی ڕووداوەکانی ساڵانی 1905–1917 لە (شۆڕشی سیاسی) باسکردووە.

تا ئێستا (کۆتایی هەشتاکان) لەبەنگلادیش فیلمێکی لەو شێوەیە کە باس لەبزاڤی سەربەخۆیی وولاَت بکات بەرهەم نەهاتووە، لەگەڵ ئەوەی کە بابەتێکی ڕوونەو هەڵگری پەیامێکی نەتەوەیی بەهێزە. لەبەنگلادیش، لەچوارچێوەی پیشەسازی سینەمادا، ڕێژەیەکی کەم مەسەلە نەتەوایەتی و نیشتیمانیەکانی گرتۆتەوە، لەئەنجامدا فیلمی وا بەرهەم دەهێنرێت کە نەك هەر پەیامێکی دیاریکراوی نیە، بەڵکو لەگاڵتەجاڕی بەولاوە شتێکی ترنیە هیچ خەیاڵێکی تێدا نییەو (روداوەکان) پیشانی بینەران نادات.

لەگەڵ ئەوەشدا تا ئێستا ئامارێکی وورد لەمەڕ دەرخستنی ڕێژەی جەماوەر لە سینەما لەنێو دانیشتوانی بەنگلادیشدا نیە. بەلاّم لەڕێگەی دەرخستنی تێکرای گرتنی کورسیەکان لەکاتی نمایشکردنی فیلمێکدا دەتوانین مەزەندەی ڕێژەی کەسانێ بکەین کە دەچن بۆ سینەما. ئەویش 5 ٪ ی کۆی دانیشتوانی بەنگلادیش پێك دەهێنێ، ئەوەش بەکەمترین ڕێژەی تەماشاکەرانی سینەما دادەنرێت لەجیهاندا و ژمارەی ئامادەبوانی ژنیش لەو ڕێژەیەدا پنتێکی گچکەیە.

ئەگەر وا دابنێین سینەما کاریگەریەکی گەورە لەسەر ڕەوشت و ئاکاری جەماوەر دادەنێ، ئەو ڕێژەکەمەی ئامادەبوان کە دەبینرێ بوار نادات سینەما ببێتە ئەو هۆیەی کە کاریگەری خۆی ببینێت. سینەماو نیشاندانی فیلم لە لادێکانی بەنگلادیشدا بە هیچ شێوەیەك ڕۆڵیان نیە، ئەو ڕۆڵە کەمەشی کە هەیانە لەچوار چێوەی دانیشتوانی شاردا دەخولێتەوە. تا ئێستا دەتوانین زۆرێك لە دانیشتوانی لادێ دوورە دەستەکان دەست نیشان بکەین کە هیچ شتێك دەربارەی ووشەی سینەما نازانن و لای ئەوان هیچ واتایەکی نیە، کەسانێکی کەم هەن داهاتێکی ئەوتۆیان لە بازاڕی ڕۆژانەی خۆیاندا دەست ناکەوێت بەلاّم جارجارەکاتی خۆیان لەسینەما بەسەر دەبەن لە شارە بچوکەکان، ئەگەر بابەتەکانی فیلمەکە لە سینەمادا بابەتی بەسودیش بێ، ئەوا ژمارەی ئەو گوندنشینانەی کە تێی دەگەن و سودمەند دەبن زۆر کەمن ,جگە لەوەش نرخی بلیتی یەك کەس بۆ سینەما لە نێوان (9 تا 15) تکادایە بەرانبەر (35, 0 – 50, 0) دۆلارە ئەم نرخەش، بڕە پارەیەکی زۆرە بۆ زۆربەی خەڵکی بەنگلادیش، لەبەر ئەوە تا ئێستاش نەتوانراوە بە ئیمکانیەتێکی زۆرەوە سینەما وەکو کەناڵێکی گەیاندنی بەهێز بەجەماوەر بناسێنرێت.

هە ر بەپێی ئەو توێژینەوەیە زۆربەی فیلمەکانی پیشان دەدرێن باس لە پاڵەوانیەتی و چیرۆکی خۆشەویستی دەکەن وەکو نمونەی کۆنی پیرۆز کە لەچوارچێوەی بیری باو و لاساییدا خۆی دەبینێتەوە، یاخود زیاتر بابەتگەلێك و باسێك پیرۆز ڕادەگرێ کە ژن وەك قوربانیدەر بۆ

www.pertwk.com

خێزان و ڕێبازە ئاینیەکە و پاکیزەییەکەی نیشان دەدات، ئەمەش بۆ خۆی سروشتیکی سۆزداری خەمناکی هەیە، کە دوا جاریش ژنانێك بەرهەم دێنێ، هیچ دەسەلاّت و توانایەکیان بۆ قەدەرو چارەنوسی خۆیان نابێ و هیچ پەنایەکیشیان لەو دونیایەدا دەست ناکەوێ، بۆیە لێرەوە دەبینین کە سینەما ئیفلیجە لە پرۆسەی ئازادکردنی ژنان لە بەنگلادیشدا.

فیلمە تۆمارکراوەکان ڕەواجێکی پەروەردەیی کەمیان هەیە بۆ کەسانی دانیشتووی لادێکان. لەگەڵ کەمی (هۆیەکانی گواستنەوەی کەل و پەلی روناکی)، لەوەدا دەبینین مەحاڵە جۆری ژیانی لادێ گۆڕانی بەسەردابێت بەهەبونی سینەما، هەتا ئەگەر فیلمی کۆنیش لەو شوێنانەدا دەست بکەوێ.

بۆ سوودمەندبوون لەم کەناڵی گەیاندنە، حکومەتی بەنگلادیشی ڕایگەیاند کە لەتوانایدایە نمایشی ئەو جۆرە فیلمە تۆمارکراوانە بکات کە بیری پێشکەوتووخوازیان تێدایە، بۆ نموونە ڕێکخستنی خێزان و شێوازی نوێی کشتوکاڵی بەلاّم بەنەبوونی هۆیەك(سینەمای گەڕۆك) بۆ گەیاندنی خەڵك و نمایش کردنی فیلم ئەوا هیچ سودێك ناگەیەنێت. بەگشتی مەحاڵە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن، کاریگەریان هەبێ بۆ دروست بوونی ئامانجە هاوبەشەکان و بەرزکردنەوەی ئاستی گوزەرانی خەڵك، چونکە نەخوێندەواری و هەژاری هەموو وولاّتە دواکەوتوەکانی تەنیوەو تەنانەت هیچ کاریگەریەك لەلایەن ڕاگەیاندنەکانەوە بۆ زۆربەی خەڵك لە بەنگلادیش بەجێ نەماوە بەتایبەتیش لەسەر ژنان و منداڵان، چونکە خەڵك لەتوانایدانیە سوودمەند بێ لە ڕاگەیاندن بەهۆی نەخوێندەواری و نەبوونی پارە و داهاتێکی کەمی تاك و دەوڵەت وەکو دیاریشە کە ژنان بەدڵنیاییەوە تووشی ئەم ئاستەنگیانە دەبن بەهۆی ئەو فشارە کۆمەلاّیەتیەی لەسەریانە کە ئاسۆی ژیانی ژنانیان لەخێزاندا کز کردۆتەوە، لەئەنجامدا ژن وای لێ دێت هیچ گرنگیەك نەدا بەمەعریفەو رۆشەنبیری جیهانی خۆی و دەرەوە.

کۆمەڵی بەنگلادیش بە شێوەیەکی دیاریکراو دابەش دەبێتە سەر دوو جیهان : جیهانی ژن و جیهانی پیاو، لەمیانەی بنەمای مۆڕاڵی کە پشت بە ڕەگەز دەبەستێت، ئەم دابەشبونە لەگەڵ ئەو گۆشەگیریەی کەبەسەر ژناندا سەپێنراوە لەخۆیدا هانیان دەدات کە هیچ گرنگیەك بەدونیای دەرەوەیان نەدەن و بگرە عەقڵیان کلۆم بدەن لە بەرانبەر هەر بیرکردنەوەیەکی تازەدا، ئەمەش وادەکات ژنان نەتوانن بە هیچ جۆرێك سود لەکەناڵەکانی ڕاگەیاندن وەرگرن، هەتا ئەگەر هەموو شێوەکانیشی لەبەر دەستدا بێت، لەم دۆخەدا پێشبینی ناکرێت ژنان ڕۆڵێکی هەمە لایەنەبگێرن هەتا ژنانی شاریش (ئەگەرچی هەندێ جیاوازیش لەنێوانیاندا هەیە) چونکە لەو ڕۆڵەیاندا سەرکەوتوو نابن و ئەگەر ڕووبەرووی کۆمەڵ و جیهانی دەرەوەش بن بەئاسانی ناتوانن بچنە ناو ئەو دەزگا چالاکانەی کۆمەڵ، کە دوورە لە شوێنی نیشتەجێی ئەوان، کە ئەمەش هەڵوێستی ئەوپیاوانەی بەشداری ژنان لەچالاکیە کۆمەڵایەتیەکاندا ڕەتدەکەنەوە و ڕێگری لە بەردەم ژناندا دروست دەکەن هەتا ژنانی شارنشینیش پتەوتر دەکات. وەکچۆن دەبینین لەزۆربەی کۆمەڵگاکاندا ژن و پیاو لە هەردوو ڕەگەزدا بەئازادی و یەکسانی لەنێو کایە گشتیەکاندا تێکەڵ بەیەکتر دەبن.

دواجار دەتوانین بڵێین کۆمەڵێکی داخراوی وەکو بەنگلادیش هیچ هەلێك نابەخشیتە ژنان کەسود مەندبن لەوبابەتانەی کە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن پێشکەشی دەکات بۆیە پێویستە ژنان فێری خوێندەواری ببن و لە هەمان کاتیشدا لەباری ئابوریەوە سەربەخۆبن بۆئەوەی هەنگاوی بەرایی بۆ ئەمە بهاوێن. هەرچەندە ئەگەر ژنان ئەو هەنگاوانەش ببڕن هێشتاله بەرانبەر کۆمەڵێکی چەپێنراو و پاشکەوتووی بەنگلادیشدا لەوەزعێکی ناکۆك خۆی دەبینێ وڕێگاشی بۆ گەیشتن بە ئازادی بە دەیان کۆسپی جۆراوجۆر تەنراوە.

www.pertwk.com

تێبینی و سەرچاوەکان

1-شێخ موجیب پێگەو ئیمتیازەکانی سوپاو بیرۆکراتیەکانی سوپای بەرتەسك کردبووەوە ئەوەش یەکێ لە هۆکارەکانی کەوتنی بوو، موجیب بە پێچەوانەی حاکمەکانی دوای خۆی لەو وڵاتە چوار بنەمای بۆ حکومەت ڕاگەیاند:

ناسیۆنالیزم , دیموکراسی,سۆسیالیستی و عەلمانیەت (دواتر ئەو بنەمایانە لەدەستوریشدا جێگیرکرا) بەشێکی فراوانی میللەت هەردوو بنەمای (سۆسیالیستی و عەلمانیەت) یان وەك دوو بنەمای فەرمی حکومەت هەرگیز قبوڵنەدەکرد.

دواتر لەلایەن زیا ء عەبدولرەحمان و حەسەن موحەمەد ئیرشاد, ئەم هەلەیان قۆزتەوە, ئەم دوو سەرۆکە بەهێزە وە پشتگیریان لە هەستی نەتەوەیی و نیشتیمانی گەلی بەنگلادیش کردو سۆسیالیستی و عەلمانیەت و دیموکراسییان روکەشیانە رەت کردەوە بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە موجیب بە ئامانجی بەرژەوەندی گشتی حوکمی کردبێ, بەڵکوئەندامانی حزبەکەی لەماوەی حکومرانی ئەودا ئیمتیازاتی بێ سنوور و زۆریان هەبوو و تاوانی گەورەو زوڵمی کۆمەڵایەتی زۆرو خراپترینیان ئەنجام دەدا.

2-ئەوەی شایانی باس بێ ئەوەیە کە نەبوونی کەرەسە کۆسپ دەخاتە بەردەم هەر پرۆگرامێکی تایبەت بەگەشەسەندن , پشتبەستنی بەنگلادیش بە کەرەسەکانی بیانی وای لێ کردوە نەتوانێ پرۆگرامی گەشەسەندن یەردەوام وجێبەجێ بێت, هەروەها لە دەسەڵات و حوکمی سەربازیدامەیل بۆ رازیکردنی سوپایە ,بۆیە پشکی گەورە لە بودجەی حکومەت بۆ بەشی سەربازی و بەرگری دەروات.

بەواتەیەكی تر 40٪ لە كۆی بودجە بۆ جێبەجێكردنی وەزارەتی بەرگریە .(كتێبی گیرفان 1984, 1985, لاپەرە 409.
3.بروانە ت, بلانكێت (T.Blanchet)(ژنوپیسی وژینگەوپەراوێز بوون)، ماناو كەسێتی منداڵ بوون لە لادێكانی بەنگلادیشدا (دەككا – 1984).
4–لێرەدا هەندێ لە خێڵەكانی بەنگلادیش پشت بە كۆمەڵی دایكسالاری كۆن دەبەستن بەڵام ئەوان ژمارەیەكی ئەوتۆنین وكاریگەریشیان كەمەوجێكەی باس نین.
5–كۆمەڵی توێژینەوەی ژنان بۆ ژنان، بە كۆمەڵێك لێكۆڵینەوە كە بەتوندی جەخت لەسەر ئەو تێبینی یانە دەكاتەوە بە شێوەیەكی رێكو پێك بڵاویان دەكاتەوە لێرەش كتێبێك هەیەكە شایەنی باس كردنە ئەویش كتێبی (دۆزی ژن، دەككا،1979).
6–كتێبی گیرفان بەنگلادیش بۆ ئامار 1984–1985 لاپەڕە 104.
7–هەمان سەرچاوەو كتێب ساڵی 1984 ،(5،50 ملیۆن) نێر و (9، 47)مێ.
8–لەهەمان كتێب لا 4.
9–راپۆرتی سالانەی 82 –1984 (دەككا، 1985) هاوپێچی 4 لا 6.
10–ئەم ناكۆكیە لە بنەرەتدا بۆ عاداتو نۆرمی دووره پەرێزی ژنان دەگەرێتەوە لە سیستەمی ئیسلامیدا.
دابو نەریتی كچان ناچار دەكات تەنیا بەبونی پیاویكی گونجاولە ژیانیدا ، شوو بكات ، هاوسەرگیری زوو دوره پەرێزبووە بەرادەیەكی زۆرتر لەناوچە لادیەكان وەك ناوچە شارستانیەكان ،ئەوەش ئەوە دەگەیەنێ كەرێژەی خوێندەواران لەشارەكاندا زیاترە لە كتێبی (دۆزی ژن) (دەككا ، 1982 بەشی یەكەم) عائیشی نوعمان شیكردنەوەیەكی كردوە بۆ (رادەی كاریگەری دوورەپەرێزیو دابو نەریتو لەسەر ژنان).
1 –كتێبی گیرفان لە بەنگلادیش لە ئاماردا(1984 –1085) لا 120
ژمارەی كارگە تۆماركراوەكان لە ساڵی (82– 1984) ، 792 3 كارگە ،

www.pertwk.com

هێزی كاری ژنان لەو كاتەدا بەم شێوەیە (3, ملیۆن لە ساڵی 1974 ، 1,5 ملیۆن (لەساڵی 1981) 4،2 ملیۆن لە ساڵی 1084 لەهەمان كتێب لا 162
12–كتێبی گیرفان بەنگلادیش بۆ ئامار (1984 –1985) لا 526– 528.
13– بۆ مشتومڕی ئەم بابەتە بەدرێژی كراوە لە كتێبی (دۆزینەوەی نیوەكەی تر)) دەككا1979.
14–راپۆرتێك لەسەر (سەفیە ئەحمەد) لێكۆڵەر لە ئێزگەی بەنگلادیش لە میانەی رادیۆی بەنگلادیش بەخش كراوە (دەككا 1979).
15–كتێبی گیرفان بەنگلادیش لە (ئامارێكدا) 1984 – 1985 لا 341.
16–لەهەمان كتێب لا 341.
17–ئەنجومەنی لۆكاڵی لە نوێنەرانی كۆمەڵێك لادێ پێكدێ بۆ بیروراگۆرینەوە لە میانەی چالاكیە كۆمەلایەتیەكان و ناوی بە (ناوەندەكانی نیشتەجێ بوون) دەبرێ.
18–(Alamgi kabir) (فلیمی بەنگلادیش) دەككا’1979، بروانە (كتێبی گیرفان ئاماری بەنگلادیش – 84– 1985) لا 498.
19 –ئەمانەی خوارەوە جەخت دەكاتەوە .
أ– یەكێ لەمامۆستاكان لە زانكۆ دەككا لە ژوری مامۆستایان نەزانینی خۆی لەورووداوە ناخۆشەی (شیرنوبل) دەربڕی.
ب–دانەری كتێبەكە – بینی كە بەم دوایانە لەكاتی رۆیشتن بۆ یانەی مامۆستایان و فەرمانبەران لە زانكۆ لە كاتی كارێكی بچوكدا ، كەهاورێە پیاوەكان بەچاوێكی سووك لێی دەروانن .

بەشی دووەم

بنەما مۆراڵەکانی ژن لەئیسلامدا

(شیکردنەوەی تێزی یەکسانی)

پێشەکی

1- بنەمابیری یەکسانی لەنێوان مرۆڤەکاندا بۆ خۆی باسێکی ئەبستراکت نیە بۆ یەکسانیبوون، بەڵکو سیستمێکە چۆن پێویستە؟و دەتوانرێت بە هۆیەوە مامەڵە لەگەڵ مرۆڤدا بکرێ.(1)

2- (جیاکاری دژی ژنان) گوزارشتە بۆجیاوازی یان پەراوێز یاخود کۆت و بەندکردن کە لەسەر بنەمای ڕەگەز بەندە وئامانجیشی لاواز کردن یا نەهێشتنی مافە مرۆییەکانی ژن و نەبوونی ئازادیەکی ڕاستەقینەیە بۆ ژن لەسەر بنەمای یەکسانی نێوان ژن و پیاو لە هەموو بوارەکانی رامیاری و ئابوری و کۆمەڵایەتی و کەلتوری ومەدەنی، یان لە هەر بوارێکی تردابێ جگە لەوەی کە ژن هاوسەرە لە خێزاندا.(2)

ئەوەی لە سەرەوەدا باسمان کرد، وەك ڕێبەرێك بۆئەو لێکۆڵینەوەو شیکردنەوەیەی کە لەسەر پرەنسیپە ئەخلاقیەکانی تایبەتە بە ژنان لە ئیسلامدا پێشکەش دەکەین. ئیسلام بنەمایەکی بۆ ژنان داناوە کە لەشەریعەت و فەرمودەکانەوە سەرچاوەی گرتووە، پەرەسەندنی پرەنسیپەکانی ڕەوشت بەرزی لە بنەڕەتدا پشت بە ڕاڤەی ئایەتی قورئان و فەرمودەکانی پێغەمبەر دەبەستێت. لێرەدا دوو ئاراستەی جیاواز بۆ ئەم راڤە کردنانە هەیە، ئەوانیش :مەزهەبی سوننە و مەزهەبی شیعەن، لەگەڵ قۆناغە جیاوازەکانی هەردوو مەزهەبەکە.(3)

www.pertwk.com

لێرەشدا ئێمە پێمان باشە لە توێژینەوەکەماندا تەنیاخاڵە هاوبەشەکانی شیکردنەوە ی هەردوو مەزهەبەکە لەبەر چاو بگرین و لە خاڵە ناکۆك وجیاوازەکاندا خۆمان بەدوور بگرین،

مەبەست لەلابردنی،بۆچونە جیاوازەکان لەشیکردنەوەی هەردوو مەزهەبەکەدا, خۆلادانە لەهەر کێشە و گرفتێك کە پێویست بەباسکردن ناکات وپەیوەندی بە باسەکەی ئێمەشەوە نیە،بەڵکو گرنگ لێرەدا ئەوەیە کە نایەکسانیلە ئیسلام و لەلای موسوڵمانانیدا پشت بە جیاکاری ڕەگەزی دەبەستێت کە پێشووتر باسمان کرد.

((بارودۆخی ژن لە شەرعدا))

ئیسلام دان بە یەکسانی ژن و پیاودادەنێت لە هەردوو بواری مادی وڕۆحیدا , واتە یەکسانیەکی تەواو، دەگوترێ. (ئیش و کردەوەی باش بەرهەمی باشی لێ دەکەوێتەوە بۆ نێرومێ بەیەکەوە) (قورئان- سورەتی 3، ئایەتی 194) (4) هەروەها (بەهەشت و بەرەکەتی بۆ هەردووکیانە) (قورئان – سورەتی 4 ئایەتی 124) هەردووکیان لە ژیانێکی باشترو خۆشتر دەگوزەرێن, قورئان دان بەمافی چون یەکی ژن و پیاودا دەنێ تەنانەت لەبوارە مادیەکەشدا ژن دەتوانێ داهات و موڵك بۆ خۆی بەدەست بهێنێ ومافی میراتگری هەیە هەروەها کارکردنی لە هەرئیشێکدا وەکو پیاوە.(5) .

ئەم ئایەتانەی قورئان کەلە سەرەوە باسمان کرد لەبواری تیۆریەوە جەخت لەسەر یەکسانی تەواوی نێوان ژن وپیاو لەئیسلامدا دەکاتەوە، بەڵام هێشتا ئایەتی زۆری ترهەن کە بەئاشکرا باس لە پلە دوویی ژن دەکەن لە بەرانبەر پیاواندا. لەگەڵ بونی ئەوانە ومافەکانیان هێشتا پیاو باڵادەست ترە لە ژن (6).

لێرە دەست دەکەین بەشرۆڤە کردنی ئەولایەنانەی خوارەوە کە لەبنەما ئەخلاقیەکانی قورئانو فەرمودەکاندا هەنو لەچوارچێوەی بیری یەکسانیەکەشدا شییان دەکەینەوە (7):

1- ئامانج لەبونی ژن.

www.pertwk.com

2- پەروەردەی ژن.
3- گۆشەگیری ژن.
4- ڕۆڵی دیاریکراوی ژنان لەژیانی پراکتیکیدا.
5- باری یاسایی ژنان.

1- ئامانج لە بوونی ژنان:

ئاشکرایە ژن بۆئەوە دروست کراوە کە حەسانەوە ببەخشێتە پیاو(ق.7), وەك ئەوەی تەنیا یەك ئامانجی هەبێ, ئەویش ڕازی کردنی پیاو, ئەمەش لەناواخندا ئەوە دەگەیەنێ کەژیانی هیچ نرخ وبەهایەکی تری نیە تەنیا ئامرازێکە بۆ تێرکردنی پیاو کە لە جیهانی ئێمەدا نوێنەرایەتی خوا دەکات، ئەم لۆژیکەش دژی یەکسانیە، چونکە یەکسانی لەخۆیدا واتاهەموو کەسێك بەهای خودی خۆی هەیە و واتای تایبەت بەژیانی ئەو هەیە , ناکرێ وەکو ئامرازێك بەکاربهێندرێت (بەلای کەمەوە لەلایەنی ئەخلاقییەوە).

ئامانجی دووەم لەدروستکردنی ژنان کە سەرنج ڕاکێشترە لەدیدی یەکسانیدا, ئەویش منداڵبونە، لەپێناو بەردەوام بوونی مرۆڤایەتیدا، لێرەشدا پیاو دەسەڵاتی تەواوی کۆنترۆڵکردنی ژنانی پێدرا(ق.2).

پیاو بەئارەزووی خۆی کەی ویستی ژن وەکو کێڵگەیەك بۆپیتاندن بەکاردێنێ، ژنیش پێویستە پێشوازی لەوە بکات لەپێناو لەزەتی ئەودا. پیاو وەکوسەرچاوەیەکی لەزەت ژن بەکاردێنی, قورئان هۆشداری داوە لەبارەی خراپ بە کارهێنانی دەسەڵاتی پیاو بەرانبەر بەژنان. ئەمەش بەهەلەیەکی پیاو دادەنێ، بەهەرحاڵ ئافرەت تەنیا ئامانجێك نیە بۆ خۆی، بەڵکو ئامرازێکە بۆ خۆشنودی وڕازیکردنی پیاو لەمیانی سێکس کردن و وەچەخستنەوەدا.

2- پەروەردەکردنی ژن(8):

هیچ میتۆدێك بۆ پەروەردە و ڕاهێنانی ئافرەتان نییە، بەلاّم بەمەزەندە ئەوە دەبینین کە ئاکارە باشەکانی ژن لە لای موسوڵمانان تەنیا گوێرایەڵی و ڕەوشت بەرزییە ، چونکە ئامانج لە هاندانی وفێربوونی ژنان بریتیە لەچەسپاندنی بیرۆ کەی فەرمایشتکردنی پیاو کە مێردەکەیەتی، کە ئەو دەبێتە کە نیزەکی (9). لەسەرئەوەشەوە مادام ژن بۆ ئەوە دروست بوە کە پیاو بەختیار بکات، شتێکی لۆژیکیە کە ئامانج لە پەروەردەکردن و ڕاهێنان و فێربوونی تەنیا بەختەوەریدان بێت بە پیاو، ئینجا ئەم خۆشبەختیە چ لە رووی جەستەیی یان زەینی یان رۆحیەوە بێت.

پیاوی خوێندەوار پێویستی بە ژنێکی خوێندەوارە بۆ ئەوەی لەرووی ڕوحیەوە لەگەڵ بگونجی، لێرەدا ژن جگە لەئەرکی خۆی، ئەرکێکی تری بۆ زیاد دەبێ واتە بێجگە لەفەرمایشتی پیاوو ئیشی ماڵ وبەخێوکردنی منداڵ دەبێ خوێندەواریەکی هەبێت، بۆ ئەوەی بۆ پیاوێکی خوێندەوار دەست بدات. ئەوەش تەنیا روپەرێکە بۆ یەکسانی بوون کە ئامانج لێی بەخشینی دووجار بەقەدەرئەو لەززەت و ئارامیەی بەڕەگەزی بالاّدەستە کە پیاوە(10).

3- گۆشەگیری ژن :

قورئان ڕێگە لە ژن ناگرێ لەکاتی پێویست بچێتە دەرەوە، بەلاّم دەبێ جلێك بپۆشێت کە تەواوی جوانیەکانی ژن، داپۆشێ. واتە لەئیسلامدا گۆشەگیریەکی تەواو بۆ ژن لەناو ماڵی خۆیدانیە، بەڵکو دەکرێ بچێتە دەرەوە ,بەلاّم پێویستە نەزەرنەکەن و چاویان داگرن و هیچ شوێنێکیان بەدەرنەخەن و خۆشیان نەرازێننەوە، هەروەها لەسەریانە سنگیان داپۆشن لە دەرەوەی ماڵەکانیاندا، لەسەریانە پێداویستیان کەم بێ لە دەرەوەی ماڵدا وکاتی تەواووفۆکسیان بۆئەرکەکانی ناوماڵ بێت. و ڕێگەیان پێ نادرێت هیچ جۆرە تێکەلاّویەك بکەن تەنیا لە سنووری ئەرکە کۆمەلاّیەتیەکانیدا نەبێ. مەملەکەتی ژن لە ئیسلامدا لەناو ماڵەکەیەتی، کە لەوێدا هەردوو ئەرکی خۆی وەکو ژن و دایك بەجێ دەگەیەنێ (بوخاری 67 : 9).

ئەگەر ژن هەمان توانای پیاوی لەفەرمانڕەوایەتی و دەسەڵاتدا هەبێ، بۆچی ڕێنادرێت بە ژن ببێتە سەرۆکی وولات ؟

یاخود نەتوانێ دەسەڵاتی خێزانەکەی وەکو پیاوەکەی بەدەست بێت ؟ دەگوترێ ژن دەسەڵاتی لەسەر ماڵی و مێردی و منداڵیدا هەیە، بەڵام چۆن دەتوانێ لەکاتێکدا کۆمەڵگە و یاسا ڕێگە بەفرە ژنی دەدات و ژنەکانی تریش هەمان مافیان هەیە لەگەڵیدا، ئەمەش بۆ ژن ڕوون وپراکتیکی نیە، دەڵێن ژن دەسەڵات بەدەستە لە ماڵی خۆیدا ئەوەش تەنیا بۆدڵدانەوەی ودەسەڵات پێدانی گەر بە شێوەیەکی ڕوو کەشیش بێت .

لەکەلتوری ئیسلامدا نوسراوی زۆر هەن کەجەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە ئەوگۆشەگیریەی ژنان بە مەبەست نیە و بۆ ئەمەش نموونەی ژنانی پێغەمبەر دەهێننەوە لەژیانی گشتیدا، کە پێغەمبەر کاتی خۆی هەمیشە یەکێك لەژنەکانی هەڵدەبژارد بۆ ئەوەی هاوڕێی بێت لەسەفەرە درێژەکانیدا، بەڵام ئەم نموونەیە تەنیا ناتوانێ ئەوە بسەلمێنی کە گۆشەگیری واقعی نیە یان جیاکاری ڕەگەزی بێ مەبەستە پرسیارەکەش لێرەدا ئەوەیە :

ئەی چی دەڵێن سەبارەت بە ژنانیتری پێغەمبەر ئەوانەی کە دەمانەوەو هاوڕێیەتیان نەدەکرد؟ ئایا ئەوانیش بۆ پێداویستی مەعنەوی و شتی تر بیری پێغەمبەریان نەکردووە؟. بێگومان وەڵامەکە ئەرێیە, ئەوان هیچ شتێکی تریان بۆ نەماوەتەوە تەنیا چاوەڕوانی کردنی ئەونەبێ، ئەویش بەپاراستنی داوێنیان بە پاکی و ڕاستگۆییان بۆ پێغەمبەر تا کاتی گەڕانەوەی.

ئەم نموونەیە پێویستی پیاودەسەلمێنی بوژن لەو جۆرە گەشتانەدا بۆ ئەوەی مێشکی و لەشی حەساوە بێ، دەتوانێ لەگەڵ خۆیدا بیبات. لێرەشدا ئەوەندە بەسە بۆ دەرخستنی ئەو بانگهێشت کردنەی قورئان بۆ گۆشەگیرکردنی ژنان لەزۆربەی کاتدا کە جیاکاری ڕەگەزی و نایەکسانیەکی تەواو لەنێوان ژن و پیاودا دروست دەکات.

4- ڕۆڵی دیاریکراوی ژنان لەژیانی پراکتیکدا:

www.pertwk.com

لەدوای مەسەلەی گۆشەگیری، بانگهێشتی قورئان دێت سەبارەت بەدیاریکردنی ڕۆڵی ژن خۆی لەژیانی ڕۆژانەدا، دەبینین جیاوازیەکی زۆر لەنێوان ژن و پیاو دادەنێت کە تایبەت بێ بەتوانا سروشتیەکانیان کارو لەنێوانیاندا بەگوێرەی ئەم جیاوازیە دابەش دەکرێت. پیاو لەرووی جەستەییەوە ا بەهێزترە و بۆیە ئەو هێزە زۆرەی ئەو بۆ کاری گرانیش دەشێ. لەکاتێکدا ژنان لە رووی جەستەییەوە لاوازن و تەنها بۆ کاروباری ناوماڵ و بەخێوکردنی منداڵ دەشێن(11). کەواتە ڕۆڵی ژن و پیاو لێرەدا دیارە هەر یەکێکیان بۆ ئەو کارەیە کە لەگەڵ سروشتیدا دەگونجێ، واتە ژن لە سیفەتی خۆشەویستی و سۆزدا سەرکەوتووە و لەئیسلامیشدا داوای پەروەردەکردن و بەخێوکردنی منالی بەسۆزو خۆشەویستیەوە لێکراوە، و پیاو لێپرسراوی ژنە و لە دواجاریشدا بەتەواوی کۆنترۆڵیان دەکەن

ڕێنماییەکانی قورئان زوومی تەواوی خستۆتە سەرجیاکاریە بایەلۆژیەکانی نێوان ژن و پیاو ، هەموو ئەرك و وەزیفەکانیش بەگوێرەی سیفەتە سروشتیەکانیان دابەش دەکات، بەڵام دیارە تەکنەلۆژیا و پێشکەوتنی ئەمرۆی هاوچەرخ پێویستی بەهێزو بازووی مرۆڤ نیە، هەروەك قورسە باوەڕبەوە بکەین کە ژنان لەڕووی توانای هزری و ڕۆشەنبیریەوە لاوازن و ناتوانن پشت بەئابووری تایبەتی خۆیان ببەستن (هەروەك ناتوانن یارمەتی خیزانیشیان بدەن), ئەمرۆ ژنان ناچارنین پشت بەپیاو ببەستن بۆ ئابوری خۆیان و لەسەر حیسابی ئازادی خۆیان لەژێر کۆنترۆڵی پیاو دابن. لەژێر ڕۆشنایی یەکسانیدا ئەرك و مافەکانی ژن و پیاو وەك یەکن تەنیا ئەوە بەسە کە بۆ پێداویستیە بایەلۆژی و سۆزداری خۆیان یەکتر تەواو بکەن.

ژن پێویستی بەوەیە لەڕووی کەلتوری و هونەری و بوارەکانی تردا پەرە بەخۆی بدات ، هەروەها زۆربەی زانا و دەروونناس و کۆمەڵناسەکان (بۆچونەکانیان پشت دەبەستێت بە ئەزمونە پراکتیکیەکان) و باوەڕیان وایە کە گونجانی کۆمەڵایەتی لەبنەڕەتدا بەرپرسە لەوبۆچونەی کە

www.pertwk.com

سیفەتی نموونەیی دەداتە پاڵ هەریەك لە ژن و پیاو. لێرەدا ئاسان نیە بیروباوەڕێك پەسەند بکەین کە لەپشتیەوە باس لە بێ توانایی مێشکی ژن دەکات و دەبێتە هۆکارێك بۆ سەربەخۆنەبوونی ژن لەڕووی ئابووریەوە. هەروەك بەڵگە نامەکانی مافی مرۆۋ دان بە ئەرکی کەم ئەندامان و ناژیرەکان لە ڕووی ئەقڵەوە دادەنێن، کە لەدواجاردا دەبێ کۆمەڵگا قەبوڵی هەموو بارە نائاساییە بایەلۆژی و سروشتیانەی ژن بکات وەك (سوڕی مانگانەی ژنان، منداڵبون، ماوەی شیردان وبەخێوکردن) بۆیە پێویستە کۆمەڵگە پابەندبێ و ئیلتزامی پێوە بکات(14).

ئەگەر ئازادی هەڵبژاردن بدرێتە دەست ژنان خۆیان، ئەوا ئەرکی ڕۆژانەی خۆیان وبایەلۆژی واتە منداڵ کەوتنەوە و بەخێوکردن و.. هتد. بەجێدەگەیەنن وەکو تاکێکیش، یاوەکو کەسێکی پێشکەوتوو کامڵ لە کاری دەرەوەشدا خۆیان دەسەلمێنن (مەبەست لەوتاکەی بەبێ جیاکاری ڕەگەزی وەکو مرۆۋ چاوی لێدەکرێت) ئەمە خاڵێکی گرنگە لە لۆژیکی یەکسانیدا(15).

لێرەدا سروشتی ژن لەیەك ئاستدا نیە، ئەگەر بەراوورد بکرێت لەگەڵ جیاوازیەکانی نێوان ژن و پیاودا، بە واتایەکی تر سروشتی ژنان تەنیا لەسەر مێیینەبوونیان نەوەستاوە, بەڵکە سروشتی ژنان زۆر لەوە دەوڵەمەندترە لەبەر ئەوەی زۆر خاڵی هاوبەش لەنێوان ئاکارو سروشتی نێوان ژن و پیاودا هەن، بۆیە پێویستە ئەو خاڵە هاوبەشانە لەوەسفی سروشتی ژناندا زیاد بکرێت، ڕۆڵی ژن لەلایەك وەکو هاوسەرو لەلایەکی دیکەش وەکو ژنی ماڵەوە، بەشێك لە سروشتی ژن دەنوێنێ، لەسەر حیسابی کەسێتی گشتی ژنان ، ئەمەش شتێکی نالۆژیکیە و خزمەت بەڕەگەز پەرستی پیاو دەکات ودژی لۆژیکی یەکسانیە.

5- باری یاسایی ژنان :

قورئان توانای ژنان بۆ گەواهیدان لە دادگا وپرۆسەی هاوسەربووندا کەمدەکاتەوە, ئەگەر گەواهیدەر پیاو بوو تەنیا یەك کەس بەسە، بەلاّم ئەگەر ژن بوو ئەوا دەبێ دوان بن لەترسی ئەوەی نەوەك

یەکێکیان شتێك لەبیر بکات , ئەوەی تر دەبێ بیری بێنێتەوە، ئەو جیاکاریە لە توانای ژنان کەم دەکاتەوە، چونکە لۆژیکی ژیان دەڵێ (مرۆۋ هەڵەدەکات.) ئەی پیاویش مرۆۋ نیە ؟ ئەی باشە پیاو هەڵە ناکات ؟ یان دیارە تەنیا ژن هەڵەو شت لەبیر دەکات .

لەلایەکی دیکەوە جیاکاریەکی زۆر ڕوون و ئاشکرا هەیە لە یاساکانی نێو دەوڵەتی و وەرگرتنی ڕەگەزنامە لەکاتی پرۆسەی هاوسەربوندا، بۆ نموونە ئەگەر ژنێکی موسوڵمان شوی بە بێگانەیەك کرد لە وڵاتێکی ئیسلامیدا ئەوا مێردەکەی نابێتە خاوەن رەگەزنامەی ئەو وڵاتە ، بگرە ژنەکە رەگەز نامەکەی خۆشی لەدەست دەدات ، بەلاّم ئەگەر پیاوێکی موسوڵمان ژنێکی بێگانەی هێنا لە وڵاتێکی موسوڵماندا ئەوا ژنەکەی ڕەگەزنامەی وولاّتی مێردەکەی وەردەگرێت.

مافەکانی ژن لە هاوسەر بوون و جیابونەوەدا :

موسوڵمان لەسەریەتی هاوسەرێتی ئەنجام بدات، ئیسلام هانی زگورتیەتی نادات و ئەو کاتەش ڕێگە بەجیابونەوە دەدات وەکو دوا چارەیەك (نەخواستراوترین حەلاّل لای خوا جیابوونەوەیە)لە قورئاندا ڕێنمایی دیاریکراو بۆ مافی ژنان لە هاوسەرێتی و جیابونەوەدا هەیە کە تیایدا بە ئاشکرا جیاکاری لەسەر بنەمای ڕەگەز, بەدیاردەکەوێ. هەروەها لایەنگریەك بۆ جیاوازیەکی سروشتی نێوان هەردوو ڕەگەزەکە هەیە.

جیاکاریەکانیش لەوخالآنەی خوارەوەدایە :

1- فرە ژنی
2- سەرپەرشتیکەر لەهاوسەرێتیدا
3- زەماوەند کردن لەگەڵ ناموسوڵماناندا.
4- ڕەزامەندی ژن لە زەماوەند کردندا.
5- هاوسەرێتی لەگەڵ کەنیزەدا.
6- مافەکانی جیابونەوە.
7- زینا کردن.

1ـ فرە ژنی :

شەریعەتی ئیسلام لەیەك كاتدا قەبوڵی لە ژنێك زیاتر بۆ پیاو دەكات واتە فرەژنی بۆ پیاو، بەڵام بۆ ژن تەنیا یەك هاوسەر ڕێگەی پێدراوە، پیاو لەشەرعدا ڕێگەی پێ دەدرێت چوار ژن بهێنێ، گرنگ ئەوەیە مارەیی بۆ بدرێت ئەگەر چی ئەم هەموو ژنە سەرپێچی كردنە لەبنەماكاندا، بەڵام باتڵیش نیە، لەبەرانبەریشدا ئەگەر ژنێكی جیابوبوەوە لە مێردەكەی پەلەی كرد لە شوكردنەوەیداو چاوەڕوانی تێپەربوونی ماوەی دیاریكراوی (عدە) ی نەكرد ئەوا سزا دەدرێت(16).

2ـ سەرپەرشتیكەر لە هاوسەرێتیدا :

پیاوێك ئەگەر گەیشتبێتە تەمەنی پێگەیشتوو، داوای لێ ناكرێ لێپرسراوی هەبێ بۆ ڕازی بوونی لە ژن هێنانداو پێویستی بە لێپرسراونیە، بەڵام ژن ناتوانێ شووبكات هەرچەند تەمەنیشی هەبێ یاخود شارەزایی لە ژیاندا هەبێ، تەنیا ئەو كاتە نەبێ كە لێپرسراوێكی پیاوی هەبێ و بەشوكردنەكەشی ڕازی بێ(17). هەروەها لە هیچ هەلومەرجێكدا ژن ناتوانێ بۆ هیچ ژنێكی تر ببێتە سەرپەرشتیكار، چونكە ئەمەبە هاوسەرێتیەكی ناتەواو دادەنرێ، بەبێ ڕەزامەندی سەرپەرشتیارێكی پیاو، هەروەها بەزیناكردنیش دادەنرێت(18).

3ـ زەماوەندی تێكەڵاو لەگەڵ ناموسوڵماناندا :

پیاوێكی موسوڵمان دەتوانێت ژنێك سەر بە هەر ئاینێكی تر بێت بكاتە هاوسەری خۆی، تەنیا بت پەرست و ئاگر پەرست نەبێت(19)، بەڵام ژنێكی موسوڵمان ناتوانێت شوو بە غەیرە موسوڵمانێك بكات(20)، بەڵكو پێویستە پێش ئەوەی ئەو پیاوە، ژنە موسوڵمانێك بهێنێ،بوبێ بەئیسلام، ڕێگریە كۆمەڵایەتی و داب و نەریتەكان هەرچیەك بووبن لە سەردەمی پێغەمبەر، كاریگەریان هەبووە لەسەر ئەم شەرعیەت دانە، چونكە بوەتە ئاكامی جیاكاری لەسەر بنەمای ڕەگەزلە ئیسلامدا.

4ـ ڕەزامەندی ژن لەزەماوەند كردندا :

هەموو ڕێنماییەكان لە فەرموودە و ئایەتەكاندا هانی خەڵك دەدەن كە ڕازی بوونی ژن لە زەماوەندكردندا پشت گوێ بخەن، وا دیارە ئەمەش لەوەدا هاتووە كە كاتێك لە پێغەمبەر دەپرسن چۆن دەتوانین ڕەزامەندی ژنان بەدەست بێنین، ئەویش لە وەڵامدا ووتویەتی (تەنیا بێ دەنگیەكەی بەسە)(21).

5ـ هاوسەرێتی لەگەڵ كەنیزەدا :

سەرەڕای ئەوەی كە شەرع ڕێگەی بە پیاو داوە تا چوار ژن بهێنێت, لە هەمان كاتیشدا دەتوانێ هەر چەندی بیەوێت (كەنیزە و دیل بكات بەژنی خۆی و دەسەڵاتی تەواوی بەسەر ئەو كەنیزەو هەموو ئەو ژنانەدا هەیە كە لەشەڕدا بەدیل دەگیرێن(22)، هیچ سنورێك نیە بۆسێكس كردنی پیاو لەگەڵ چەندین لەو ژنانەی كە ئەوخاوەنیەتی ،ئەمەش بە موڵكێكی بەدەست هاتوو(مكتسب) دادەنرێت (23)

لە هەمان كاتدا ڕێگە بە كەنیزەی شووكردو بەكۆیلەیەك نادرێ كاری سێكسی لەگەڵ گەورەكەی ئەنجام بدات، یەكلایەنە لەو حاڵەتەدا سەپێنراوە، هەروەك خاوەن كۆیلە مافی ئەوەی نیە لەگەڵ كەنیزەیەكی شوكردوو رابوێرێت(24)، ئەمەش ئاگاداركردنەوەیەكە بۆ كەنیزەی ژن و ڕێگە گرتنە لە فرە مێردی.

ئەگەر ژنێكی ئازاد شووی بەكۆیلەیەك كرد بەبێ ڕەزامەندی خاوەن كۆیلەكە، ناتوانێت داوای مارەیی بكات و كاتێكیش دەتوانێ شوو بە كۆیلەكە بكات كە سەرپەرشتیكارەكەی ڕازی ببێت(25).

6ـ مافەكانی جیابونەوە :

لێرەدا جیاكاریەكی تەواو هەیە لە مافەكانی جیابونەوەدا ، لەسەر بنەمای ڕەگەز، پیاو دەتوانێ بەبێ مەرج و هیچ هۆكارێك ژنەكەی تەڵاق بدات، تەنها ئەوەندە بەسە كە دڵی پێی خۆش نەبێ, دەتوانێ تەڵاقی بدات، وپیاو دەتوانێ دەسەڵاتی جیابونەوە بدا بەژنەكەی هەرچەندە ئەمە بەدەگمەن ڕوودەدا، بەڵام سەرباری ئەوەی ئەمە مافێكی ژنەكەیە دەبێ

www.pertwk.com

هەڵەیەکی مێردە کەشی لەپالێدا دەستنیشان بکات،دەبێت مەلاش قایل بکات بەو هۆکاری جیابوونەوەیە دەنا دانی پێدانانرێت.

سەر پەرشتیکردنی منداڵ لە پاش جیابوونەوە لەسەر بنەمایەکی نایەکسان دیاریکراوە ,پیاو بە تەواوی مافی سەر پەرشتیکردنی منداڵەکانی دەگرێتە ئەستۆ و بەڵام ژن گەر دووبارە شو بکاتەوە یان هەر بەبێوەژنی مابێتەوە مافی سەرپەرشتیکردنی مناڵەکانی نیە. هەموومافێك لە بۆ پیاوە، سەرپەرشتیکردنی منداڵ لە پاش پیاویش بەر باوکی وخوشك و براکانی دەکەوێ ئەگەر پیاوەکە مردبێ یاخود ئەقلی لەدەست دابێ.

لێرەدا بەروونی جیاکاریەکی تەواو لەنێوان ڕەگەزەکاندا بەدی دەکرێت، لەم کۆمەڵگا باوکسالاریەی کە دان بەمافی ژن وەکو مرۆڤ نانێت(26)، سەرباری ئەوەش ژن دەبێ 3 مانگ دوای مردنی مێردەکەی چاوەڕوان بکات، ئینجا شوبکاتەوە و لەم ماوەیەشدا دەبێ لەماڵی مێردەکەی بێت(27)، لەکاتێکدا پیاوی موسوڵمان دەتوانێ دوای دەربرینی وشەی (تەڵاقم دایت) ژن بهێنیتەوە، کە لەچوار چێوەی حەڵاڵ کردنی چوار ژن دا، ئەم ژن هێنانەش بەشەرعی دادەنرێت.

7ـ زیناکردن :

زینا ڕوویەکی تری جیاکاری ڕەگەزیە, لە قورئاندا دەقێك بۆ سزادانی ژن و پیاو هەیە بەیەکەوە. بەڵام دەبێ بڵێین کەبەهانەو پێداویستی پیاو بۆ زینا کردن زۆر کەمترە لەچاو ژنان، چونکە ژنان زیاتر لەبارە تایبەتیەکان توشی ئەو حاڵەتە دەبن و هەروەك دەبینین ژنانی تر بەشداری ژیانی هاوسەرێتی لەگەل مێردەکەیدا دەکەن، (وەك ژنی تر کەبەسەری هاتوون، کەنیزە، ژنانی دیلی شەڕەکان لە هەندێ جاردا) بۆیەش لەوحاڵەتانەدا بەناچاری لەبەرنەبوونی پێداویستیە سێکسیەکان توشی دەبێ ، سەرباری ئەوەش وەك لەفەرمودەکاندا هاتووە پێویستە دەبێ ژن پاکیزەیی خۆی بپارێزێت و نابێ دوای نەمانی مێردەکەی بەساڵێك شوبکاتەوە هەتا ئەگەر مێردەکەی بێ سەروشوێنیش بێت(29).

بەڵام پیاو چوار ژنی لەیەك کاتدا دەبێ و جگە لەو کەنیزانەی کە بۆ ڕابواردنی خۆی دەتوانێ لەژێر دەسەڵاتیدا بێت. بێگومان بەم وەزعەش پیاو هەرگیز پێویستی بە زیناکردن نابێت (لێرەدا دیارە کەدوو پێوانەی جیاواز بەکاردێت). بەڵام ئەمە لە حاڵەتی هەتیوبازی لەنێوپیاواندا جیایە، لێرەشدا ژن رەنگە تووشی بەپانپانۆکێ کردن بێت چونکە پیاوەکە زۆربەی کاتەکانی خۆی لەگەڵ ژنەکانی تری یان کەنیزەکانی بەسەردەبات(30).

پیاودەتوانێ بەبەردەوامی ژن بێزار بکات وسەرکۆنەی بکات ئەگەر بچوکترین گومانی لە پاکیزەیی ژنە کەهەبوو، ئەشتوانی دوای ئەوە تەڵاقی بدات یائەگەر نەیویست وەکو ژنێکی خۆی لای بمێنیتەوە(31). بەڵام ژن ناتوانێ ڕێگری لەزیناکردنی مێردەکەی بکات، ئەمە تەنیا بە سەلماندنێك دەبێ کە بۆ ژن زەحمەتە بکرێت. ئەمەش نایەکسانیەکی ڕوونە، چونکە ژن لێرەدا وەکو ئامێرێك لەدەستی پیاودایە و نموونەی کەرەسەیەکی خۆی هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکات و ئەوکەرەسەیەش تەنیا بۆ خۆشی خۆی و منداڵەکانیەتی.

ژن و میرات

یاساکانی ئیسلام چاکسازی ڕیشەییان خستۆتە نێو ئەو بەشەی کە تایبەتە بە میراتەوە، ئەگەرچی نایەکسانی زۆر لە بوارەکانی تری ئەو یاسایانەدا هەن, لەقورئان داهاتووە کەژنیش بەشدارە لەمیرات لەگەڵ پیاودا, پێشتر لە جیهانی ڕۆژئاوادا باوبوە کە کوڕی نۆبەرە هەموو میراتەکەی باوکی بردووە بەبێ‌بەشداری کردنی هیچ یەکێك لەمنداڵەکانی تر, لەگەڵ ئەوەشدا کچە نۆبەرە هیچی بەرنەئەکەوت تەنیا لەحاڵەتێکدا ئەگەر باوکی هیچ کوڕێکی نەبووبێ دوای مردنی، هەتا پێش ئیسلامیش کچ بۆی نەبووە میراتگری باوکی بێ, بگرە خۆی بەسامان وموڵکێك دادەنرا جا هی باوکی یاخود براکانی لەپێش شوکردنی لەدوای

www.pertwk.com

شوكردنیشی دەبوە موڵكی ئەو خێزانەی كەتێكەڵیان دەبوو(32), وەزعی ژن لەیاساكانی یەهودیشدا باشتر نەبوو، بەڵكو بە هەمان شێوەبوو(33).

ئەمەش بەكورتی بنەماكانی میراتن لە یاسای ئیسلامدا:

1- ژن ومێرد میراتگری یەكتردەبن.
2- ئەهلیەتی مێینە وخزمەكان لەمیراتدا (هەتا ئەگەر مێینەش بون).
3- كچ هەمیشە نیوەی بەشی كوڕی لەمیراتدا بەردەكەوێ.

ئەم چاكسازیەی كەكراوە پێویستی بەچاكتر كردنە, چونكە ڕێگە، خۆش دەكات بۆجۆرێك لەیەكسانی نێوان ژن وپیاودا، بەلاّم ڕێژەی (دووان بەرانبەر یەك كەس) بە واتای كوڕ لەشایەتیدا بەدووكەس لەچاو ژن دەژمێردرێت و بەدوو ژن یەك كەس بەرانبەر پیاوێك, نایەكسانیەكی تەواو لێرەدا هەیە، لەقورئاندا میراتی ئافرەت ڕوون و ئاشكرا نابەرابەری تێدایە، بۆ نموونە ئەگەر كەسێك یاپیاوێك بمرێت و تەنیا چەند كوڕێكی دوای خۆی جێهێشت بەبێ خزم وخەڵكی نزیك، ئەوا میراتە كەبەیەكسانی لەنێوانیاندا دابەش دەبێ، بەلاّم ئەگەر هاتوو كچ وكوڕی دوای خۆی جێهێشت ئەوا كوڕەكان دوو بەرانبەری پشكی كچەكانیان بەر دەكەوێت و ئەگەر هاتوو دووكچ یازیاتری دوای خۆی جێهێشت و كوڕی نەبێ ئەوا سێیەكی میرات بەیەكسانی بەسەریان دابەش دەكرێ.

هەروەها لەجێ هێشتنی میراتی پیاو بۆ ژن یا بەپێچەوانەوە دوو پێوانەهەیەكە نایەكسانی تێدایە، ئەگەر ژنێك بمرێ لەدوای خۆیدا چەند كوڕێكی جێهێشتبوو ئەوا هاوسەرەكەی چارەگی ماڵو سامانەكەی بەردەكەوێ و سێ چارەگەكەی تر بەسەر كوڕەكانی دابەش دەكرێت، ئەگەر كچیشی هەبوو ئەوا بەڕێژەی كوڕ دوو بەرانبەری كچ دابەش دەكرێت لە كاتی نەبوونی هیچ مناڵێكدا، مێرد نیوەی میراتی ژنەكەی بەردەكەوێ بەلاّم ئەگەر هاتوو مێردەكە مردوو لەدوای خۆی مناڵی جێ هێشتبوو ئەوا ژنەكەی هەشت یەكی میراتەكەی بەردەكەوێت (34)و ئەگەر هیچ مناڵیان لە نێواندا نەبوو، ئەوا چواریەكی بەردەكەوێ(35) لەوەدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی كە یاساكانی لە ئیسلامدا هەن تایبەت بە میرات

یەكسانیەكی كەمیش لە نێوان ژن و پیاودا ناهێنێتەكایەوە بەهۆی ئەوەی لە هەموو حاڵەتەكاندا پیاو دوو بەرابەری ژن پشكی میراتی بەردەكەوێت.

كۆتایی

لە قورئاندا هاتووە كە پیاوو ژن لەبەهەشتدا بەیەكتر شاد دەبنەوە و ژنانیش وەكو پیاوەكانیان دەچنە بەهەشت (ق40:40) هەروەها ژنان كە مێردەكانیان پیاو چاكن دەیانبەنە بەهەشت، هەروەك ئەو پیاوانەی كە دەچنە بەهەشت هاوكات لەگەڵ ژنەكانیاندا ئافرەتی پاكیزەیی هاوتەمەنی خۆیان دەبینن. هەروەها ئافرەتی حۆری جوان و چاو ڕەش و بریقەدار بۆ خۆشكردنی ژیانی پیاوانی موسوڵمانان لەوێدان. ئەو پاداشتانە هەمووی بۆ پیاوی موسوڵمانە، هەرچی پاداشتی ژنە موسوڵمانەكانە تەنیا هاوڕێیەتی كردنی پیاوەكانیانە لەگەڵ بوونی ئەو هەموو ژن و حۆریە جوانانە لە بەهەشت لەدەوری پیاوەكانیان دا. بێجگە لە ئەركی منداڵ خستنەوە رۆڵی ژنان هەروەك لەسەرەتاشەوە هەروایە، تەنیا بۆ خۆشی پیاوە دیارە ئەمەش پشكی ژنە لە دونیا و قیامەتیشدا.

لە كۆتایی ئەم توێژینەوەدا دەمانەوێ ڕاستیەك بەدەرخەین كە ئێستا لەدونیای هاوچەرخدا دژایەتیەكی توند لە ئارادایە لە دژی ئەو بنەماو یاسایانەی كە پشت بەبیری نایەكسانی دەبەستن، هەنوكە دونیا شەڕ لەپێناو یەكسانی نێوان مرۆڤەكان دەكات، لەگەڵ بوونی ئەو رەوتە دواكەوتوو بەر هەڵستكارانەشدا، ئەمەش بەربەرەكانیەكەو ئامانج لەم بەربەرەكانیەش جولاّنەوە بۆ پێشەوە و بەرەو دونیایەكی پێشكەوتووەكە مرۆڤەكان تیایدا خەونی بن بڕكردنی جیاكاری نێوان ژن و پیاو، رەش و سپی، تایەفە و مەزهەب دەبینن.

وەك لەم باسەدا دیارە بنەما مۆرالەكان لە ئیسلامدا جەخت لە نایەكسانیەك لەسەر بنەمای ڕەگەز دەكەنەوە، پێویستە نموونەی ئاكارو

ڕەوشت لەسەر ئاستی جیهان یەك بخرێت کە (هەموو فەلسەفە هاوچەرخەکان لەسەر ئەم خاڵە کۆکن) و پێویستە وا دابنرێ کە هەموو مرۆڤەکان یەکسانن لە دانانی هەر بنەمایەکی ئەخلاقی، بێگومان مرۆڤەکان لەتوانایاندا یەکسان نابن بەڵام ئەمەش ڕێگرنیە لەدانی هەلێك بۆ پێشکەوتن و گەشەپێدان وەکو تاکێك بۆ ئەوەی کەسایەتیان کامڵ و تەواوبێ، ئەمەش ئەو شتەیە کە ژنی موسوڵمان لێی بێبەشە بەهۆی دووفاقی پێوەری ڕەوشتگەری کە بەشێوەو فۆرمی جیاواز لەسەر هەریەك لە ژن و پیاو جێبەجێ دەبێت، ئامانجی ئەم باس و لێکۆڵینەوەیە دەرخستنی نایەکسانیە لە ئایینی ئیسلامدا و بەراورد بوونی لەگەڵ ئەو ڕێرەوە هاوچەرخیە کە داوای مامەڵەی ژن وەکو مرۆڤ و پیاو دەکات لە هەموو بوارەکانداو بەرگریش لەیەکسانیەکی تەواو دەکات.

تێبینی و سەرچاوەکان

1- بروانە (Singer.p)ئازادکردنی ئاژەڵان 1975. لا5.
سەنجەر.پ

2- بۆ کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتوەکان , بەڵگەنامەی رەت کردنەوەی هەموو جۆرە جیاکاریەك دژی ژنان ساڵی(1979) لا4 ,بگەرێوە.

3- ئەم لایەنە لەکورتەیەك لە یاساکانی موحەممەدییە (84) چاپی چوارەم,لاپەرە 32-43 باسکراوە.

4- لەوە بەدواوە بۆ (ق3 :194) کورت دەکرێتەوە .

5- بڕوانە بۆ (م) (دیانەتی ئیسلام) 1973 لاپەڕە 529 .

6- بافیجا.ه.ر (BavjaH.R) (ژن لە ئیسلامدا) هیدر ئاباد ,هندستان لاپەرە 66 (پەراوێز) .

7- بڕوانە بۆ (ئا,ی عەلی -Ali-A.e) مانا لە قورئانی پیرۆزدا , 19: 3 پەراوێزەکان لا 542 ,

8- بڕوانە (بوخاری , کتێبی زانستی)

9- بڕوانە (قورئان 4: 34).

10- بڕوانە بافیجا لەکاری ناوبراو لاپەڕە 6.

11-بڕوانە بافیجا لەکاری ناوبراو لاپەڕە 73.

12- بەراوردی (فیجا لەکاری ناوبراودالە لاپەڕە 66 بگە) , عەلی .م (دیانەتی ئیسلام) لاپەڕە 530 لە(پەراوێزدا).

13- عەلی .م (شەریعەتی ئیسلام لەهاوسەرگیری و جیابونەوەدا) لاپەرە 22 (پەراوێزەکان)

بیجوم –ح (H.Bejnm) بگەرێوە بۆ(ق, 4: 34).

14- ژن لە کتێبی سەوزی قەزافییدا , گۆڤاری کۆمەڵەی ئاسیایی , دەکا, ژمارەی دیسێمبەرلە 1983 لاپەرە 143 (پەراوێز) .

15- تێبینی ئەوە بکرێ زوربەی راڤەکانی ئایەتە قورئانیەکانی جەخت لەوجیاکاریە سروشتیانە دەکەنەوە.

*بەراوردی ئەلبوخاری , حەدیسی 67 :91.

*علی م , لەکتێبی ناوبراۆ لەلاپەڕە 532 .

*باڤیجا لە کتێبی ناوبراو لە لاپەرە 66 (پەراوێن).

16- بڕوانە (ق4: 3) ئەو تەفسیرەی ڕێگە بە پیاو دەدات لەیەك كاتدا چوار ژنی هەبێ .

*بەراوردی (مەلا و بنەماكانی شەریعەتی ئیسلام , بەبی (1968) بەشەكانی 255-256 .

یاساكانی ئینگلیزی -ئە لمحەمەدیە , لەندەن ,لە ساڵی-Wilson)

*بەراوردی (ولسن (1930) بەشەكانی 31, 32, 33 .

17- بچۆرەوە بە (علی م) نامیلكەی فەرمودەكانی ,لاپەڕە 271 .

18- بچۆرەوە بە (باڤیجا) لا 57 لە كتێبی ناوبراو .

19- بچۆرەوە بە (علی م) دیانەتی ئیسلام لا 507 , باوری وایە كە پیاوی موسوڵمان ڕێگەی پێداوە ژنی هیندیو سەر بەئاینی بودشی هەبێ .

20- فیزی(1) كورتەیەك لە یاساكانی موحەمەدی) لا 97 .

21- بچۆرەوە بە (علی م) لاپەڕە 271 لە كتێبی ناوبراو .

22- بگەرێوە بۆ (قورئان 4: 3-ق 23 : 6-ق70: 29- 30 -ق 33 :35) هەروەها سەیری بنەماكانی تایبەت مامەڵە كردنی ژنانی دیلكراوی شەرەكان:حەمیدالله,م لە كتێبی ناوبراو بەشی 15 .

23- بگەرێوە بۆ (علی م) لە كتێبی ناوبراو لاپەڕە 549 (مافی پیاوی (خاوەن كۆیلە) یەكە پەیوەندی سێكسی بە كۆیلە ژنەكانی ببەستێ , چونكە مافی مولكداریەتی ئەوانی هەیە ,

كورتەی یاساكانی موحومودیە , لاهور (1965) بەشی دووەم ,لاپەرە 52(Baillie). بیللی پەراوێزەكان.

24- فیزی لە كتێبی ناویراو لاپەرە 47,

25- بیللی لە كتێبی ناوبراو لاپەرە 47.

26- بەراوردی (فیزی) لە كتێبی تاوبراو لاپەرە (198, 199, 202, 210,) بافیجا لە كتێبی ناوبراو لاپەرە 360 .

27- بۆ بیللی لە كتێبی ناوبراو لاپەرە (360) بگەرێوە.

28- بۆ (علی م) لە كتێبی ناوبراو لاپەرە (550) (بەراوێن) بگەرێوە.

29- بكەرێوە بۆ (علی.م) فورمووده لاپەرە 290 .

30- بگەرێوە بۆ (علی .ی) قورئانی پیرۆز ق 4 :34 لاپەرە 183 لەپەراوێزی 523 .

31- بۆ (علی .م) لە كتێبی ناوبراو لاپەرە 362 بگەرێوە.

32 - بگەرێوە بۆ (ق:4: 19).

33- بگەرێوە بۆ (علی .م) لە كتێبی ناوبراو , 574 .

34- پشكی ناوبراو دابەش دەكرێت بەسەر هەموو ژنەكان ئەگەر ئەو پیاوەی كە مردووە لەژنێك زیاتری هەبوو .

35- بگەرێوە بۆ بافیجا لە كتێبی ناوبراو لاپەرە 136 (پەراوێز)

بەشی سێیەم

بارودۆخی ژنانی بەنگلادیش لە ئەفسانە میللییەکاندا

پێشەکی:

لە دێر زەمانەوە ژن لە هەموو جیهاندا چەوساوە بووە، ئەم بارە ئەگەر چی گۆڕانکاری زۆر بەسەر شێوەکانیدا هاتووە،بەڵام بە درێژایی مێژوو وەکو خۆی ماوەتەوە جگە لە ژن لەنێو پیاوانیشدا چینی کرێکارەکانیان چەوساوەبووە، هەڵبەت ژنانی نێو ئەم چینەش کەمترین پایەیان هەبووە ئەم رەوشە تا ئەورۆش کاری پێدەکرێت و بەردەوامە. هەریەك لە ژنان و چینی کرێکارانیش زۆر بەدەگمەن لە قۆناغەکانی پێشوودا هەستیان یاخود درکیان بەم کۆیلایەتیەی خۆیان کردووە. ژنان بە هۆی پەراوێز بوونیانەوە کەمتریش درکیان بەو واقیعە کردووە .

سیمای کۆیلایەتی هەمیشە بەهۆی بەردەوامی بە درێژایی سەدان ساڵ، نەوە دوای نەوە، دەقی گرتووە و ژنیش وەکو شتێکی ئاسایی قەبووڵی ئەم وەزعە ژێر دەستیەی کردووە. بۆیە ئێستا ئاسان نیە قەناعەت بە ژنان بکەیت کە پلە دوون ، ئەستەمیشە کە ئومێد و داخوازییەکانی ژنان بیگەیەنێتە ئەوەی ببێتە ئەندامێکی خاوەن مافی خۆی لە کۆمەڵگەیەکدا کە هەمان مافی پیاوی هەبێت لەسەرجەم بوارەکاندا، چوون ژنان پێش ئەوەی سیستمی کۆیلایەتی دروست ببێ دەردی کۆیلەبوونی خۆیان چەشتووە.

ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەوەیە کە بارودۆخی ژنان لەئەفسانە میللییەکاندا لە نێو پرۆسەی هاوسەرێتیدا، دیاری دەکرێت، بە واتایەکی تر قەدەری ژن ، ئەوەیە لە کۆی ئەو پرۆسەیە تەنیا ژن و دایك بێت و

www.pertwk.com

هەموو بایەخەکانی لە نێو چوار چێوەی خێزانەکەیدا بێ و لەسەریەتی هیچ شێوە بایەخێك نەدات بەو ڕوداوانەی کە لە دەرەوەی دیواری ماڵەکەیدا ڕوودەدەن، یاخود هیچ شێوە پەیوەندیەکی توندو تۆڵ و ڕوونی ئەرکەکانی نێو ماڵی نەبەستێتەوە بەو ڕووداوانە. پەیوەندی هاوسەرێتی لێرەدا دەبێتە تەنیا شێوەیەك لە شێوەکانی مل کەچ بوون و کۆیلەبوونی ژنان. چونکە ژن ناچارە قەبوڵی بێ نوایی و ژێردەستەیی بکات لەبەر لاوازی پێگەی ئابووری ، بۆیە گرنگترین شت لە ژیانیدا چوارچێوەی هاوسەریەتیە، کە لە هەناویدا خۆی دەبینێتەوە و ڕۆڵی دەردەکەوێت .

ئەفسانە میللیەکان ڕەنگدانەوەی داب و نەریت و بیرکردنەوەی خەڵکن بەگشتی لەجیهاندا و دواتریش دەبنە کلتوری گرنگی ئاییندەی میللەتان و نەوەکانی داهاتوو. دەتوانین لەمیانەی ئەو وێنە زیندووانە وێنەی زەیینی بۆ ڕابردوو دروست بکەین, ژنان لە لادێکانی بەنگلادیشدا تا ئێستاش ئەو ئەفسانە میللیانە دەگێرنەوە، کە ژنە بەساڵاچووەکان لە ڕابردودا بۆ نەوەکانیان دەگێڕایەوە. وا پێدەچێت ئەم ئەفسانانە لە قۆناغی نێوان بوزیەکان و سەرهەڵدانیان لەو ناوچانەدا پەیدا بووبن، واتە لە نێوان سەدەی سێیەم تاکو سەدەی دەیەمی زایینی(1). ئامانج لەو ئەفسانانەش بڵاوکردنەوەی بەها ئەخلاقیەکان بوە کە ئەو کاتە لە کۆمەڵگەی بەنگالی باو بووە(2). ئەم ئەفسانانە دەگمەنن (بۆنی خونچە و شیعری سەرنجڕاکێش وژیانی لادێ و خۆشەویستی ژنە پاکیزەکان) هەموو ئەم توخمانە لە ئەفسانەکاندا کۆبونەتەوە(3).

ئامانجی ئەم لێکۆڵینەوەیە دیاریکردنی دۆخی ژنانە وەکو دەبینین لەئەفسانە بەناوبانگە میللیەکانی بەنگلادیشدا، لە دووتوێی ئەو ئەفسانانەدا دیارە کە ژنان تەنیا مولکێکن لە دەستی پیاواندا و ئەوانیش بەگوێرەی حەزیان بەکاری دەهێنن، ئەفسانەکان گوزارشت لە هەموو سۆزو هەلوێست و کەلچەری ئەو وڵاتە دەکەن کە لەدێر زەمانەوە لەوێدا باوبوون، هەموو ئەمانە بۆ دڵنیابوون لەو روئیایەی کە ژنان تەنیا وەك مولکێك لەدەستی پیاواندا دەبینێ(4)، بەهەند وەردەگیرێن.

www.pertwk.com

ئەو چیرۆكانەی لەو لێكۆڵینەوەیەدا هاتوون نموونەی ڕاستگۆیی ئەو چیرۆكە كۆنانەن كە كاتی خۆی ژنە بەساڵاچووەكانی بەنگلادیش دەماودەم لەسەردەمی خۆیان بۆ نەوەكانیان گێراوەتەوە(5).

بارودۆخی ژن : بارودۆخی یاسایی لە هاوسەرێتیدا

دوای پشكنینی ئەو بوارانەی خوارەوە لەشێوەی ژیانی ژنان لەو چیرۆكە میللیانە، دەتوانین باری ژنان لەیاساكانی نێو ئەو ئەفسانانە ئاوەها دیاری بكەین :

أ. تێزی بنەما ڕەوشتگەریەكان بۆ ژن (كە تایبەتن بەوانەوە)
ب. باری ئابوری وبارودۆخی یاسایی ژنان
جـ. بارودۆخی دەروونی
د. ڕۆڵیان وەكو دایك، ئەرك ومافەكانی تریان.

پێش ئەوەی زانیاری دەربخەین پێویستە بزانین كە چارەسەركردنێكی بەرفراوان بۆ ئەم بابەتە كارێكی قورسە،چونكە بابەتەكانی ئەم ئەفسانانە قەبارە گەورەن، بۆیە لێكۆڵینەوەكە كورت دەكەینەوە بە دیاریكردنی شێوەی گشتی ئەو لایەنانەی پەیوەندی بەودێرە ئەفسانانەوە هەیە كە ئاماژەمان پێكرد.

بنەما ئەخلاقییەكانی ژنان وەك لەئەفسانەكاندا باسكراوە،ئەم بابەتە پەیوەستە بەپەیوەندی هاوسەرێتییەوە، وەك مێژوونووسەكان لەسەرەتای سەدەكانی ناوەڕاستدا ئەوەیان تۆماركردووە، كە بەشودانی كچان پێش تەمەنی باڵقبوون گرنگترین بنەمایی هاوسەرێتیە لە كۆمەڵگەی بەنگالیدا، یەكێ لەو مێژوونوسانە تێبینی ئەمەی خوارەوە دەكات:

كتێبە پیرۆزەكان (Dharma sastra) كۆكن لەسەر ئەو ڕایەی، سەبارەت بە درەنگ شوكردنی كچە منداڵەكانە وكەمكردنەوەی بەهای ئەو كچەیە بۆ ئاستی سودرا (چینی نزم) , ئەگەربەبێ شوكردن لەتەمەنی باڵقبووندا لەماڵێ باوكیاندا مانەوە. بۆیە ئەو پیاوانەش كەئەو كچانە دەهێنن یاخود بەدوایاندا دەگەڕێن لەكۆمەڵێ بەنگالیدا قێزەونن، زۆر

جارمانەوەی ئەوكچانە بۆماوەیەكی زیاتر لەماوەی تەمەنی باڵقبون دەگاتە ڕادەی كوشتنیان بەدەستی باوكیان، چونكە ئەگەر كچەكان یان خوشكانیان گەیشتەنە ئەو تەمەنە و بەبێ شوومابونەوە بەهۆی هەژاری, یا دەست كورتی ماڵە باوانیان، ئەوا باوك وبراكانیان توشی سزایەك كە لەو نەریت و كلتورەوە بۆیان دیاری كراوە كە ئەوان بە پیرۆزی دەزانن، لە ئەنجامدا كچان دەبێ پێش تەمەنی باڵق بون، بەڵكو پێش ئەوەش بەزووتر شووبكەن(6).

چیرۆكەكان لەئەفسانە میللیەكاندا جەخت لەسەر ئەم تێبینیە دەكەنەوە وێنەی ئەوخەم ودڵە ڕاوكێیەی خانەوادەی ئەوكچانە هەیانە كەماونەتەوە، لە چیرۆكی (ترويض المراءة السليطة) ئەم دڵە ڕاوكێیە بەم جۆرە باسكراوە:–

(ترابانی كچێكە گەیشتۆتە تەمەنی شوكردن وباوكی لە حاڵەتێكی دەرونی ناخۆشدایە، بەهۆی ئەو كچەوە، ئێستا چیبكات؟ بۆیە ناكرێ ئەو كچە لەماڵە باوانیدا بمێنێتەوە تا كاتێكی نادیار، پێویستە لەسەری شووبكات.)

لێرەدا نموونەیەكی تر لەچیرۆكی (كەجالریخا) هەمان شت دووپات دەكاتەوە(7):

(ئەو كچە بازرگانێكەو گەیشتۆتە تەمەنی شوكردن، بۆیە لەسەریەتی شووبكات، چونكە تائێستا ئەم كچەی بێ شووماوەتەوە و تەمەنیشی گەیشتۆتە 12 ساڵ و ئەو تەمەنە (لەشووكردن لایداوە) لەچیرۆكی (ڕۆبا ڤاتی) هەمان كێشەهەیە(8):

(كچی شازادە گەورە بووەو 14ساڵی تەواو كردووەو تائێستا شووی نەكردووە.) دەرو دراوسێ دژی ئەم دواكەوتنەی شوكردنەكەووەستانەوەو بەچرپەوە ئەم مەسە لەیەبووە جێگای باس وقسەیان، چونكە ئەو كچە گەورەیە هێشتاش هیچ بەرنامەیەكی شوكردنی لەئارادانیە، شاژن لەچارەنوسی كچەكەی كەوتە دڵە ڕاوكێ وشەو و ڕۆژی بەناخۆشیەكی زۆر بەرێ دەكرد).

www.pertwk.com

هەموو ئەوچیرۆکانە جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە کچان بەکردەوەش زوو بەشوو دەدرێن و هەموو ژیانیان بەشێوەیەکی چاوەڕوانەکراوو قەدەر هێنان لەچوار چێوەی هاوسەرێتی دەسوڕێتەوە، تادەگەنە ڕۆژی کۆتاییان.

باوکەکان پیادەی دەسەڵاتی باوکسالاری خۆیان کردووە، هەمیشە هەڵدەستن بە دوورخستنەوەی کچەکانیان بۆ دارستانەکان بۆ ماوەی 12 ساڵ. وەکو دەبینین (کەجالریخا) نموونەی کچێکی دوورخراوەیە لەلایەن باوکیەوە بە راوێژ لەگەڵ باڵدارێك بە ناوی (سوکا – suka) کە پێشبینی دەکات ئەو کچە بەختی بەم جۆرە بکرێتەوە ، دواتر لە دارستان کە بەتەنیا دەمێنێتەوە شازادەیەك دەبینێ ڕاکشاوەو هەموو شوێنێکی جەستەی بەدەرزی داپۆشراوە، لەوێدا و بەیارمەتی(پیاوچاکێك) کە جارناجار لە دارستانەکەدا بەدەردەکەوێ، شووبە شازادە کە دەکات، کە جالریخا لە دڵرەقی باوکی دەدوێ ودەڵێ:-

بەبێ ئەوەی هیچ تاوانێکم هەبێ بەدەستی باوکی خۆم بەرەو ڕووی مردن ڕۆیشتم، زیاتر لە جارێك قەدەر بۆمردنی بردووم، (جارێکی تریش توشی دوورخستنەوە بۆتەوە بەدەستی مێردەکەی).

چیرۆکی (ڕۆباڤاتا) بەهەمان شێوە دەگێڕێتەوە :

(پاشا واتە باوکی کچە کە بەڵێن دەدات بۆ بەیانی یەکەمجار چاوی بە چ پیاوێك کەوت کچەکەی خۆی بداتێ، لەبەر ئەوەی چێتر بەرگەی ڕەخنەگرتنی دراوسێ وقسە وقسە لۆکیان ناگرێت، دایکی کچەکەش خەم دایگرتبوو نەوەکو کچەکەی بدرێتە پیاوێك کە شایستەی ئەو نەبێ، دواجار باوکی کچەکەی دا بەپیاوێکی بچووکی خزمەتکاریان بەناوی (مادان) و هەردووکیانی دوورخستەوە بۆدارستانێکی چڕ.

لێرەدا بوارێکی تری گرنگ هەیە لەدابونەریتی ژیانی هاوسەرێتی ئەویش ئەوەیە کەپیاو کاتێ مامەڵەی خراپ لەگەڵ ژنەکەیدا دەکات لەلایەن کۆمەڵەوە ڕووبەڕووی هیچ جۆرە لێپرسینەوە یاسزایەك نابێتەوە، بەهۆی چاو چنۆکی وخۆپەرستی خۆیەوە. یاخود بەهۆی ئارەزووکردنی

لەفرە ژنیدا. نموونە گەلێکی زۆر لەسەر ئەم ڕەوشتەی پیاوان هەن بەبێ ئەوەی کۆمەڵ بۆ ئەو کردەوانە ناڕەزایی دەربڕێ یاخود دژی بوەستێ. زۆرجار هەست بەناڕەزاییەك دەکەین لەو ژنانەی کە گوێ لەم چیرۆکانە دەگرن ئەم نموونەیەی خوارەوەی باسی دەکەین لەوحاڵەتە دەدوێ ودڵنیامان دەکات لەڕاستی بوونی ئەم باسە:

چیرۆکی (چوار وشەی دانا) باس لە جەربەزەیی برا بچوکێك دەکات بەناوی (عەلی) کەژنەکەی لای براکانی لەلادێیەك بەجێ دەهێڵێ و لەشارێکی دووردا بەدوای پارەدا دەگەڕێ ، دوای ئەوەی گوێرایەڵی چوار ووشەی پیاوێکی دانا دەبێت، زۆر دەوڵەمەند دەبێ و کۆشکێکی بەرز بنیاددەنێ و ژنێکی تریش لەوێ دەهێنێ. دوای (5ساڵ) ژیانێکی خۆش لەگەڵ ژنی دووەم ، لەپرژنی یەکەمی بیردەکەوێتەوەو بڕیار دەدات بگەڕێتەوە بۆ لای ژنەکەی یەکەمی ودواتر بیبات لەگەڵ خۆیدا، عەلی لەگەڵ دەستەیەك لەبازرگانی دەوڵەمەند خۆی دەشارێتەوەو خۆی وا دەگۆڕێ کەخوشك وبراکانی نەیناسنەوەو دەیەوێ هەڵس و کەوت و ئەمانەتداری براکانی خۆی تاقی بکاتەوە، بۆیەش داوایان لێ دەکات کە ژنەکەی خۆی پێ بفرۆشن، ئەوانیش کە نایناسن براکەی خۆیانەو کۆنترۆڵی چاوچنۆکی خۆیان پێ ناکرێ ژنەکەی پێ دەفرۆشن، لێرەدا عەلی ژنی خۆی جارێکی تر کڕیەوە.

ئەم چیرۆکە گوزارشت لەو ڕاستیە دەکات کە ژنان ئازادی هەڵبژاردنیان نیە وبەتەنیا کالاًیەکن لە دەستی گەورە پیاوانیان کە گەورەیانن، ئەوانەی وەکو موڵکێکی تایبەتی خۆیان مامەڵەی پێ دەکەن.

چیرۆکی (بوکی قەلە رەش) هەمان شێوە هەڵوێست دەگێڕێتەوە، کوڕێکی پاشایەك بەناوی (نۆکیب) کچە شایەك دێنێ بەناوی (رافیزا) کەلەجوانیدا هاوتای نەبووە، دوای هێنانی بەماوەیەکی کەم نۆکیب دەچێ بۆ دارستانی نزیکیان بۆ ڕاوکردن، لەوێدا کچێکی جوان دەبینێ ودەکەوێتە داوی، لەواقیعشیدا ئەوکچە جنۆکە بووە (گەر سێکس بکات لەگەڵ مرۆڤدا لە جیهانی جنۆکە دەردەکرێت) بۆیە شێوەی خۆی گۆڕی

www.pertwk.com

به قەلەرەش تا خۆی بە دوور بگرێت لە شووکردن بە (نۆکیب)، بەلاّم لەگەلّ ئەوەشدا میر قەلەرەشەکەی هێناو هاوڕێیەتی ژنی یەکەمی رەتکردەوە و مامەڵەیەکی خراپی لەگەڵدا دەکرد .

بۆیە رافیزا بەدڵشکاوی دەچێتەوە مالیّ باوکی خۆی ، نۆکیبی پیاو لەماوەی 12سالّدا نەیتوانی بچوکترین نزیکبونەوەو پە یوەندی خۆشەویستی بە قەلەرەشەکەوە ببەستێت، لەکۆتایشدا بوکە کەگەڕایەوە سەرشێوە ئادەمیزادیەکەی خۆی چونکە کوڕەکەی خوشویست وقەبولیّ کرد وەکو مێردێك، نۆکیبیش ڕافیێزای لەماڵە باوانی هێنایەوەو لە خۆشیو ناخۆشیدا پێکەوە ژیانیان بەسەربرد.

دوورخستنەوەی ژنان مەسەلەیەکی زۆر باوی نێو ئەفسانە میللیەکانی بەنگلادیشیە، پیاو وەك سزایەك بۆژنەکەی جیّبەجیّ دەکرد، کاتیّ کە ژنەکان هەڵوێستییان بنواندایە کە لەبەرژەوەندی پیاواندا بوایە. لە نموونەی چیرۆکەکانی دوورخستنەوە (چیرۆکی ئەو پاشایەی منالّی نەدەبوو، شازادەی پایەبڵند پاشا مەیمون)) لەسەدەکانی ناوەڕەستدا ئەم بابەتە لەئەدەبی بەنگلادشدا بلاّو بۆەو لەشێوەی نزیکی کەلتوری زارەکی ئەمڕۆمان دەچێت.

ڕەنگە وا دابنێین کە دوورخستنەوەی ژنانی پاڵەوانی ئەم چیرۆکانە بارێکی زۆر قورسو بیّ ڕەحمانەبیّو جیّی باوەڕ نەبیّ بەڵکو تەنیا لە خەیاڵی نوسەری چیرۆکی میللیدا بیّ, بەلاّم بێگومان ئەو بیّ بەزەییە بەڕاستی ڕوویداوەو خەیاڵی نوسەر نەبووە و ئەو چیرۆکانە بە واقیع بەجۆرێکی ترسێنەرو بەڕاستیش حاڵەتی ڕابردووی کۆمەڵگەیان دەرخستووە.

زۆرجاردەبینین لەزۆربەی چیرۆکەکاندا ژنانی زیرەك لێهاتوویی خۆیان بەکار دێنن بۆپیرۆزکردنی مێردەکانیان، کۆمەڵگا حەز بە سەرکەوتن وپێشکەوتنی ژن ناکات بەهۆی زیرەکی خۆیەوە، بەڵکو لە کۆن و ئێستاشدا زیرەکی ژنان بەندە بە ئەندامانی نێرینەکانی خێزانیانەوە.

چیرۆکی (ژنی زیرەك) نموونەی ئەم ڕاستیانەیە, ئەم ئەفسانەیە دەگێرێتەوە کەکچە وەزیرێك لە ولاّتێکدا هەموو کات لەبەر هۆشمەنەی وزیرەکی خۆی، باوکی پرسی وڕای پیّ دەکرد، هەرکاتێك گویّ بیستی حوکمێکی قورس دەبوو لەلایەن پاشاوە، ڕای خۆی ڕادەگەیاند، لەبۆنەیەکدا کچە وەزیرەکە نوسراێك بۆ شادەنێریّ و تیایدا دەلّیّ : ئەوحوکمەی لەسەرشاعیری داستان (جوشندانا) داوتانە،نادادپەروەرانە بووە تیایدا. پاشا بەدوایدا دەنێرێت وداوای لیّ دەکات کەکچە کە خۆی دادگایی کردنەکە بەڕێوەبەرێت، دوای ئەوەش بەوحوکمەی کە کچەکە دەیدات سەرسام دەبێت وداوای لیّدەکات شووی پیّبکات، بەلاّم پێشوەخت دەیەویّ سزای زیرەکیەکەی بدات، بۆیە کاتێك هەولیّ فێل لێکردنی دەدات، بۆی دەسەلمیّ کەئەو لەخۆی زیرەکترە و لەوەشدا خۆشەویستییەکەی بۆی زیاتردەبێت وبەڕاستیش دەیهێنیّ و..هتد (چیرۆکەکە لێرەدا تەواو نابیّ).

لەوەوە دەبینین گرنگیدانی ئەو ژنانە تەنیا ئەوەیە کەمێردەکەیان بپارێزن وپیایاندا هەڵبدەن، بەداخەوە تائێستاش ئەمە ئامانج ونموونەی بەرزە لای ژنانی بەنگلادیش. لەکۆمەلیّ پیاوسالاریشدا ئەوە تێبینی دەکریّ کە ئەم چیرۆکانە بەئاگاهێنانەوەی منالاّنە بۆئەوەی بەگێڕانەوەیان ئەم چیرۆکانە لەمێشکی منالاّن بچەسپیّ و لەدواجاردا بەبیرکردنەوەیان کاریگەر بن.

لەکۆتاییدا پێش ئەوەی ئەم خستنە ڕووە کۆتایی پیّ بهێنین پێویستە ئاماژە بەوەبدەین کەلەوکۆمەلگایەی کەباسمان کرد لەڕێگەی ئەم ئەفسانە میللیانەوە گرنگیدانێکی زۆر بەمندالیّ کوڕ واتە مندالیّ نێر دەدرێت، هەروەها ئاماژەش بەوەی کەهەمیشە ژنان تاوانبارکراون یابەرپرسیاربوون لە نەبوونی کوڕ، دواجار ئەوەش وەکو بەهانەیەك بۆ فرەژنی بەکار هاتووە.

ئەوهێندە نموونەیەی خوارەوە بەسە:

لەچیرۆكی (ئەو ئیمبراتۆرەی كە منالیٚ نابیٚ) حەوت جار یەك لەدوای یەك ژنی هیٚناوەو كوڕی نەبووە تا لەدوا جاردا لەژنی حەوتەمیدا شەش كوڕو كچیٚكی دەبیٚ، هەروەها لەچیرۆكی (پاشای مەیمون)دا لۆمەی ژنی پاشا دەكریٚ بەوەی كەكوڕیٚكی لەشیٚوەی مەیمون بووە، لەدوایشدا دووردەخریٚتەوە بۆ دارستان لەگەلٚ ئەوەی كەهیچ تاوانیٚكی لەوڕووداوەدا نەبووە.

ژنی نموونەیی لە ئەفسانە میللیەكاندا ئەو ژنەیەكە قوربانی بەخۆی دەدات لە پیٚناوی میٚردی وباوكی وهەروەها مندالەٚكانیشی بۆیە لەچیرۆكی (كەجالریخا) داژنەكە دەبینین حەوت ڕۆژو حەوت شەو بەسەریەكەوە دەرزی لەجەستەی میٚردەكەی دەچنیٚ بۆئەوەی لەمردن ڕزگاری بیٚت، هەموو پاداشتی ئەوەش زیاتر ئازارو خۆنەویستی خۆی وزیاتر لەجاران كۆت وبەندكردنیەتی. ژنی نمونەیی بەنگالی ئەو ژنەیە كە خواردنی خۆش وجۆراوجۆر و شیرینی وكیٚك دروست بكات ولەوەش گرنگتر بتوانیٚ ویٚنەی تابلۆكانی الیبانا بكیٚشیٚ خۆنەویست وپابەندبیٚ و لەگەلٚ ئەوەشدا بەردەوام بەلاوازی بمیٚنیٚتەوە كە باشترین سیفەتی ئافرەتی بەنگالیە.

چارەنوسی ژنان لە ئەفسانە میللیەكاندا وەك لەچیرۆكی (كەجالریخا) دا دیارە، ئازار چەشتنە،(كەجالریخا) بەرهەلٚستی ئەو چارەنوسەی خۆی نەكرد وبەرەنگارنەبۆوە چونكە لاوازە وگیانی پالەٚوانیەتی تیٚدانیە، بەلاٚم بۆ ئەوەی ژن پاریٚزگاری لەویٚنە نمونەییەكەی خۆی بكات، دەبیٚ ئارام و خۆڕاگربیٚ لەكاتە ناخۆشەكاندا كۆنترۆلیٚ خۆی بكات ئەو حالەٚتانەش كە مرۆڤ بۆ لاوازی مل كەچ دەكات. ئەمە ئافرەتی نموونەیی بەنگالیە و ویٚنەیەكی نموونەیی نەوەی داهاتووشە.

كۆتایی

پیٚشتر وئیٚستاش وولاٚتەكەمان (بەنگلادیش) پڕیەتی لەژنانی قوربانیدەرو بەسۆز، كەهەمووكات بەزیندویەتی خۆیان سوتاندوە لەپیٚناوی میٚردەكانیان لەشویٚنی سوتاندنی لاشەكاندا. ئەوكات خەلٚكیش سەرسام بووینە بەم خۆكوشتنەیان هەروەها لیٚرەدا دەیان نموونەی لە مجۆرەمان هەیە كە ژنانیٚك لەخۆنەویستی و بەپالٚنەری خۆشەویستی خۆیان دەكوژن, چەندان نموونەی ترمان هەیە لەو ئەفسانە میللیانە كە ئەو ژنانەیان پیٚ گەورەو باشترە، وەكو لەچیرۆكی (كەجالریخا) كەڕەنگدانەوەی پاكیزەیی وخۆنەویستی ژن لەئەفسانە میللیەكاندا پیشان دەدات. ئەوەی گوتمان، راستە بەلاٚم بۆچی هانی ژنان بدەین بۆئەوسیفەتە كەخۆنەویستی لای ژن گەورەدا بنیٚین كەوای لیٚدەكا بۆ هەموو بوارەكانی ژیانی پشت بەپیاو ببەستیٚت ؟ قوربانیدان هاوڕیٚی هەست كردنە بەخۆشی وەكوجۆریٚك لەقەرە بوكردنەوەیە لەونموونانە، ڕەنگە ژنان دوای مردنی میٚردەكانیان خۆیان بسوتیٚنن، چونكە ژیانی ژنان بەبیٚ میٚرد زیاتر ناخۆش دەبیٚ یان لەوانەیە لەبڕوایان دابیٚ مردن لەگەلٚ میٚردەكانیان كۆیان دەكاتەوەو كۆتایی بەناخۆشیەكان دیٚنی.

هیچ مرۆڤیٚكی سروشتی حەز بەئازار ناكات، بەلاٚم كاتیٚ كەناتوانیٚت لیٚی دووركەویٚتەوە باشتر وایە بەشانازی و گەورەییەوە ئازار بچیٚژیٚت، ژنی بەنگالی شایەنی ئەوەن لە داستانەكاندا داهیٚنان وئەفراندن بخولٚقیٚنن چوون ئەوان بەسیفەتی ڕیٚزگرتنی خۆیان دەناسریٚن نەك بەهیچ سیفەتیٚكی دیكە.

تێبینیو سەرچاوەکان

1-(Dinesh shandrasen) (ئەدەبی میللی بەنگالی) کالکاتا. 1920 لا53 .

2- لەهەمان کتێب لا45.

3- لەهەمان کتێب لا 77.

4 – لەهەمان کتێب لا 84.

5-(Lal Behari day) چیرۆکی میللی بەنگالین , لەندەن (1912) پێشەکی .

6- شەهنارا حسێن (ژیانی کۆمەڵایەتی ژنان لەسەرەتای سەدەکانی ناوەراست لە بەنگالدا) کۆمەڵەی ئاسیایی , دەککا. (1985) لا 29 .

7- کۆمەڵە چیرۆکی میللی بەنگلادیشی ,ئەکادیمیایی بەنجیلا,دەککا 1985 وەرگێرانی دۆکیۆمینتی بە دەست نوسراو,لا35 و لاپەرەکانی دواییش.

8 – دینش شاندرانس (کیزا) کالکاتا (1923) لا 25 و لاپەرەکانی دوایش .

9- لەهەمان کتێب لا 188.

10- لەهەمان کتێب لا 255.

11- لەهەمان کتێب لا 260.

12- لەهەمان کتێب لا 187 و لاپەرەکانی دوایش .

13- کۆمەڵە چیرۆکی بەنگالین, هەمان سەرچاوە لا 3 لاپەرەکانی دوایش.

14- لەهەمان کتێب لا 24 لاپەرەکانی دوایی.

15-(LoKo sahitya sankalan) ئەکادیمیای بەنگلا (1985) لا 10, 12, 15, 16

www.pertwk.com

16-Thomson holt و هتد, چیرۆکی میللی نیۆیۆرک لا120 ,250 .

17- لەهەمان سەرچاوە لا 51 و لاپەرەکانی دواییش .

بەشی چوارەم

بیجوم ڕوقیە، ڕابەری هزر خوازی

لەوتەیەکیدا بەرێز (ئیمداد عەلی) بەبۆنەیساڵیادی بیجوم روقیە دا دوای کۆچکردنی لە 25ی دیسەمبەری (1932)دا وتی:

(ئەو ژنە تەنیا نیشانەی سەردەمێك نیە، بەڵکو نیشانەیە بۆ بوژانەوەمان)ئەمرۆ لەگەڵ ئەم وتەیەی سەرەوە کۆکیینودانی پێدا دەنێنین لەسەرئاستی نەتەوەیی کە ئەو وەکو چاککارو ریفۆمیستێکی کۆمەڵایەتی, فێرکردنی لەنێو ژناندا بڵاوکردۆتەوەو لەبوژانەوەی بەنگالدا وەك ڕابەرێك بووە.

سیفەتی تایبەتی لە بیجوم روقیەدا (وەك ریفۆرمیستێکی کۆمەڵایەتی و ژنە ئەدیبێك)، بایەخ پێدانی بە پلەی یەکەم بە ئەقڵانیەت لەرێبازی تیۆری وپراکتیکی خۆیدا ، ئەو ئەقڵی بەمەحەك دادەنا، بۆپەسەند کردنی یان ڕەت کردنەوەی هەر بیانوویەك. دەبوایە هەر بەبێ جیاکردنەوە یەکێك بێت لەو کەسایەتیە بێ هاوتایانەی مێژوو، کە بەراستی خەباتی لەپێناو پێشکەوتنی شارستانیەتدا کردووە و توانیویەتی خۆی لە تاریکی و خورافیاتیو میتۆلۆژیو کۆمەڵایەتی و بیروباوەرە کۆنەکانی ڕابردوو ئازادبکات، دڵنیاین لەوەی کەیەکێکە لەوانەی ماندوبونێکی زۆر ئازایانەی بینیوە بۆ ئەوەی یارمەتی بەرەو پێشڤەچوونی کۆمەڵ و وڵات بدات، ئەگەر توانای کەمیش بوو بێ.

ئەوان ڕووبەرووی ئاستەنگ ومەترسی گەورە بوونەتەوە کاتێك کەوێنەی ڕێگایان بەئەقڵانیەت و لۆژیك و توانای ڕەمەکی خۆیان بۆ

بەرژەوەندی و بەختەوەری گشتی کێشاوە. ئەو ڕاستیە لەسەر بوردەی هەموویان دەبینین و دەتوانین بڵێین ژیانی بیجوم ڕوقیا نموونەیە کە لەو چوارچێوەیە. وەکو لە هەندێ زانیاریە تۆمارکراوەکانی لێرە ولەوێ دەبینین سەرسامین بەوەی کەژیانی ئەو ژنە پڕبووە لەململانێ,دوا ڕۆژ دەریدەخات کە بیجوم ماڤ ئەوەی دەدرێتێ ببێ بەیەکێك لەمەزنترین ریفۆمیست بەدرێژایی مێژوو لەمیانەی ئەو توانا و سەرکەوتنانەی و قوربانیدانی خۆی وخۆشەویستی بۆ ئەوانی ترو بەهێزی ئەو لە دان بەخۆداگرتنی و لەسەرووی هەمووشیەوە ڕوون و ئاشکرایی ڕێگاکانیەتی. دوای خوێندنەوەی سەربوردەی ئەو ژنە، دڵنیاین لەوەی کە ئەو بەرەو ئامانجی گەورەی خۆی گەیشتووە، بەپشت بەستن بەبیرو ئەقلێ گەورەی، و بەبڕوای تەواوی بەحەقیقەت وبەهای بەهرەکانی.

دەتوانین بەبێ دوودلێ دان بەو بنێینن کە ئەو نەیویستوە ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ هیچ شتێك یارمەتیدەری بێت بۆ گەیشتنی بە ئامانجی یەکەم وهەرە گەورەی، بۆیە ئێمە هەست دەکەین کەبیرمان دەکەوێتەوە ئەم ژنە ژیانی پڕبوە لەخەبات وگەورەیی کەسایەتی خۆی کە بە نەمریە. هەروەها سەرسام دەبین بەو نموونانەی کە گوزارشت لەقوربانی بەخۆدان و خۆشەویستی بۆخەڵکان وئەوانی تر, و لەسەرووی هەمووشیەوە سەرکەوتنی فیکری وبیڕورایەکانی کە لەکارە ئەدەبیەکانیدا گوزارشتی لێ دەکردن و وەکو بەهانەیەکیش بەقازانجی ئازادی ژنان پێشکەشی دەکرد.

ڕوقیە داوای لەکۆمەڵێ ژنان وکۆمەڵگەی بەنگالی بەتەواوی دەکرد کە ئەو ئەرکەی لەسەریانە جێ بەجێ بکەن ئەویش ئازادکردنی فیکرە لە کۆت وبەندو چەوساندنەوە. بەکورتی ڕوئیاکانی ئەوەی بەیان دەکرد کەئازادی ڕاستەقینە بەتەواوی مەحاڵە بێتەدی بەبێ ئازادبوونی فیکر.

پێشتر لەوسەردەمەدا و لەژێر ئەو بارودۆخە کۆمەڵایەتیە باوەدا مەحاڵ بووە، ڕوقیا ئامانجەکانی بێتەدی. بۆیە هیچ کاریگەریەك نابینین لەژیانی کۆمەڵایەتیدا بەدی هاتبێ، بەتایبەتیش ئەگەر تەماشای ئەم بارودۆخە بکەین کە ئەمرۆ پێی گەیشتوین نەیتوانی کۆمەڵگەیەکی

نموونەیی بچەسپێنێ، یاخود لەڕەگەوە خورافیات و بیروباوەڕی ڕابردوو بسڕێتەوە، کە هەموو کون و قوژبنێکی ژیانی کۆمەڵایەتی بەگەورەو بچوکیەوە تەنیوە وەك لە هەردوو کتێبی (خەونی سوڵتانەو padmaraga) دا گوزارشتی لێ کردووە.

گومانی تێدانیە بیجوم لەسەرماندووبونی خۆی دەستی لە بەرەو پێشەوەچونی کۆمەڵێ بەنگالی یدا هەبووە و ڕێگەی خۆشکردووە بۆبەرەوشارستانیەت بون و زێدەگاڤی ئەو بەرهەڵستکاریانەی کردووە کە بینویەتی، واتە ئەو مەترسیانەی کەڕووبەرووی بۆتەوەو ڕەخنە وناڕەزایی توندوشێوازی جۆراو جۆری سەرکوتکەر کە لە هێزە دواکەتوو کۆنە پەرستەکانەوە سەرچاوەی گرتووە. ئێستاش هەست دەکەین دوای سەد ساڵ بەسەر لەدایك بوونی ئەو ژنەو پەنجا ساڵ بەسەر تێپەربوونی کۆچی یەکجارەکیدا، ئەو هێزە بەردەوامە لەکاری خۆی، پێ دەچێ ئەو هێزە نادیار بێ ، چونکە لەکاتێکەوە بۆکاتێکی تر بەلاّم بەخێرایی سەرهەڵدە داتەوە،

کەواتە دەتوانین بەبێ سڵ کردنەوە بیجوم بەمامۆستایەکی دڵسۆز و ڕابەرێك لەمێژووی ئەو گەلە دابینێن، بۆ ئەو هەوڵە دڵسوزانەی کە بەتەنیا داویەتی بۆ ئەوەی کۆمەڵ بەرەو پێشکەوتن بەرێت.

ڕوقیە بۆ بەدیهێنانی کۆمەڵێکی نموونەیی پشت دەبەستێت بەبیری مرۆڤایەتی وهێزی هزر ،, ئەمانە بە ئامرازی سەرەکی و بەهای بەرز دادەنێت، لەوەوە کورتەیەك لەبیروڕاکانی خۆی لەسەر کۆمەڵێ نموونەیی لەنوسینەکانیدا پێشکەش کردووین، لێرەوەش لایەنێکی تر لەکەسێتی بێ هاوتایی دەردەکەوێ, روقیەی ئەدیب پشتی بە بیری ئازادی خۆی بەست،لە کاتی هەوڵدانی بۆ دانانی بیردۆزی خۆی لەفەلسەفەدا ، لەودیو خەباتی لەدژی میتۆلۆژیا لەهەمووچینەکانی کۆمەڵداو هەموو بوارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و جیاکاری لەسەر بنەمای ئاینییدا بەرپاکردوە.

ئەو ژنە چینی ڕۆشەنبیری هاوچەرخی خۆی توشی سەرسوڕمان کردووە بەو بەڵگە و شێوازە لۆژیکیەی کە باسی لێوە کردووە. هەروەك

چۆن ئەمرۆش سەرسامی کردووین لەکارە ئەدەبیەکانی کە لەسەر لۆژیکێك بەگوزارشتی بەهێزو بەڵگەی ڕوون وئاشکرا جەخت لەسەر بیروڕاکانی دەکاتەوە. هەتا لەکارە ئەدەبیەکانیشیدا شوێنیك بۆ نامەنتیقیەت نادۆزینەوەو بەو بیرە درەوشاوە لە کارەکانیدا هەن کەهەمیشە هەوڵی گۆڕینی واقیع دەدات بۆ خەیاڵ. لەگەڵ ئەوەی شدا کە خوێندنێکی کەمی وەرگرتوە خۆی فێر کردووە، کە بەمانای ووشە فێر کردن بێت.

هزری ئازادی ئەو خانمە لە مەزنیەوە دەوروبەری رووناك دەکاتەوە و لەکارەکانیدا سەردەکەوێت بەسەر نەزانی و وەهم چونکە ئەو پشت بە لۆژیك و حوکمی ئەقڵ و دادپەروەری دەبەستێت.

لێرەدا ئەقڵ سەردارە، نەتوڕەیی ونەڕق و نەگلەیی لەکارەکانیدا نابیندرێت, بەڵکو لەتێبینی سەخت و ڕەق پێك دێ بەڵام کۆمێدیا ئامێز، هەموو ئەمانە ئاماژە بەهەستە بەرزەکانی و جوانی وتوندوتۆڵی ودیسپلین لەکارەکانی دەکەن.

ڕوقیە بەڕاستی هەوڵی دەدا کۆمەڵێ بەنگلادیشی هۆشیاربێتەوەو لە گرنگی ومانای پێشکەوتن وشارستانیەت تێ بگات، بیری وەکو شمشێر تیژبێت، بۆ ئەوەی بیری هەڵەو هەڵخەڵەتاندن کە بەرگری لەمیتۆلۆژیا و بیری دواکەوتودەکات، تێك بشکێنی. ئەو ڕای وابوو کەزوڵم و کردەوەی خراپ کاتێك ئامادەییان دەبێ ئەقڵ کۆیلە بێ و کاتێکیش ئەقڵ کۆیلە بوو بەشێوەیەکی خراپ بەکاردێت، بۆیەش ئەگەر ئازادی عەقڵ وبیر نەبوو ئەوا کۆمەڵێ نمونەیی دروست نابێ. لێرەوە دەبێ ژن و پیاو بەیەکەوە بەبێ جیاوازی بەدوای حەقیقەت و جوانی و باشی بگەڕێن و بەمەش زانست و زانیاری شەڕوتاریکی بە دەردە نێن، هەموو بەبێ جیاوازی کردن جێ بەجێ دەکەن ئەرکەکانیان ، بەرپرسیاریەتی هەڵدەگرن وبەوەش کۆمەڵێ نموونەیی بەدی دەهێنن .

بیجوم ڕوقیە ڕایەکانی بەشێوازێکی ڕوون لە(وتارەکانیدا) دەخاتە ڕووکەجەخت لەئازادی فیکری دەکاتەوە، ئێمە دیسانەوە نەك تەنها

بەڕایەکانی سەرسامین، بەڵکو بەشێوازو گوزارشت کردنی لەدیدو بۆچونەکانی خۆی وبەکارهێنانی بەڵگەی لۆژیکی, بەڕاستی بەڵگەکانی کەوەکو قامچی دەسەڵاتدار وایە لەسەر کۆمەڵ و شەڕانگێزی ئەو قامچیەیوون کردوە لەپشت پەردەی شێوازێکی جنێودانددا ، ڕەنگە هەستی کردبێ کەئەوە لەهێرشی توند وزبری هێزە دواکەوتوەکانی نێو کۆمەڵ دەیپارێزێ لە پشت ئەو جنێودان و گاڵتە ئامێزە شێوازەدا گەیشتبوە ئامانجی ڕاستەقینەی خۆی وماناکانی گەیشتبوە خوێنەواران. وەکو لەپێشەکی (بڵاوکراوەی) کتێبی ((کۆمەڵێ لەکارەکانی روقیا)) داخوێندمانەوە، دواجار سەلماوە بەکارهێنانی ئەو شێوازە جنێودانەی بەکردەوە ئەو سەرکەوتنی تیایدا بەدەست هێناوە، لەلاپەڕەکانی ڕۆژنامەکانی سەردەمی خوێدا کاردانەوە لەڕاکانی وگفتوگۆ کردن لەسەری بەڕوونی دەردەکەوێ دیارە لێرەدا ماوەمان نابێ گفتۆگۆ لەمەڕ شارەزایی بەڵگەنەویستەکانی روقیا بکەین بەڵام ئەمەی خوارەوە هەندێ لە بۆچونەکانی ئەون کەڕای ڕوون و ئاشکران، ئومێد دەکەین لەداهاتودا هەندێ توێژەرەکانمان، لێکوڵینەوە لەکارەکانیدا ئەنجام بدەن :

((ژنان لەئەنجامی رووبە رووبونەوەیان بەناخۆشیەکانی دونیادا، لەئەرکی پەیوەستدار بەخۆیان، جیابونەتەوە، پیاوان یارمەتی بەپێشکەش بە ژنان دەکەن, لەبەرئەوەی ئەوان لاوازن و بەکەڵکی ئیش کردن نایەن, بەوەش پیبەبێ لەگەڵ زیاد بوونی پێشکەش کردنی یارمەتی بۆیان، ئەوان زیاتر لاوازتر دەبن ئێمەی ژن لەم وولاتەدا وەکو گەڕۆك وسواڵکەروایین، چەند خوا پێداوەکان بۆ بەجێ گەیاندنی باوەڕە ئاینیەکەیان پێیان بەخشین, ئەوەندە ژمارەی هەژارەکان زیاد دەکات و وای لێ دێ سواڵ کردن دەبێتە ئەلتەر ناتیڤێك بۆ ئیش وبژێوی ژیان بۆ دواجار بۆ وەرگرتنی ئەو سەدەقانە هەست بەشەرمکردن و نەنگی ناکەن. زیادەڕۆیی ناکەین ئەگەر بڵێین ئاستی ئەم لێکچوونە زۆر بەرزە ئەگەر بەراوردیان کەین بەنموونە گەلێکی هاوشێوەی لەم جۆرە لەکتێبی فەیلەسوفە مەزنەکان. ئەو بەخشینی سەدەقە بۆسواڵکەران و یارمەتی لە

www.pertwk.com

پیاوانەوە بۆ ژنان بەهۆی لاوازیان، هۆکارێك دەزانی بۆ زیاد بوونی ئەم لاوازیەیان. لەهەردوو حاڵەتیشدا بەهێزەکان واتە (پیاوان) لە میانەی ئەوەدا دەسکەوتی ئایینی ودنیایان دەبێ، ئەمەش بەردەوامیەو دەست بەسەر داگرتنی لاوازەکانە ئەوانەی کەیارمەتی لەپیاوان وەردەگرن کە ژنانن.

بیجوم روقیا بەبەکارهێنانی ئەو شێوازەی کە ئاماژەمان پێی ی دا ئەو روون دەکاتەوە، ئەمانەی خوارەوە هەندێ بۆچوونی تری روقیای شارەزان لەزاستی زماندا، هەروەها هەندێ ڕای خۆش وکۆمپلێکمان بەبەکارهێنانی مانای راستەقینەی ووشە هاتوەکان، پێشکەش دەکات.

زۆربەی ژنانی خاوەن هاوسەر ناڕازین بەرانبەر بەووشەی (ژنی کۆیلە) بەلاَم من دەپرسم، ئەی (گەورە) مانای چیە کە بۆ (مێرد) بەکاریدەهێنین ، ئەگەر بۆ کەسێکی زەنگین کە ببەخشێ بڵێین (بەخشندە) یە و بەمێردیشمان ووت (بەخێوکەر) ئەوا لۆژیك دەڵێ بەژن دەگوترێ (کۆیلە) و ئەگەر گوتمان ژن دەبێتە خزمەتکار لەپێناوی ئەو پەیوەندی خوشەویستی یەی لەنێوان خۆی وهاوسەرەکەیدا هەیە بێگومان کەسێك ناڕازی نابێت لەو جۆرە بەڵێننامەیە، بەلاَم ئایا پیاویش وەکو هاوسەرێك بڕیاری خۆی نەداوە لەپێناوی خۆشەویستیکە دوایش دەبێتە بەرپرسێك لەچاودێریکردنی خێزانەکەیدا ؟ کەواتە کۆمەڵ ناوی مێرد دەنێ (خاوەن کۆیلە) لەبری ئەوەی پێی بڵێ (کۆیلەی خۆشەویستی).

ئەمەی خوارەوە دیسانەوە چواندنێکی سەرسوڕهێنەری روقیایە :

((کاتێك کە کۆلۆمبس بڕیاریدا ئەمەریکا بدۆزێتەوە ، ئایا بەشێت لە قەڵەم نەدرا ؟ کەواتەچ گوزارشتێکی ترهەیە بێجگە لە شێتی بۆ ژنێك بیەوێت بگاتە پلەی مەزنی وەکو پیاوان و سەربەخۆیی خۆی بەدەست بهێنی؟))

پێویستە لێرە هەڵوەستەیەك بکەین، ئێمە مەیلمان بەلای ئەوە دایە کە روقیا بە ریفۆرمیستێکی کۆمەڵایەتی لە چوارچێوەی داکۆکیکردن لەمافەکانی ژناندادابناسێنین ، بەلاَم ئەوە شایستەیی وگەورەیی

کاروچالاکیەکانی ئەم ژنە سنوردار دەکات ووامان لێ دەکات لە تەسکترین سنوردا بیبینین.

روقیە درکی بەوە کردبوو کەلاوازی ودواکەوتووی فیکری ژنان کەنیوەی کۆمەڵن، دەبێتە کۆسپ بۆ پێشکەوتنی گشتی کۆمەڵ، بۆیە ئەو وەکو ئەندامێکی ئەو بەشە دواکەوتوە لەکۆمەڵدا نەیهێشتووە بکەوێتە پەراوێز وچاڵێ بێ ئومێدی لەسایەی هەوڵی خۆی و فراوانکردنی چوارچێوەی هێزی، بەلاَم ئامانجی سەرەکی ئەو، پێشکەوتنەی بۆ تەواوی کۆمەڵ بووە بەژن و پیاوەوە لەم بارەیەوەش دەڵێ:

((ئێمە نیوەی کۆمەڵین ،کۆمەڵیش چۆن پێشدەکەوێت گەرئێمە نەجوڵێین ؟ گەر پێی کەسێك زنجیرو کۆتی پێوەبێ، چۆن دەتوانێ بەولەنگیە بۆدوور بڕوات ؟ جیاوازی لەنێوان بایەخەکانی ئێمە و پیاواندا نیە بەڵکو یەك شتن و مانای ژیان لای ئێمە و ئەوان یەك شتە)).

روقیە هەوڵدەدات بیروبۆچونی بەشێوەیەکی بەهێز ڕوون بکاتەوە، لەمیانەی پشت بەستن بەلێکچون لەوتارێکیدا بەناونیشانی (ئەردانگی) وای دادەنێ کۆمەڵگە لەژن وپیاو پێکهاتوە و بەیەکەوە (یەکەیەکی ئەندامی تەواون) ئەگەر نیوەی کۆمەڵ کەژنانن لەچاونیوەکەی تر بەدواکەوتوو مایەوە، ئەوا پێشکەوتنی نیوە کەی تریش بە پێشکەوتن ناژمێردێت ووای لێ دێ ئاستی ئەم یەکەیەی ئەندامێتی یە لەنگ ببێ ولەیەك ئاستی وەك یەك نەمێنێتەوە هەروەها لێکچونێکی دیکە باس دەکات و لەشی مرۆڤ بەعەرەبانەی لێخورینی دوو تایە دەچوێنێ و جوڵەی عەرەبانەیەك باس دەکات کە لەسەردووتایە دەڕوات تایەیەکیان گەورە یە (پیاو)و ئەوەی تر بچوك (ژن) ئەو عەرەبانەیە لەئەنجامدا ناتوانێ بەم شێوەیە دوور بڕوات بەڵکو لە بازنەیەکی داخراودا (سنوری ماڵ) دەمێنێتەوە.

ئامانج لەم لێکچونە سەلماندنی ئەوەیە کۆمەڵ پێشناکەوێ ئەگەر هاتوو هەردوو نیوە لەئاستیدا کە جیاوازیان هەبێ، بەڵکو کومەڵ لەدەوری بازنەیەکی تەسکی دوور لەئاراستەی باو بۆشارستانیەت

دەخولێتەوە، وبەڕای بیجوم مانەوەی بەم شێوە یە هۆکەی بۆئەوەدە گەرێتەوە کە کۆمەڵی بەنگالێ نەیتوانیوە لەخورافیات ولەنێوان بیری دواکەوتوو کۆنەپەرست ڕزگاری بێت، بەوەش زیاتر وزۆرتر کۆمەڵی بەنگالی دوادەکەوێ, لەبەرئەوەی دوورە لە کۆمەڵگە پێشکەوتوەکانی دیکە.

بیجوم ڕوقیا لە هەولێ بسەلماندی ناڵۆژیکەیەتی ئەو بیڕوباوەڕەی ژنانی کردوەبە کۆیلەی پیاوان, ڕایەکی مەزن پێشکەش دەکات:.

((مـن دان بەوە دادەنێم کەئافرەت پشت بەیارمەتی کەسانی تر دەبەستێ بەهۆی کەم توانایی لەشی, ئەم هۆکارەش بەس نیە بۆ ئەوەی پیاو ببێتە (خاوەن کۆیلە)و ژنیش (کۆیلە)، چوون وەك دەبینین لە جیهاندا هەموو مرۆڤێك پێویستی بەیارمەتی کەسانی ترهەیە بەشێوەیەك لەشێوەکان ئەوەتا دارتاش, تەون کاران, هتد, هەندێ جار پارێزەر پێویستی بەپزیشکە وەك چۆن دکتۆریش پێویستی بەپارێزەر دەبێ, کە واتە، ئایا دەکرێ ناو لە دکتۆرەکە بنێین (خاوەن کۆیلە) یە بۆ پارێزەرەکەو یان بەپێچەوانەوە دابنێین بۆچی دەبێ وا دابنێین ژنان کەهاوبەشی ژیانی پیاوان دەکەن, پیاو بەگەورەی و خاوەنی خۆیاندابنێین ؟.

ژن وپیاو, یەك بۆ ئەوی تر پەیوەندی تەواو دەکات تەواو دەکات و روقیا ئەو بۆچونە لۆژیکی و کاریگەرە باس دەکات بۆ ئەوەی دانانی (کۆیلە و خاوەن کۆیلە) بەکەمی وبێ مانایی سەرکەوتن بەسەر ئەوانە دەربڕێت. روقیا بانگەوازی ژنانی نیوەی کۆمەڵێ مروڤایەتی دەکات کەپشت بەخۆیان ببەستن، بەیارمەتی هێزی هۆشیاریو زانستو ڕاهێنانیان لەسەر بەکار هێنانی هێزی فیکری یا بیری ئازادی خۆیان, ئەگەر نامانەوەیان وەکو بوکە شوشەیەك لەحالەتی ناووشیاریدا دەمێنێتەوە، لەڕاستیدا بەدرێژایی تەمەنی هەولێ داوە ڕووناکی بخاتە مێشکی ژنانی زوڵم لێکراو, ئامانجیشی هەمووبون وبیری داگیرکردبوو ئەوە بوو کەژن وپیاو بەیەکەوە ئەو ڕاستیە بناسن کەژیانی ژنان هیچ

www.pertwk.com

مانایەك و بەهایەکی نابێت تاکو ئەوان وەکو بووکە شووشە لەتاریکی وژێر دەسەلاتی پیاواندا بمێننەوە.

ئەوژنە بۆیریەکی هەبوو بۆ ئەوەی ڕەخنە لەپەیوەندی نموونەیی ئەو چیرۆکەی بەرگوێی خەڵك بگرێ کەلە هیند بلاوە ئەویش پەیوەندی کوڕێکە کەناوی (راما) وکچەکەش کەناوی (سیتا) یەو دەیانچوێنێ بەپەیوەندی نێوان کوڕێکی منداڵ وکچێکی بووکە شووشەی مردوو بۆ ئەوەی وەسفی بکات کەژیان چۆن بێ بەهادەبێ، کاتێ مرۆڤ دەگۆڕێت بۆ بووکە لاستیکێك, نووسەردەڵێت:

پەیوەندی نێوان بوکەشووشەکەو کوڕەکە خەریکە دەبێتە یەك شت, چونکە ئەگەر کوڕەکە ویستی دەتوانێ کچەکەی خۆش بوێت, لەوەیە ئەو بووکە ئەگەر ون بێت یاخود یەکێك بیبات یابیدزێ کوڕە کە توڕەبێ یارەفتاری توندوتیژ بێت بەرامبەر بەو کەسەو بێگومان بەدۆزینەوەشی بەختەوەردەبێ، بەلام بوکەشوشەکە ئیرادەو توانای نیە وناتوانێ هیچ شتێك بۆ کوڕە کەبکات, لەگەڵ ئەوەی کەدەست و پێی هەیە بەلام وێنە یەکی جوانی خەیاڵەو هۆش و ئیرادەی نییە.

پێویستە لەسەرئەوژنانەی کە وەکو ئەم بووکەشوشەیە هۆشیان نیە، تائاستێك لەولایەنەی کەژیانو زانست پێشکەشی کردوون خۆیان ووشیار بکەنەوە, تەنیا ئامرازیش بۆ گەیشتن بەزانیاری, ئازادی ئەقڵە لەکۆتو باوەڕی خورافیات و بیری کۆن، دیارە ئەگەر هەموو مرۆڤێکیش بەبێ لەبەرچاوگرتنی لایەنی ڕەگەزی بگاتە ئازادی فیکری خۆی, ئەوا مرۆڤایەتی لەو حالەتەدا دەتوانێ چارەسەر بدۆزێتەوە.

بیجوم روقیە, ئەو ژنە مەزن و بیرئازادە دوایین ووتاری خۆی کە (پێش کۆچی دوایی نوسیویەتیو تەواونەبووە) بەناونیشانی (مافەکانی ژنان) کە لە ڕۆژی 8ی دیسەمبەری ساڵێ 1932 دا نوسیویەتی ڕۆژێك لە دوای ئەوە واتە 9ی دیسە مبەری ساڵێ1932 دا کۆچی دوایی دەکات، ئەم ووتارە لەسەر مێزی کتێبخانەکەیدا دەدۆزنەوە، دیارە ئەوەش بەتەواوی دەیسەلمێنی کە ڕوقیا زۆر بەتوندی تێکەڵاوی مەسەلەی ئازادکردنی ژنان

بووه، زۆرترین هەوڵیداوه بۆئەوەی کۆمەکی کێشه ومافەکانی پەیوەندی نێوان ئازاد کردنی ژنو ئازادکردنی فیکر بکات و ئەو درکی بەگرنگی ئەم پەیوەندیه کردووه وهەوڵیداوه کەژنان له کۆتو بەندی نەزانی و تاریکیدا ببنەوەو لەژێر کاریگەری سەربەستیو ئازادی لایەنی عەقڵیو بواری کۆمەڵایەتی بۆ ژنان جێبەجێ بکرێت، واته لەدونیای ناوەوەو جیهانی دەرەوەی ژن ڕەنگ بداتەوه.

هەموو ئەو بۆ چونانەی لەمەڕمەسەلەی ژنان لەچیرۆکی بەناوبانگی (بادمراگا) کەلەرێگەی پالەوانی چیرۆکەکه ، کە ناوی سەدیقەیەو بە(زەینەب)ناوی دەبات , ووشەکان و قسەکانی (سەدیقه) وادەردەکەوێ که بیرێکی ئازادیخوازو درککردووی هەیه لەسەر مافی خۆی، وەك ڕوقیه چۆن خۆی درکی بەهەموو ئەو شتانه کردووه کەباسمان لێوه کرد ئەو ژنه ڕایەکانی بەشێوازێکی جبادەردەبڕێت ئەویش بەزمانی ژنه پالەوانێکی چیرۆکەکه, کە دیاره وای دەبینێ ئەوه ئاسانتره بۆگەیشتن به جەماوەی خوێنەران وجولاندنی هەست وسۆزو مێشکیان, (سەدیقه) دەڵێ:

((ئەگەر بۆ کۆمەڵ سەلماندم وخۆم لەو هەموو نایەکسانیو نابەرابەریه گێل کرد کەهەیه ئەوا داپیرانمان بۆ کچانمان لەدوا ڕۆژدا کە ئەکەر لێوان لێوبن له زیندوویيو توانایی پێیان دەڵێن (ئێوەی کچ وانەزانن وورەو هێزی خۆتان, بەهایەکی هەیه .. سەیرکەن هەتا زەینەب ناچاربوو پاش ئەو هەموو ئازارو ئەشکەنجه زۆرەی کەبینی, خۆی وبەختەوەری خۆشی بۆ مێردی بکاته ئامانجی بوونی خۆی. پیاوانیش بێ منەتانه دەڵێن ((ژن هەرچەندێك خوێندەوارو زیرەك وچالاكو پاكو پشت بەخۆبەستووبێ، هەر دەگەڕێتەوه لای ئێمه و کڕنوش بۆ پێمان دەهێنێ بۆ ئەوەی داوای ڕزگاربونی خۆیمان لێ بکات بۆیه لەجیاتی ئەوه دەمەوێ بیسەلمێنم که ژیانی هاوسەرێتی تەنیا ئامانجی گەوره نیه لەژیانی ژناندا و بەرپرسیایەتی خێزانی بۆ ژن هەموو لایەنێکی ژیانی نییه بەڵکو بەشێکییەتی.))

ئەبێ نهێنی ئەو هێزه لەچیدابێ که سەدیقه والێ ئەکات گەڕانەوەو پەشیمانی بۆ نیه؟.. دیاره نهێنییەکه ئەوەیه کەدەیەوێ بگاته خوێندن, ((ئەو ژنه مرۆڤێکی خوێندەوارو خاوەن ئازادیەکی ئابوریيه لەبەرئەوەی هەموو مانگێك بەرانبەر ئیشەکەی خۆی (ڕوپیات) وەرئەگرێ.))

سەدیقه ناچارنیه پشت بەپیاو ببەستێ بۆ بژێوی ژیانی چونکه ئەو ژنه لەئازادیەکی فیکریو ئابوریدا دەگوزەرێنێ. بۆیەش دەتوانێ بەباوەڕێکەوه پێشنیازی مێردەکەی ڕەتبکاتەوه لەم بارەیەوه دەڵێت:

((دەست لەئیشوکاری من مەده, چونکه خۆم بەرپرسم لەکارەکانی خۆم)) ئەمه مانای ئەوەیه ڕێگای جیاو سەربەخۆی خۆی هەبووەو عەقڵیو ویژدانی ڕابەرایەتی ئەو دەکەن.

سەدیقه لەهەڵوێستێکی تردا جەخت لەسەر ڕایەکانی خۆی دەکاتەوه کاتێك که مێردەکەی ((لەتیف)) ژنێکی تر دەهێنێ بەفەرمانی مامی لەگەڵ ئەوەی گرێبەستی هاوسەرێتی لەگەڵ ئەو دا هەبووه ئەگەرچی مێردەکەی (سەدیقەی ڕۆشنبیر) بەردەوام داوای لێدەکات بگەڕێتەوه بۆ لای، بەڵام ئەو بەم شێوەیه ڕەتی دەکاتەوه:

((ئەڵقەی دەستم فڕێدا بۆئەوەی ببینێ کەدەشکێو پێم پیاکێشا)).

ئەم ژنه پارێزگاری له سیفەتی گەوهەری بازن کردووه, هەروەك سەدیقه توانیویەتی پارێزگاری لەخۆی بکاتو لەژیاندا بمێنێتەوەو سەرکەوێ بەسەر ئەو ناخۆشیانەی کەلەژیانیدا کۆتایی نابێ.

لێره سەدیقه بەپەخشی ڕووناکیەك دەچێ کەهەموو ئەو ئامانجانەی بەجێ هێنا نەك لەپێناوی گەڕانەوەی لەتیفی مێردی بۆلای خۆی, بەڵکو لەپێناوی زەرورەتی چاککردنی خۆیو بوونی خۆی, بۆئەوەی ببێته نموونەیەکی زیندوو بەرانبەر هەموو ژنانی کۆمەڵەکەی خۆی:

((خێزان, هەمووشتێك نییه لەژیانی ژندا, پێویسته ژن پشت بەخۆی ببەستێت بۆئەوەی مەزنی خۆی بەدەست بێنێو بیری ئازادبێ. پێویسته ژن توانای ئەوەی هەبێ بەئەقڵو لۆژیك بڕوانێته هەموو بوارەکانی ژیانی خۆی, ئەو خەونەش بەوه دێتەدی کەژن بخوێنێو فێربێو بگاته

www.pertwk.com

ئابوریەکی سەربەخۆ بۆ خۆی ئەوەش بەهاوکاریو پاڵپشتی ژنانی ئازادیخوازو دڵسۆزو نموونەی بیجوم روقیای گەورەو مەزن .

تێبینیو سەرچاوەکان

1- کۆمەڵێك لە کارەکانی روقیا ,شاعیر(ئا ,قەدیر) ,ئەکادیمیای بەنجیلا لە ساڵی 1973 بە چاپی گەیاندوە لاپەڕە 9.

2- خەونەکانی سوڵتانە , بە ئینگلزی لە ئەنجومەنی کتێب لە ساڵی 1908 دەرچووە .

3- (بادمراجا) نەمانتوانی مێژووی لە چاپ گەیاندنی بزانین .

4-(Matichur)سەیری وتارەکانی کۆمەڵەی بەرگی یەکەمو دوەم بکە , بەرگی یەکەمی لە ساڵی 1905 و بەرگی دوەمی لە ساڵی 1921 چاپکرا .

5-لەهەمان سەرچاوە لاپەرە (7-2)

6- (Matichur-stree abnati) بەرگی یەکەم , کۆمەڵێك لە کارەکانی روقیا لا 17

7- لەهەمان سەرچاوە لا 19.

8لەهەمان سەرچاوە لاپەرە 36 .(Ardhangi)

9- مانای وشەی (ئارادانگی نیوەی ئەندامی پەیوەستە بەهەمووی .

10- لەهەمان کتێب لاپەرە 31.Ardangini 10-

11- لەهەمان کتێب لاپەرە 36.

12- لەهەمان کتێب لا 43.

13- لەهەمان کتێب لا 36.

14- یادمراجا ,لەگەوهەرێکی خۆڵەمێشی دەکا.

15- بادمراجا , کۆمەڵێك لە کارەکانی روقیا 452-53.

16- لەخەمان سەرچاوە لا 413.

17- لەهەمان سەرچاوە لا 459.

18- گرێ بەست لە ئیسلام واتە گرێبەستی (پەیوەستنامە) ی هاوسەری

19- لەهەمان کتێب لا 456.

بەشی پێنجەم
ژن لەکتێبی سەوزی قەزافیدا

لەزۆرجاردا بانگەشەبۆ دروستکردنی کۆمەڵێکی باشتر پێویستی بە هەڵوێستە هەیە هەروەها دەرگایەکیش بۆ گفتوگۆو ڕەخنە والآدەکات, داخوازی موعەممەر قەزافیش جێگەی بایەخدانە کەداوا دەکات ژن بگاتە یەکسانیو هەڵگری بەرپرسیاریەتی بێت لە کۆماری لیبیادا. هەروەها ئازادبێت لەهەموو شێوە چەوسانەوەیەکی باو کە هەیە لە کۆمەڵگە هاوچەرخەکانی تردا. ئەو بانگەشەیە دەهێنێ, لێکۆڵینەوەیەکی تێرو ووردی بۆ بکرێت لەپێناو دەرخستنی بنەما فەلسەفیەکەی.

ئەو بەشەی کەتایبەتە بەژن لەکتێبی سەوزدا بەم شێوەیە دەستپێدەکات:-

((ئەوە ڕاستیەو شیاوی مشتو مڕ نیە کەژنو پیاو هەردووکیان مرۆڤن...... جیاکاری لە نێوان ژنو پیاو کارێکی ناڕەوایەو چەوسانەوەیەکی بێ بنەمایە. لەبەرئەوەی ژنیش وەکو پیاو, دەخواتو دەخواتەوەو. هەروەها هەستی خۆشەویستیو ڕقی هەیە, وەك چۆن پیاو ئەو هەستانەی هەیە, ژن بیردەکاتەوەو فێردەبێو تێدەگات وەك چۆن پیاو بیردەکاتەوەو فێردەبێو تێدەگات, ژن وەکو پیاو پێویستی بەجلو بەرگو هۆیەکانی گەیاندنو گواستنەوە هەیە, ژن هەست بەبرسێتیو تینوێتی دەکات وەك چۆن پیاو هەستی پێدەکات)).

www.pertwk.com

تا ئێرە گوتەیەکی دروستە سەبارەت بەبارودۆخی ژنان ، ژنو پیاو هەردووکیان مرۆڤن, پێداویستیو توانستیان وەکو یەکە, هەریەکەیان بیردەکاتەوەو فێردەبێ‌و تێدەگاتو هەستەکانیان لەزۆر ڕووەوە لەیەك دەچێ‌

بەڵام ئەوەی جێگەی داخە کەدەبینین بیرمەندێکی لیبراڵ لەبڕگەی دووەمدا بۆچونێکی تەواو پێچەوانەبنوێنێت و جەخت لەوە بکاتەوە کەجیاوازیەك لەنێوان ژنو پیاودا هەیە, کتێبی سەوز دەڵێ‌:

((جیاوازی سروشتی ئەوەیە کەژن مێینەو پیاویش نێرینەیە, کتێبەکە ئەو جیاوازیە سروشتیە بەم جۆرە باس دەکات:

1–ژن بەو سیفەتەی مێیە, سوڕی مانگانەی دەبێ‌.

2–ژن سکی دەبێ‌, ئەوەش وای لێدەکات بۆماوەی ساڵێك سستو لاواز بێ‌.

3–بە مەمکەکانی شیر دەداتە مناڵەکانیو بایەخی پێدەداتو لێی جیانابێتەوە.

بەڵام پیاو وەك ژن سوڕی مانگانەی نیەو سکی نابێ‌و شیر ناداتە مناڵەکانیو بەوشێوەیەی ژن پەروەردەیان ناکات.

کەواتە کتێبەکە ئەوحاڵانە دەخاتە ڕوو کە پەیوەستن بەجیاوازی بایەلۆژی نێوان ژنو پیاو, تیشك دەخاتە سەر ئەوەو دەڵێت:

((سروشتی ئافرەت یەکسان دەبێ‌ بەخودی مێینەبوون)) ئەو سروشتە سیفەتی لێکچوونی ژن لەگەڵ پیاودا ناگرێتە خۆی وەکو ئەوەی کەلەسەرەتادا کتێبەکە باسی کردووە.

((ژن وەکو پیاو بیردەکاتەوەو فێردەبێ‌و تێدەگات, هەروەها بەشداری هەمان پێداویستیو هەستەکانی دەکات)), دیارە ئەوە لۆژیکی نیەو گۆڕانێکی چۆنیەتیە لەبیروبۆچووندا.

بەدرێژایی مێژووی فەلسەفە لە پێشتر و ئێستاشدا ووشەی (سروشت) سەرچاوەی مشتومڕی قوڵ بووە, کەدیارە هەندێ لەنیشانەکانی, لەقوتابخانە فیکریە جۆراوجۆرەکانەوە وەرگرتووە,

ڕێبازی فەلسەفەی (ڕەواقیەکان) بایەخ بەلایەنی عەقڵو ئاوەزی مرۆڤ دەداتو وای دەبینێ‌ کەژیانی ئەقڵانیەت پشت بەبیردەبەستێتو پێداویستیە سۆزداریو هەستەکانی مرۆڤ ڕەتدەکاتەوە, قوتابخانەی فەلسەفەی ئەزمونگەرایی کە (هۆبزو هیوم) دەگرێتەوە, وای دەبینێ‌ کەسروشت هەموو لایەنەکانی مەردووم دەگرێتەوە, واتە((کردەوەکانی, توانای, خەوشی, بیرکردنەوەی هەروەها هەستو سۆزەکانی...هتد)), ئەو قوتابخانە فەلسەفیە, ژیانی ئاسایی وا دەبینێ‌ کە مرۆڤ بەیارمەتی عەقڵ هەموو پێداویستیە سۆزداریەکان بەجێ‌ دەهێنێ‌ واتە (ئەقڵ کۆیلەی سۆزە), بەڵام لێرە لەکتێبی سەوزدا تێگەیشتنێکی دیکە بۆ سروشت دەبینین کەتەنیا پشت بەئەرکو چالاکیە بایەلۆژیەکانی مرۆڤ دەبەستێت واتە (وەچەنانەوە, مانەوەی نەوەی داهاتوو پارێزگاری)و مانەوەی ڕەگەزی مرۆڤ لەیەکەمباردا تیۆری جیهانی سێی نوێ دەبینین! بەڵام ئایا ئەمە بەم شێوەیەیە؟ هەروەها کتێبی سەوز لێرەدا جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کەهەر کچێك شوکردنو دایکایەتیو سکبوونو وەزیفەکانی ژنان واتە دەست لەڕۆڵە سروشتیەکەی خۆی هەڵگرێ ئەوا ئەمە بەلادانێك لەمۆراڵ و ڕەوشت دادەنرێ لەو چوارچێوەیەدا, دیارە قەزافییش لەڕوانگەی جیاوازیە سروشتیەکانەوە داوا دەکات ژن خزمەتی پیاوبکات لەبەر ئەوەی ((ژن نەرمو نیانەو بەئاسانی دەترسێ‌و بەئاسانیش دەگری, بەگشتی ژن بەسۆزنو پیاویش بەهێزن بەحوکمی سروشتی زگماکیان)).

کتێبی سەوز داوا دەکات ژن وەکو خۆی بمێنێتەوە:–

((ژن وەکو گوڵی کراوەن , بۆ ڕاکێشانی دەنکۆڵەی سپێرمو بەرهەم هێنان دروستبوون)) بەڵام بەڕای ئێمە ئەم بیرکردنەوەیە سەردەمی بەسەرچووە ((بیری ئەوەی کەژن وەکو گوڵە هەنگ (پیاو) رادەکێشێ‌)) بیرێکی ڕەتکراوەیە لەلایەن مرۆڤی ڕوناکبیرو ئەقڵانیەکانەوە, ئێستاش ئەگەر هەندێ کەس ئەو بیرکردنەوانە قەبووڵ بکەن, ئەوا زۆربەی زۆری داخوازیانی ئازادی ژنان بەگشت لایەنەکانیانەوە, بەرپەرچی دەدەنەوە. وەکو چۆن دەگوترێ پیاوان بۆ خۆجوانکردنو سەرنج ڕاکێشانی ئەو

www.pertwk.com

ژنانەی کەبۆ کۆکردنەوەی شیلە لەگوڵێکەوە دەچنە گوڵێکی تر, پەنا بۆ ئامادەکراوی جوانکاریو هەمووجۆرە پۆشاکێك دەبەن, ئایا ئەمە بەرەفتارێکی نائاسایی پیاو دادەنرێت؟ هەروەك ئەمە بەهۆی گونجانی کۆمەڵایەتی کەپشت بەجیاکارە بایەلۆژیەکانی نێوان ژنو پیاو دەبەستێت.

بەراوردی نێوان جیهانی گیانەوەرانو رووەك لەگەڵ مرۆڤ لەزۆربەی کاتدا لەکاتی رووبەڕووبونەوەدا دەمانگەیەنێتە هەڵەی گەورە, ئەم بەراوردانە لەکتێبی سەوزدا دووبارە دەبنەوە, مرۆڤی ئەقڵانی دەخوازێ زیاتر تێرامانی بایەلۆژیو چێژی هەستی هەبێو دەیەوێ لەهەموو بوارەکانی رۆشنبیریو هونەریو جوانکاریەوە پێش بکەوێ. هەرچی رووەكو ئاژەڵەکانن لەئاستێکی نزمدان, بەڵام پیاو ئەمە لەبەر بەرژەوەندی خۆی لەبیر دەکات.

زۆربەی زانا دەروونناسو کۆمەڵناسەکانی جیهانی نوێ پێیان وایە کە گونجانە کۆمەڵایەتیەکانو (هۆکاری تایبەت بە زانستی بۆماوەیی کە بەدرێژایی سەدەکان ئەوە ئەنجامی ئەو گونجانەیە, بەرپرسی سەرەکین لەدروستبوونی بیری (رەوشتیو ئاکاری نموونەیی نێر) یان (رەوشت و نمونەیی مێینە) ئەمرۆ گرانە دروستیی ئەو بۆچونە بسەلمێنین کەسروشتی زگماکی ژنان بۆ راکێشانی پیاوە, پیاویش ژن بۆ بەکارهێنانو تێربوونی خۆیو مانەوەی بەکار دەهێنێ, قەزاق لێرەدا دەڵێ:

((ئێستا کۆمەڵگای رۆژهەڵاتیدا بەچاوی کاڵاوە سەیری ژن دەکرێ, واتە کالایەکە بۆ کڕینو فرۆشتن, لەرۆژئاواشدا دان بەمێینەیی ئەودا نانرێت)) ئەم تێبینییە دەهێنێ هەڵوەستەی بۆ بکەین, وڵاتە پیشەسازیە پێشکەوتووەکان لەرۆژئاوادا کەزۆر پولەکێن بەورادەیەی ژنو پیاو تەنیا وەکو ئامێرێك بۆ بەرهەمهێنان بەکاری دەهێنن ,بە جۆرێك کە خەریکە کرداری دامالینی سیفەتە مرۆییەکان هەرەشە لەشارستانیەتی رۆژئاوا دەکات, بۆیە بارودۆخی ژن لەرۆژئاوادا خراپترە. چونکە ئەو بەهەرزانترین

سەرچاوە بۆ کرێ دادەنرێتو ناچارە ئەو فشارە لەبەر زۆری فشاری ئابوری لەکۆمەڵەکەی, قەبووڵکات.

ئەمەش زۆربەی کات کۆسپ دەخاتە بەردەم ژن کەناهێڵێ چێژی دایکایەتی ببینێ.

بارودۆخی ژنان لەووڵاتانی پێشکەوتوو زۆر باشتر نیە, بەڵکو درێژکراوەی موڵکەکانی خاوەنەکەیەتیو ئەوان ئەندامی خێزانێکن کەباوکسالاریە شوێنی یاسابیان نیە, مناڵی ئەبێ بەڵام ماف یەکسانی وەکوپیاو لە سەر مناڵەکان نیە, بەدەگمەن ئەبێ کاری دەست ناکەوێ, تەنیا هەڵێك لەبەردەمیدا ئەوەیە کەبەسروشتی خۆی بژی ئەویش مناڵی ببێو بەخێویان بکاتو ژیانی لەسنورێکی تەسکدابێ و هیچ شتێکی دابینکراوی لەژیاندا نەبێ, ئەو تەنها مێیەو مرۆڤ نیە

((ژن لەووڵاتی پێشکەوتوو دەبێتە ئامێرێك نەك مرۆڤێکی راستەقینە, ژن لەولاتانی نیمچە پێشکەوتوشدا ژیانێکی خراپ وەکو زۆربەی رووەكو گیانەوەر نەك وەکو مرۆڤێك, دەباتەسەر. ئامانجی تایبەتی خۆی نیە)), ئەم تێبینیانە راستیەکی باوەڕپێکراون لەدونیای هاوچەرخدا بەڵام ئێستا بۆ رۆڵی ژنو پیاو لەتیۆری جیهانی سێدا, جیاوازی زۆر دەربارەی ئەو رایە بیرتەسكو باوانە هەیە.

کتێبی سەوز تێکەڵکردنی رۆڵی ژنو پیاوی لە دژی یاساکانی سروشت قەبوڵ ناکاتو هەر هەوڵێکیش بۆ ئەوە رەت دەکاتەوە بە هەڵوێستێکی تەواو ناشارستانیو دژ بە یاساکانی سروشتو وێرانکەر بە ژیانی مرۆڤایەتی دەزانێ ئەو پرۆتستۆ کردنە بێ بەڵگەو ناتێگەیشتوانەیەو وەکو پێویستیشە فاکتەرەکان روون نەکاتەوە , کتێبەکە تەنیا تیشك دەخاتە سەر جوانی لەشو لاری ژنو خۆرسکی لاوازی ژن, وەك ئەوەی گرنگترین سیفەتی سروشتی ئەو لاوازی بێ, بەڵام بۆ ئەو ئافرەتانەی کەرۆشنبیرو تێگەیشتوون, زیرەكو لێهاتون چی روودەدات؟ یان چی دەگوترێت؟ ئەگەر هەوڵی پێشکەوتنی ئەو ئامادەکاریانەی دا بۆ رازی بوونی خۆی ئایا تۆمەتبار دەکرێت بەپێشت

گوێ خستنی سروشتی خۆی؟ ئایا زەرەری گەورە دەکات ئەگەر توانا تایبەتیەکانی خۆی پشت گوێ بخات؟ ئەمە پرسیارێکی زیندووەو پێویستە لەبەرچاوی بگرین, ئەگەر قەبووڵی روئیایەکی دیاریکراوی ڕۆڵی ژن‌و پیاومان کرد, ئەوا قەبوڵی ئەو ڕایە دەکەین‌و پابەند دەبین, کەتواناکانی ژن دیاری دەکات و لەچوارچێوەی سنورێکی تەسکدا دەیهێڵێتەوەو ئەو سنورەش پێی دەگوترێ سروشتی ژن, سروشتی ژنیش ئەوەیە کەبیردەکاتەوەو فێردەبیٚ‌و تێدەگات. و دەتوانرێ ئەگەر گەشە بەو توانایانە بدرێ وەکو ئاستی پیاوی لیٚ بێت, کۆمەڵ ئەگەر پێشکەوتووبوو ئەوا دان بەو ڕاستیانە دادەنێت‌و پێویستە کۆمەڵگە پێشکەوتوەکان لەئێستاو داهاتوودا, کاتیٚ کەپلان بۆ بەرنامەکانی خۆیان دادەنێن, ئەوە لەبەرچاوبگرن. کتێبی سەوز لەوبارەیەوە هەژارە, قەزافی لەهەوڵی لابردنی هەندێ لەو هەڵە تێگەیشتنانەیە لەبارودۆخی ژنان, لەکتێبەکەیدا دەڵیٚ:

(کتێبی سەوز ئامانجی کۆیلەکردنی ژن نییە, بەڵام دەیەوێ لەکۆت‌و پێوەند, ئازادی بکات‌و هەروەك هەوڵی دانانی ئەلتەرناتیڤێك, بەیان دەکات, کاتیٚ کە دەبینیٚ ژن لەوەزعێکی ناهەمواردایەو حەز بەکەمکردنەوەی ئەرکەکانی دەکات‌و ئازادی هەڵبژاردنی پێدەدا, بەم جۆرەش دەبینین وەك ژن مامەلە دەکات (7) .

هەروەها دەبینین دۆخەکە لە کۆمەڵگەشدا دەگۆڕیٚ وژنان لەئەوروپاو ئەمەریکاو هەر شوێنێکی تر بەیەکجاری لەئیشکردن‌و ناو کارگەکان بەتایبەتی (کارگەی ئاسن‌و چەك‌و رەساسەکان) وازیان هێناوە, لەکاتێکدا کتێبی سەوز ڕایەکی جیاواز دەدات‌و جەخت لەوەدەکاتەوە کەبارودۆخی ژنان لەدونیای هاوچەرخدا لەگەڵ سروشتی ژن یەك نایەتەوە, بەڵام قەزافی پاش ئەوە روونیدەکاتەوە کە ژن پێویستی بەهەڵبژاردنی هیچ ئەلتەرناتیڤێك نیە, بەهۆی باس نەکردن‌و گوێ نەدان بەم روونکردنەوەیە, تێنەگەیشتنێك ڕوودەدا, قەزافی دەڵێت:

((تیۆری جیهانی سیٚ ئامانجی کەمکردنەوەی ئەرکی ژن‌و پێدانی ئازادیی هەڵبژاردنە), ئەگەر ژن ئازادی هەڵبژاردنی پێدرا, ئەوا ئەوە هەڵدەبژێرێت کە وەك ژنێك هەڵسوکەوت دەکات‌و کەسێکی تەواو و پێگەیشتوو هەڵدەبژێرێت, ئەوە خالێکی زۆر گرنگە لەتیۆری ئەقلانیەتی مرۆڤایەتی کەداوای یەکسانی نێوان هەردوو ڕەگەز لەڕووی ڕامیاری‌و ئابووری‌و کۆمەلایەتیەوە دەکات.

ئەگەر ژن ئازادی هەڵبژاردنی پێدرا ئەوا هەرگیز ئەوە هەڵنابژێرێت کەلەکارگەیەکی چەك‌و تەقەمەنی دروستکردن ئیش بکات, بەڵکو ئەو لەناخی دڵەوە باوەڕی بەئاشتی هەیە, نایەوێ رۆڵەکانی بیٚ بەزەییانە بکوژرێن, ئەو رۆلانەی کەبەهەموو سۆزو خۆشەویستییەکەوە چاودێری‌و پەروەردەی کردوون, تەنیا ژن دەزانیٚ کەچەند لەسەریەتی بۆ پێگەیاندنی منداڵەکانی‌و مانەوەیان لەژیان, خۆی لەبیربکات‌و قوربانی ببەخشیٚ. بۆیە دەبینین لەجیهانی هاوچەرخدا کۆمەڵەو رێکخراوەی پێشکەوتووی ژنان هەڵمەتەکانی ئاشتی جیهانی بەرێوە دەبەن , ژنان نایانەوێ هیچ کەسێك تەنانەت پیاوانیش لەکارگەکانی چەك‌وتەقەمەنیدا کاربکەن. (نەچەك, نەجەنگ) ئەمە مەزنترین شتە بۆ ئەوانەی ئاشتیان خۆش دەوێ.

مەسەلەی ئازادی هەڵبژاردن کەتیۆری جیهانی سێیەمە زۆر گرنگە.(8) ژن ئازادە لەکۆمەڵەکەیدا, بەڵام ئازادە بۆ چ ئیشێك؟ بۆئەوەی ژیانێکی سروشتی بژی؟ ئازادە کە (میٚ) بێت؟

بۆئەوەی وەلامی ئەو پرسیارانە بدەینەوە پێویستە لەبارودۆخی ژنانی جەماوەری لیبیادا بکۆڵینەوە:

کتێبی سەوز زۆر شت نالیٚ دەربارەی سروشتی ئازادی هەڵبژاردن لە وتارکێدا, خاتوو (فەیمە ئەلبیتار) لەمەڕ((ژن لەچوارچێوەی تیۆری جیهانی سێدا)) دەربارەی بارودۆخی ژنانی ناوجەماوەری لیبیایە و تیایدا پیادەکردنی ئازادی هەڵبژاردن لەلای ژن بەجوانی ڕوون کردۆتەوە.

خاتوو ئەلبیتار دەڵیٚ: ئەمجۆرە چارەسەرانە (چارەسەری کێشەی ژن لەولاتە پیشەسازی‌و تازە پێگەیشتوەکاندا پێویستی بە ئازادکردنی ژن

هەیە لەهەموو ئەو کۆتانەی کەرێگرن لە بەردەم بەشداری پۆزەتیڤانە لەجیهانی ئەمڕۆدا, بەشداریکردن لەگەشەکردنی کۆمەڵایەتی, چونە نێو ململانێیەکان لەپێناوی بەدەستهێنانی نموونەی باڵا بەڵام بەبێ پشتگوێ خستنی سروشتی مێینەیی خۆی, ئەمە چارەسەرێکی نمونەییەو پێویستە کەسیش لاری لێی نەبێ. ئەمڕۆ توندڕەوەکانی ڕۆژئاوا کەلەبزوتنەوەی ئازادکردنی ژنان کاردەکەن مێینەیی خۆیان ڕەتدەکەنەوە (9), بەڵام ئەم ڕەتکردنەوەیە هۆیەکی باشە بۆ خۆسەلماندن لەبەرامبەر جیهاندا کە پیاو دەسەڵاتدارە تیایدا, ژنیش مرۆڤە ومێینەیی ئەویش بەشێکە لەکۆی کەسایەتی ژن خۆیدا.

ڕەتکردنەوەی مێینەیی مانای ڕەتکردنەوەی خوود نیە وەکو مرۆڤێك ئەمەش نابێتە کۆسپ لە بەردەم گوزەرانی ژیانێکی پڕ مرۆڤایەتی, رەتکردنەوەی مێینەیی تەنها ئامانجێك نیە, بەڵام ئامانجی بەدەسهێنانی ((نموونە باڵاکانە)) کەوەك نموونەکانی خاتوو ئەلبیتارە پیشانمان دەدات, کەواتە هیچ بۆچونێکی جیاواز نیە لەئامانجدا, هەروەك ئامانجی ئەو توندڕەوانەش پێکهێنانی کۆمەڵێکە کەژن تیایدا وەك مرۆڤێکی تەواو کامڵ سەیربکرێت. لەگەڵ بایەخی تەواو بەمێینەیی و بڵندسەیرکردنی.

خاتو ئەلبیتار بەمشێوەیە بارودۆخی ژنان لە ناو جەماوەری لیبیادا کورتدەکاتەوە(10):

1–ژن هاوبەشی پیاوە لەپیادەکرنی دەسەڵات لە لیبیادا, ئەنجوومەنی میللی لەئەندامانی ژن و پیاو پێکدێ کەئەوێش سەرچاوەی وەرگرتنی بڕیاری سیاسیە, بێگومان ئەمەش دەیسەلمێنێ کەژنان مافی سیاسیان هەیە.

2–یاساکان هیچ جیاکاریەك لەنێوان ژن و پیاودا ناکەن بە تایبەت لەکارو کرێی کارکردن, ئەوەش مافی یەکسان لەکرێ و هەڵبژاردنی کار دابیندەکات .

3–لەیاسای کاردا بەخشینی مۆڵەتی دایکایەتی بەموچەی تەواو چاودێری پزیشکی بێ بەرانبەر بۆ پارێزگاری کردنی ژنان و تەندروستیان و ئاسانکاری بۆئەنجامدانی کاری رۆژانەی سروشتی خۆیان,هەیە هەروەها ژن ئاسانکاری پتریش لەماوەی ساڵێکی دوای منالبوونی لەکاردا بەدەست دەهێنێ (واتە هەر کاتێ منال پێویستی بەچاودێری و پەروەردەی بوو ئەوا یارمەتی تەواوی پێدەدرێت ,ئەمەش یارمەتی دەرە بۆپاراستنی سروشتی خۆی.

4–((پارێزگاری وڵات ئەرکی هەموانە بەپیاوو ژنەوە, بەگوێرەی تواناکانیان)) ئەمە داننانە بەوەی کەژن دەتوانێ پارێزگاری لەووڵاتەکەی بکات. واتە ئەو لەپاڵ سیفەتی مێینەی خۆیدا, سیفەتی پۆزەتیڤی هەیە.

ئەگەرکۆماری لیبی توانی ئەم ئامانجانە بەجێ بهێنێ ئەوا بۆ ژنان کۆمەڵگە دەبێتە کۆمەڵگەیەکی نمونەیی, چونکە مێیەتی شتێکی پڕبەهایە, بەڵام لەڕاستیدا هەمووشتێکی ژن نیەو نابێ ببێتە کۆسپێك و لەبەردەم ژندا دابنرێت لەچوارچێوەی مرۆڤی هاوتا لەگیانلەبەرەکانی تر ژن لەوە زیاترە کەتەنیا مێ بێت, بەڵکو ژن ئەمڕۆ بەشداری لەگەڵ پیاودا دەکات لەزۆر لەو سیفەتانەی لەمێینەیی تێدەپەڕێنێت, بەمەش چەوسانەوەی ژنان لەنێوکۆمەڵ کەم دەبێتەوە ئەویش گرەنتی پێشکەوتنی تەواوی تواناکانی پێدەدات, لەگەڵ مێینە خۆی.

وا دیارە قەزافی کە داڕێژەری تیۆری جیهانی سێیەمە , درکی بەگرنگی ئازادی ژنان لەکۆتی کۆمەلگەدا کردووە, هەروەك هەوڵەکانیشی چارەسەرن بۆ کێشەکان و شایانی ستایشکردنن, بەڵام بەداخەوە پێ ناچێ فەلسەفەکەی جێگیرو هاوئاوازبێ لەگەڵ داخوازی بەجێگەیاندنی ئەم ئەرکە گەورەو مەزنە .

www.pertwk.com

تێبینیو سەرچاوەکان

1- م.ئـا قــەززافی , کتێبـــی ســـەوز, تـــەرابلوس , لیبیـــا ,لا92,
گواستنەوەکەی بە شێوەی حەرفی نیە و لە ئینگلیزیەوە وەرگێردراوە .
2- لەهەمان کتێب لا 103.
3- لەهەمان کتێب لاپەرە 105.
4- لەهەمان کتێب لاپەرە 104.
5- لەهەمان کتێب لاپەرە 104.
6- لەهەمان کتێب لاپەرە 105,
7- کـۆنگرەی جهـانی لـە بـەنغازی : کتێبـی سـەوز(1-3 ئوکتۆبـەری 1979
بەرگی 2 , تەرابلس , لیبیا لاپەرە 177.
8- لەهەمان کتێب لاقەرە 124-134.
9- بەهەمان کتێب لاپەرە 129.
10- لەهەمان کتێب لاپەرە 133, (ئەوانەی ماوەش).

بەشی شەشەم

پەیوەندی ژنو پیاو لەئەدەبی هاوچەرخی بەنگلادیشدا

پێش هەر لێدوانێك لەسروشتی پەیوەندی نێوان ژنو پیاو لەئەدەبی چیرۆکدا, هەندێ لەبۆچونە تیۆریـەکان دەخەینە روو کەئێستا بـوارێکی فراوان بۆ گوزارشت کردن لێی رەخساوە ,

دەتوانین سێ بۆچوونی ڕوون دەست نیشان بکەین:

بۆچـونی یەکـەم گریمانەیـەو بۆچـوونی دووەم دژیـەکیو بۆچـوونی سێیەم, ئاوێتەییە .

تێڕوانینـی بـاو لەسیسـتمی کۆمەلآیـەتی فێمێنیزمیـدا "گریمانەییـە" واتە بۆچوونی یەکەمە کە دەڵێ:

((پەیوەنـدی نێـوان ژنو پیـاو لەبنەڕەتـدا پەیوەندیـەکی جەسـتەییە , جەستەی ژن وەکو پارچە زەویـەکی چێنراو وایە کە پیاو تیایدا توانای هەسـتی خـۆی دەدورێتـەوەو بەختـەوەردەبێو وەچـەی بـۆ دەنێتـەوە بـۆ ئەوەی مرۆڤایەتی بەردەوامی هەبێ, بەگوێرەی ئەم تێڕوانینـە, لەسـەر ژن پێویستە پارێزگاری لـەجوانی لەشیو ڕازاندنەوەی بکات ولـە بەرانبـەردا پاداشـتی ئـابوریو کۆمەلآیـەتی دەدرێتـەوە, کـەمێردبۆی دابـین دەکـات هـەروەها پێویسـتە لەسـەر ژنـان چاودێری وەچـەی پیاوەکـە بکـەن, بـەلآم

ئەوە هیچ مافێك بە ژن نابەخشێ سەبارەت بەمنداڵەكانی, دەكرێ ئەوجۆرە پەیوەندیەی نێوان ژن‌و پیاوبە (تیۆری جەستەیی)ناو ببەین چونكە جەخت دەكاتەوە لەسەر جەستەی ژن دەكاتەوە بۆ راكێشانی سەرنجی پیاو, هەروەك بەڵگە و پاساوی دابینكردنی پێداویستییە سێكسییەكان بۆپیاو و چێژوەرگرتن, بەگرنگی پارێزگاری لە وەچەكانیان دەزانێ.

تیۆری دووەم : دژیەتی (تیۆری ناجەستەیی)یە كە ژن وەكو زەویەكی چێنراو بۆ پیاو دانێ, بەڵام دان بەپێداویستی‌و سێكسیەكانی نێوان ژن‌و پیاودا دەنێ لە پەیوەندیە مرۆییەكانی نێوانیاندا .

سەرنج ڕاكێشانی لایەكیان بەرانبەر بەرەگەزەكەی تریان كورت نابێتەوە, ژن دەتوانێ لێرەدا ڕۆڵێكی بەرچاو ببینێ لەدابینكردنی ئارەزووەكانی خۆیدا ئەوگریمانەیەی سەبارەت بەمافی پیاو لە جەستەی ژناندا ڕەتدەكاتەوەو پیاویش دەتوانێ خۆی بەدوور بگرێ لەسەرنج ڕاكێشانی جەستەی مێینە, ئارەزووەكانی ئاڕاستەی نێرینەیەك بكات (سێكس لە گەڵ هاورەگەزەكەی خۆی) هەروەها دەكرێ ئەم تیۆرە شێوەیەكی تر وەربگرێ, ئەویش ڕەتكردنەوەی تەواوی پەیوەندیە جەستەییەكان بە رادەیەكی تەواو بەجۆرێك كە پیاو هیچ پەیوەندیەك بەجەستەی ژنەوە نەكات‌و هەردووكیان بەبێ پەیوەندیە جەستەییەكان بمێننەوە ,دەگمەنە ژن بەمەبەست ئەوە بكات لەكۆمەڵێكی باوكسالاریدا . لەوحاڵەتەدا ژن وەك بووكەشووشەیەكی ساردوسڕی لێدێ كە تەنیا پاڵنەرو ئارەزوەكان لەپیاوەوە بۆ جەستەی ئەو دێت , هەوەها هەر لەهەمان تیۆردا شێوەی سێیەم هەیە كە داوای شۆڕشێكی گەورە دەكات وەك چۆن لە زۆربەی وڵاتانی ڕۆژئاوادا , ڕوودەدات ,(ژن‌و پیاو تەنیا لەپێناوی منداڵبوون دەگەن بە یەك , هیچ شتێك بۆ ئارەزووەكانی پیاوان نامێنێتەوە . چونكە تا ئێستا تەنیا ڕێگەیەكە بۆمناڵ بوون), لێرەدا پەیوەندییەكە پشت بەحەز و ئارەزوەكان نابەستێ , بەڵكوپشت بەپێداویستیە مادیەكان, بۆیە سەرنجڕاكێشان لەجەستەی پیاوان

بەگرنگ نازانن,لەتیۆری جەستەیدا ئەم شێوەیە بەكاردانەوەی خراپ‌و توندڕەو دادەنرێت .

بۆچوونی سێیەم(ئاوێتە بوون) لەنێوان هەردوو ڕای پێشوودایە (تیۆری پێداگرتن لەسەر هاوڕێیەتی)یە واتە لە پێشدا هاوڕێیەك دابنرێ وەك هەوڵدانێك بۆ تێكەڵكردنی توخمە دژ بەیەكەكان لەهەردوو ڕای پێشوودا. هەروەك ئەم تیۆرە بایەخ دەدات بە هەستی تەنیایی و دوورە پەرێزی, بۆیە مرۆڤ هەوڵ دەدات واز لەو هەستانە بهێنێ لە میانەی گەڕان بەدوای هاوڕێیەتی و دۆزینەوەی دوانەیی رۆح, یان هاوڕێیەك بۆ ئاوێتە بوونی هەردوو جەستە كەواتە ئەم تیۆرە دان بەپێویستی سێكسی دا مەیلی مرۆڤ بۆ گەڕان بەدوای برادەرێك بەهەند وەردەگرێت‌و گوزارشت لە سەختی هەستكردن بەتەنیایی جەخت دەكاتەوە لەسەر سروشتی ئارەزووی مرۆڤ بۆ هاوبەشێكی لەكاتی ڕووبەڕووبوونەوەی ململانێكانی ژیاندا, هەتا دوایی لەو جۆرەوەسفانە . ئەمەش یەكسانی لەنێوانداخوازیەكان ژن‌و پیاودا دەخولقێنێ بۆ پەیمانی بۆ وڕێیەتی لەنێوانیاندا, تاوای لێدێ كە ئارەزووی سێكسی‌و ئەنجامدانی دەبێتە بەرهەمێكی لۆژیكی بۆ هاوڕێیەتی هاوبەش كە شێوەی كۆتایی دەبێ و یارمەتیدەریش دەبێ بۆ سەركەوتن بەسەر هەستكردن بەتەنیایی گۆشەگیری چونكە تێكەڵاوی‌و یەكگرتن لەنێوان دواندا ڕوودەدات بۆ ئەوەی یەكێتییەكی تەواو و جوان‌و هاوسەنگ پێكبێنن.

بیروباوەڕەكانی ئەم تیۆرە لە میانەی تاكڕەوی لەدروستبوونی پەیوەندیەكاندا دەردەكەوێ كە پشت دەبەستێت بەهۆكارەكانی هەستكردن بەتەنیابی لای مرۆڤ دەبەستێت, لێرەوە ژن‌و پیاو لەپێشكەوتنی خۆیان وەكو یەكێتییەكی تەواوكەری یەكتر بەردەوام دەبن بۆ گەیشتنییان بە لوتكەی كامڵ بوون لە میانەی ناوازەترین هاورێیەتی كە یەكتر تەواو دەكات .

ئامانجی ئەم توێژینەوەیە دۆزینەوەی ڕادەی ڕەنگدانەوەی ئەم تێڕوانینانەیە کە بەکورتی لە ڕۆمان و کورتە چیرۆکانی لە ئەدەبی بەنگلادیشدا,باسمان کردن.

بێگومان لەچوارچێوەی ئەم کتێبە گچکەیەدا ناتوانین لێکۆڵینەوەی دوورودرێژ بۆ هەموو نوسەرو ڕۆماننوسە گەورەکانی بەنگلادیش بکەین. تەنیا بە گفتوگۆ لەسەر هەڵوێستی هەندێ لەنوسەرە دیارەکان کە لەمەڕ پەیوەندی نێوان ژن و دا پیاو دەنوسن, وازدێنین.

ئێمە لێرە ڕای ئەو نوسەرانە هەڵناسەنگێنین, بەڵکو پێ دادەگرین لەسەر ڕەنگدانەوەی ڕایەجۆراوجۆرەکانیان لەنوسینەکاندا, بۆئەوەی لایەنێکی سەرەکی لەفەلسەفەی ژیانی ئەوانبخەینە ڕوو. واتە هەڵوێست و بیر و بۆچونیان لەمەڕ سروشتی پەیوەندی لە نێوان ژن و پیاو.

ئێستا واباشە لەسەر دوو ڕۆمانی نووسەرێك گفتوو گۆ دەست پێ بکەین بەناوی (ڕەشید کەریم) کە چۆن ئەو لەنوسینەکانیدا تێڕوانینە جەستەییەکان لەپەیوەندی نێوان ژن و پیاو,بەبێ ترس دەردەبڕێ. لە ڕۆمانی یەکەمدا کە پاڵەوانەکەی ناوی عیرفانە حەزی دەچێتە جەستەی دوو ژن لە کەسایەتیە ناسراوو گرنگەکاندا ئەگەرچی نوسەر هیچ وێنەیەکی یەکگرتنی جەستەیی لەهیچ بابەتێکی نێو کارەکانیدا پێشکەش ناکات, بەڵام دیارە هەموو کردەوەکانی ئەم پاڵەوانە لەسەر جەستەو سەیرکردنی ئەو ژنەن کە بەهەموو هێزو بونی خۆی سەرنجی ڕاکێشاوە.

نوسەر لەسەر زاری پاڵەوانەکە دەڵێ:

((عائیشە دەبینم کە ڕۆبێکی لەبەردایەو لەژێریشەوە کراسێك و لەناوەوەش ستیانێك...تد ئەوچاوانەی من لێڕاهاتوون کە بەخەیاڵ و باسکردن بێننە بینین و شتی وایان نەبینیوە,ئەوەتا دەتوانم لەژێر ئەم هەموو جلەوە ئەوانە ببینم)).

www.pertwk.com

پیاو حەز بەجەستەی ژن دەکات, ئەمە شتێکی سروشتیە, بەڵام ئایا ژنیش دەیەوێ جەستەی پیشانی پیاو بدات؟ ئایا ئەوەی دەوێت؟ ڕەشید کەریم دەتوانێت پاڵنەرەکانی عائیشە بخاتە ڕوو:-

((عائیشە دەخوات و هەروەها خواردن پێشکەشی ئەوانی تریش دەکات, لەو کاتەدا شاڵەکە لەسەرشانی دەکەوێتە خوارەوە, ئەو بایەخی پێ نادا, چونکە دەشێ شتێکی لەم شێوەیە ڕووبدات, هەروەها گوێ نادات بەو فشارەی کەئیشوکارەکانی بۆیان دروستکردووە, چونکە تەمەنی گەیشتۆتە 40 ساڵ و دوو مناڵی هەیە, کەوابێ ئایا مەرجە لەهەموو کاتێکدا ئەو جل و بەرگی بەداپۆشراوی بمێنێتەوە, کاتێ کەجلەکانی پەرش و بڵاو دەبێتەوە دەتوانی ئەم جەستەیە ببینیت چێژوەربگرێت ئەوەش هەندێ ڕووداوی خۆشی لێدەکەوێتەوە , ئەمە مانای ئەو وەسفانەیە کە لە قسەکانی نوسەردا هەیە, هەروەك پاڵەوانەکەمان(عیرفان) زۆر بابە وریایێکەوە , دەڵێ:

((ڕوکەشم, باش و لەبارە, لەبەردەم باڵاو قەڵافەتم, کاتێ کەقات و بۆینباخ لەدوورەوە هەر بەگریگۆری بەگ (هونەرمەندێکی ڕوژئاواییە) دەچم, لەنزیکیشەوە کەبێژامەی باینجانی لەپێدەکەم بەشەهابی بەسواسی(هونەرمەندێکی هیندییە) دەچم, بەڵێ براکەم من لەڕووکەشدا نیوەم بەگریگۆری بەگ و نیوەکەی ترم بەشەهابی بەسواسی دەچێ, وەکو پیاوێکیش تۆزێك لەیەکەمیان و تۆزەکەی تر لەویتریان دەچم .))

(بێگومان ژنان حەزدەکەن دڵی ئەو پیاوە ڕازی بکەن کە جارێ لەهونەرمەندێکی ڕۆژئاواو جارێکی تریش لەهونەرمەندێکی هیندی دەچێ, بۆیە ئاساییە جەستەی خۆیان پیشان بدەن.)

ڕەشید کەریم سوورە لەسەر پەیوەست بوونی بەواقیع, عائیشەی جوان فرمێسکی ناخۆشی هەڵدەڕێژێت کاتێ کەبۆ عیرفان ڕووداوەکانی خۆی دەگێڕێتەوەو باسدەکات کەمێردەکەی پێشئەوەی بیهێنێ لاقەی کردووە , ئەویش ناچارە بەو واقیعە ڕازی بێت. ناشتوانێ بەپیر داخوازی جەستەیەوە بچێت کە لەگەڵ عیرفانی بێوەمێرد حەزی بەنزیك بونەوەو

یەكگرتووی جەستەیی هەیە لەگەڵیداو گوێ و بەپلەو پایەی مێردەكەی‌و دواڕۆژی كوڕەكەی نادات, ئەو لەترسی دروستبوونی هەر پەیوەندیەك لەگەڵ عیرفاندا , هەر هەنگاوێك بەدوو دڵیەوە دەنێ لەترسی ئەوەی كەنازانێ چی روودەدات؟ ئەویش واتە(عیرفان) دان بەواقیعەكەدا دەنێ‌و خۆی دەبینێ كەناچارە جەستەی عائیشە لەبیربكات, پێویستە بیركردنەوەی شەهوانی خۆی بەرانبەر بەم جەستەیە دووربخاتەوەو لەوەش سەركەوتووبووبێ.

, عائیشە ئێستا هیچ ڕۆڵێكی گرنگ لەژیانیدا نابینێ. بەڵكو ئێستا هیوایەكی تری هەیەو ناشتوانێ وازی لێبێنێ, بەمەش ((كۆهینەر)) شوێنی عایشە دەگرێتەوە, نوسەر دەڵێ:

((پێش ئێستا پەیوەندیەكی هاوڕێیەتیم لەگەڵ كۆهێنەربیبی دروستكرد, دەچومە سەردانی‌و خۆشحاڵ بووم بەوە, هەست دەكەم دەمەوێ بچم بۆلای, ئەوەش هەستێكی جوانە.))

عیرفان لەكاتی بینینی كۆهینەر جەستەی (زەیبونی) بیردێتەوە كەلەكاتی گەنجێتیدا ناسی بووی. پێدەچێ نوسەر لەنەستیی خۆیدا باوەری بە تیۆری ناجەستەیی, كەپێشتر ئاماژەمان بۆی كردبوو, هەبێت, كاتێ كەئەو وەسفی كەسێتی كۆهینەر دەكات, بەمشێوەیە قسە لەسەر پێكەنینی كۆهینەر دەكات:

((پێكەنینێكی ئاڵۆز, هەندێجار ئەو پێكەنینەی كەلەچاوەكانیدا بەدی دەكرا, قوڵتربوو لەوەی لەناخی بەرامبەرەكەیدایە. وەك پرشنگ لەژێر خۆرێكی گەرمدا بلاّودەبوەوە. ئەو پێكەنینەش بەڕووی هەموو پیاوێك لەڕەگەزی مرۆڤایەتیدا. دەردەكەوێت كۆهینەر یاخی دەبێ, ئارەزووە سێكسیەكانی پیاوی بۆ دەردەكەوێ, ئەویش نایەوێ تەنیا جەستەیەك بێت, لێوەكانی قسەدەكەن, بەلاّم زمانیشی دیسانەوە لوغزێكە وەكو پێكەنینەكەی, لێرەدا رەشید كەریم جارێكی دیكە باس لە ململانێی ناوەوە دەكات:

www.pertwk.com

لێرەداشتێك هەیە كەچەند لێی نزیك بوویتەوە, هەست دەكەی شتێك وون دەكەیت, لەزۆر شەواندا كۆهێنەر هەست دەكات قورسە لەگەڵ مێردە ئیفلیجەكەی بچێتە ناو جێگا, بەلاّم كەسێك هەست بەئازارەكانی ناكات, بەڵكو لەپاڵیدا رادەكشێ‌و بەبێ دەنگی نوێنەكە لەباوەش دەگرێ. هەندێ جار سەیری دەرەوەدەكات لەخەیاڵی خۆی وێنەی دەمارەكانی پیاوێكی بەهێزو كامڵ دەكێشێ‌و روناكی ئەو مانگە شەوەی رەنگ دەداتەوە وەكو بەركەوتنی ژنێكی نەرمونیان دەچوێنێ, كۆهینەر دان بەهاواری جەستەیی دانانێ كەبۆ دابینكردنی پێویستیەكانی وادەكات.

پاڵەوانی ڕۆمانەكە وەكو ئەو ژنە بەهەمان پێویستی لێی نزیك دەبێتەوەو پێشنیاز دەكات ((سبەینێ دێیت لەگەڵم؟)) بۆ بەر ڕووبارەكە لەسەر بەلەمێك ببینم....هتد)) عیرفان دەیەوێ بیبات بۆ سەفەرێك بەنێو ئاوی رووبارداو بەوهیوایە كە لەجەستەی ئەو ژنە نزیك بێتەوە, چونكە هەمان ئومێد دەكات: (هەردوو ئارەزووە حەشاردراوەكەی ناخم بەدەردەخەم یەكەم بەتەنیا دووەم لەناو بەلەمەكەدا.) ئەم هەستە كاتێ لەدایك دەبێ كە گوێی لە (نابیی) دەبێ قسەیەك دەكات! (ژنەكەی ئیحسان گەوهەرە).

بەلاّم پاڵەوانەكە خۆی ئازایەتی ئەوەندەی نەبوو بچێتەلای بەلەمەكە, چونكە هێشتا ترسی لەغەریزەی خۆی هەبوو بەرامبەر كۆهینەر چونكە لەوە ڕزگاری نەببوو. ئەو جیایە, چونكە كچێكی ئاسان نیە, (رێگەی پێنادا دەستی لێ نزیك بكاتەوە), گومانی لەوە هەیە بەهۆی چاوەكانی كۆهینەرو پێكەنینە گاڵتە جاڕەكەی كەئارەزووی حەشاردراوی پیاوێك وەكو گەرمی سوتێنەری خۆر پەرش‌و بلاّودەكاتەوە, ئەو ئافرەتە دەچێتەلای‌و مێردی بەجێ دەهێڵێ بەلاّم تێربوون لە پێداویستیە رۆحیەكان هەموو شتێك نییە, بۆیە دەگەڕێتەوە لای مێردە ئیفلیجەكەی كە لەگەڵیدا بەدرێژایی ڕۆژگار هەستی بەنزیك بونەوەكردووەو لەو پەیوەندیەی ڕۆژانە لەنێوانیاندا هەبووە هەست‌و سۆزی لادروست كردووە.

www.pertwk.com

ئەگەرچی مندالی نەبووە بەلام ڕەنگە غەریزەی دایکایەتی پالی پێوە نابیٚ بۆ پارێزگاری کردنی ئەو پیاوە، هەربۆیە زەردەخەنە گاڵتە ئامێزەکەی لێوانی بۆ دەگەڕێتەوە.

نوسەر لەم ڕۆمانەدا ئاماژە بەناکۆکی نێوان دوو تیۆر دەدات لەبارەی پەیوەندی نێوان ژن و پیاودا. لەمیانەی ئەم دوو کەسێتییە سەرەکیەی ڕۆمانەکەدا، نوسەر وەکو تێبینی دەکەین لەنێوان ڕەوشتی و ئاکاری عائیشەو کۆهینەردا لەتیۆرەکاندا دوو دڵە ، بەلام مەیلی بۆ تیۆری جەستەیی دەچیٚ، لەمیانەی کارە دانسقەکانیدا پێمان دەگەیەنیٚ کەچارەیەکی تەواو ڕەها بۆ پەیوەندی ئاڵۆزکاوی نێوان ژن و پیاودا نیە.

تیۆری جەستەیی بەهێزترو ڕوونتر دەردەکەویٚ لەڕۆمانی (خۆشەویستی گوڵی سووردا)، چیرۆکەکە باس لەپەیوەندیەکی سیانی (سێگۆشەیی) خۆشەویستی دەکات کەلەهێڵێکی ڕاست لەپاش توانەوەی سێگۆشە کەتەواو دەبیٚ، کەسە سەرەکیەکان (عومەر، ڕانوی ژنی، سەفا- بەڕێوەبەرەکەی) ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە لەنێوان ئەم سیٚ کەسە سەرەکیەدایە. هەردوو کەسایەتیە پیاوەکە بەچاوێك لەژنەکە دەڕوانن کەئامرازێکە بۆ ڕازیکردنی ئارەزووەکانی پیاو، دروست بووە، ئەمە لەوپەڕی ئاشکراییدایە کاتیٚ کەعومەر گوزارشت لەبیرکردنەوەکانی دەکات، پێدەچیٚ کەسێتی سەفا لەڕۆمانەکە بۆ ئەوە دانرابیٚ کەروخسارو شێوەیەکی تر بدات بەڕۆمانەکە، چونکە ئەو ڕۆڵێکی کاریگەر نابینیٚ بەڵکو لەپشت پەردەوەیە، بەلام عومەر لەناوجەرگەی روداوەکاندایە، تێبینی ڕەوشتی ژنەکەی دەکات و هەڵدەچیٚ و توڕەدەبیٚ. عومەر زۆر بایەخ بە ژنەکەی دەداو بایەخ بەژنانی تر نادات، بەلام ئەتواری سەیرەو حەزی بەتەماشاکردنێکی ئاشکرا هەیە، ڕانوش وەلامدانەوەیەکی بۆ ئارەزووە پەنهانیەکانی مێردی هەیەو فرسەتی لەو لاوازیەی مێردەکەی وەرگرتووەو قۆزتویەتیەوە .

((عومەر چۆنی بوێت ئەبیٚ ڕانوو بەوشێوەیە جەستەی خۆی ڕووت بکاتەوە، نایەویٚ بەجلی رەسمی بیبینیٚ و لەبەری بکات بەتایبەتیش

کاتیٚ خۆی لەئیش دێتەوە بۆماڵەوە بۆیە رانو ناچاربووە کراسی بەکراوەیی بەجیٚ بهێڵیٚ لەسەر داوای عومەر، بەلام ڕێگەی پێنادات لەدەرەوە لەبەری بکات، زۆری تریش لەو قسانە....تد)) ڕانوو لەسەرەتادا زۆر شەرم دایدەگرت لەو ڕەوشتەی مێردەکەی، لەپێشدا ناڕەزامەند بوو، بەلام ئێستا ئەو هەلە لاوازەی ئەو دەقۆزێتەوە، چونکە بەهەرحالٚ ئەو مێردیەتی و دەبیٚ ئەوەی دەیەویٚ، وابکات، تێروتەسەلی پەیوەندیە جەستەییەکەی نێوان هەردوو ژن و پیاوەکان کۆنترۆڵی ڕۆمانەکەی کردووە، سەفا جار ناجارێك وەکو هاندەرێك لەو کردارەدا دەردەکەویٚ. کەهەندیٚ جار ڕوونیەکە لێلٚ دەکات واتە کار لەو ژیانی هاوسەرێتییەی کەبیٚ گرفتە دەکات، ڕانوو لە دڵە ڕاوکێدایەو چارەشی نیە دەبیٚ بەدیبلۆماسیەت مامەڵە لەگەلٚ بەڕێوەبەر (سەفا)بکات، ئیشەکەی عومەر بۆ ژیانیان گرنگیەکی زۆری هەیە، بۆیە ناچارە هەندیٚ لەدیاریەکانی سەفا وەربگریٚ و هەندیٚ جاریش ئارەزووەکانی جێبەجیٚ بکات، ڕازی نیە خۆی ببەخشیٚ، بەلام دەهێڵیٚ بەدزیەوە چاو لەو جەستە جوانەی ببڕێت، ئەمە ڕاست نیە، بەلام چارەیەکی گونجاوەو هەموولایەك ڕازی دەکات. بەمشێوەیە وەلامی پرسیاری عومەر دەداتەوە:

((عومەر، من هەمیشە بەدڵسۆزیەوە وەلامی هەموو پرسیارێکی تۆم داوەتەوە، ئاخۆ باوەڕم پێدەکەیت ئەگەر ئەوە بڵێم کەناتوانم بەبیٚ تۆ بژیم؟)). لەگەلٚ ئەوەشدا باوەڕی وایە ئەوچاکە یە بۆ ئەو دەگەڕێتەوە، کە عومەر ئێستا لە کارەکەیدا مووچەی بۆزیاد بووە.

عومەر دەلیٚ: (من هەمووشتێك دەزانم).

ڕەشید کەریم لەوکاتەدا پەرۆشیی ژنەکە دەردەبڕیٚ بۆ ئەو خۆ دەرخستنەی خۆی بۆ سەرنج راکێشانی ئەو پیاوەی کەحەزی لێدەکات.

ڕانوو لەعومەری پرسی، چی دەبینیت؟

بە بزەیەك ئەو پرسیارەی کرد کەلەچاوەکانی و دەمیەوە دەردەکەوێت کاتیٚ کەدەیەویٚ و هەوڵدەدات بەزۆرترین ڕادە خۆی قەشەنگ دەربخات، ئەو پێشتر لەشتی لەم شێوەی نەپرسی بۆوە، ڕەنگە ئەوە بەگومانێك

لەتواناى ئەوبۆ سەرنج ڕاكێشان بزانرێ, ئەو هەميشە ڕەواجى هەبووەو هەرگيز هيچ شتێكى كەسى نەويستوە. بێجگە لەوەش ئەگەر ئەو حەزى بەشتێك كرد, وەكو وروژاندنى مێردەكەى بەلاى خۆيداو جوڵەى جەستەى نەرمو نيانى, وادەريناخات كەئەو خۆى ئارەزوومەندە.

بەم شێوەيە ڕۆمانەكە لەسەر ڕێتمى چ شتێك ووروژێنەرە بۆ نزيك بونەوەى نێوان ژنو پياو, دەڕوات, پێدەچێ پەيوەندى نێوان عومەرو ڕانوو بەهێز بێت , بۆيە زاڵ بوون بەسەر ئەو كێشەيەى كە سەفا لەنێوانيانى دروستكردبوو, چونكە ئارەزووكردنى عومەر بەهێزەو تێركردنى ئەم ئارەزووكردنەش بەهێزترە.

دواجار لەكۆتايى ڕۆمانەكەدا سەفا پارەيەكى كاغەز دەردێنێو دەيداتە عەبدولو داواى لێدەكات تەزووى كارەباى سەرەكى بپچڕێنێ بۆ ئەوەى ئەو تاريكيە ببێتە هەلێك بۆ ئەوەى هەست بەجەستەى ڕانوو بكات, بۆيە هەلەكەى بۆ دەچێتە سەرو, لەولاوە ڕانوش لەوتاريكيەدا وادەزانێ مێردەكەيەتى بۆيە دەڵێت: ((عومەر تورەيت؟))

گوێى لەكەس نابێ وەلام بداتەوە, كاتێ بەكتەو پڕ دوو دەست دەگەنە سنگى ڕانوو و دوو لێوى تينووش لەسەر لێوەكانى دەنيشن, كاتێك دوو دەستى نامۆ دەستى لێ دەدەن درك بەهەڵەكەى خۆى دەكاتو عەقڵى لەدەست دەدات بەلام هەستێكى جوانە, لەگەڵ ئەوەى كە عەقڵ ڕەتى دەكاتەوە بۆ چركەيەكيش بێت تەسليمى حەزى لێوەكانى دەبێ, ئەوە لە خولەكێك زياتر ناخايەنێ, دوايى بەتوندى بەپێيەكانى پيايدا دەكێشێو پياوەكە لەخۆى دوور دەخاتەوە.

سەرنج ڕاكێشانى جەستەيى لەنێوان ژنو پياودا شتێكى سروشتيە, بەلام لێرەدا دابو نەريتى كۆمەلايەتى وامان لێدەكات كەلەهەندێ لەهەلوێستەكانى ژيانى ڕۆژانەدا ئاگادارين, ڕێگەى دياريكراو بۆ ڕانوو ئەوەيە كە ببێتە هاوسەرێكى دڵسۆزى عومەر چونكە خۆشەويستى لەژيانياندا وەكو گوڵێكى سوور وايە لەو پەيوەنديە نزيكەى نێوانياندا دروست بووە و والەژيانيان دەكات بەڕێچكەيەكى دياريكراودا بڕوات,

بوونى سەفا ناتوانێت ڕێچكەى ژيانيان بگۆڕێت لەگەڵ ئەوەى كە هەندێ گرفتيش دروست دەكات .

ئەو پەيوەنديە جەستەيەى كە كۆيان دەكاتەوە بەهێزترە كەبگاتە ڕادەى جيابوونەوە, ئەمەش گوزارشت لەوە دەكات كە نوسەر ڕەشيد كەريم باوەشى خۆى كردۆتەوە بۆ ئەو ديدگا جەستەييەى پەيوەندى نێوان ژنو پياودا, تاكە بونيادى پەيوەندى سەرنج ڕاكێشانى جەستەيى نێوان هەردوولاو جێبەجێكردنى ئەو ئارەزوەيە.

با ئێستا بچينە لاى تێڕوانينى دووەم. لەئەدەبى بەنگلاديشدا ئەوەندى ئێمە زانياريمان هەيە لەبارەيەوە گفتوگۆ لەمەڕ تێڕوانينى ناجەستەيى بەتايبەت لەدوو وێنەى يەكەمدا نەكراوە, بەواتايەكى تر, ئێمە سەرەتاى رايەكى ديكەمان نەبينيوە كەبەشێوەيەكى تەواو پەيوەندى جەستەيى نێوان ژنو پياو ڕەتبكاتەوەو دروستبوونى پەيوەندى لەگەڵكەسێكى نزيكى (مەحروف) خۆى داوابكات .

پەيوەندى نێوان دايكو كوڕ, نێوان باوكو كچ يا نێوان خوشكو برا ناچێتە چوارچێوەى پەيوەنديە جەستەييەكان, ئەوەى كەلێرەدا دەمانەوێ باسى لێوە بكەين, ئەوەش ماناى ئەوە نيە كەئێمە لەگرنگى ئەوە كەم دەكەينەوە بەلام ئەمانە پەيوەندى خۆيينو هەندێ نەريتى كۆمەلايەتى بەهێزمان هەيە نايەلێ قسە لەچوارچێوەى جەستەيى ئەم بابەتە بكەين ئەويش لەبەرئەوەى تابۆكانن.

فرۆيد قسە لەسەر (گرێ دەرونييەكان) دەكات لەتيۆرەكانى شيكردنەوەى دەروونىو جەخت لەتوخمە سێكسيەكانى ئەم پەيوەنديانە دەكاتەوە , كتێبەكە ئاگادارى كارەكانى فرۆيدە, بەلام كاريگەرى لەسەر ڕۆمانەكانمانو كورتە چيرۆكەكان تێبينى نەكراوبووە. لێرەدا ئامانجمان ئەوە نيە هۆكارى ئەم دياردەيە ديارى بكەينو هەروەك ئێمە لێرە قسە لەسەر ئەو پەيوەنديە ناباوە ناكەين, چونكە ئەو تابۆ كۆمەلايەتيانە بەهەند وەردەگرينو لێرەدا بەم شيكردنەوە سادەيە بۆ ئەمجۆرە

پەیوەندیانە وازدەهێنین‌و (هەروەك بۆ ئەوەی نووسەر شەرم نەیگرێ دووركەوتۆتەوە لەباسكردنی ئەم مەسەلەیە).

(حەسەن عەزیز ئەلحەق) لەكورتە چیرۆكەكانیدا وێنای هەندێ كەسایەتی ژنانی كردووە كە شێوەی سێیەم لەتیۆری ناجەستەیی بەرجەستە دەكات,لێرەدا پێویست بەباسكردنێكی زۆری ئەو چیرۆكانە ناكات, بەڵام نوسەر بەئاشكرا باسی شۆڕشی ژنان لەمەڕ پەیوەندی بنیادنراو لەسەر كرداری سێكسی لەگەڵ پیاودا دەكات, چیرۆكی (سەرال هینگشا)ی نوسی كەلەنێو كۆمەڵە چیرۆكێك بەناونیشانی (لەنەخۆشخانەو جیهانی خوارەوەدا) بوو, تیایدا شێوازو زمانێكی جیای بەكارهێناوە وەكو گوزارشتێك بۆ شۆڕشی ژنان.

پاڵەوانی چیرۆكەكە كەبەهەر جۆرێك بێ ئەزموونی بێبەختی ژیانی خۆی لەگەڵ پیاوێك تێپەڕاندووە كەدەموچاو مڕومۆچ, ئێسك پان, ئارەقەی بۆنی ناخۆشی لێهاتووە, وەكو ئەوەی لەسەر رۆخی مردندا بێ, ژنە لەژیانیشدا ئەمجۆرە هەستەی كردووەو دڵی هەمیشە بەپەلە لێیداوە, لەناخیشەوە بوركانێكی پڕ لەئاگرلەگەڵیدا ژیاوە, ئەگەرچی ئەو لەژیانی خۆیدا هەستی بەپیاوێكی بەمجۆرە كردووە, بەڵام ئێستا ئەو مێردەی لەبیر نەماوە. هەر بیریشی لێ ناكاتەوە. پاش كەمێك دوای ئەوە ئەبینین بڵێسەی یاخی بوون لەچاوەكانی ئەم ژنەدا دەرئەكەوێ, كاتێ كە پیاوێكی كورتەباڵا لەبەردەمیدا ئەبینێ‌و دەستی لەگیرفانەكانی دەردەهێنێ‌و كۆمەڵێك پارە هەڵدەڕژێتە پێش ژنەكەو لەبەرانبەر ئەوەشدا نزیك دەكەوێتەوە لێ‌و دەستی دەگەیەنێتە شان و باڵو سنگی هتد , ژنەكەش وەكو تیر دەچەمێتەوەو دەنگی لەپشیلەیەكی توڕە دەچێ و بریسكەی چاوەكانی وەك بەرد ڕەق دەنوێنێ هەناسەكانی وەك بڵێی تێكەڵ بەژەهرێكی تاڵ دەبێ‌و هاوار دەكات ((دووركەوە لێم, نزیك نەكەویەوە, دووركەوە لێم)). ژنەكە بەمشێوەیە دووردەكەوێتەوە, پیاوە كورتەباڵاكەش بەدوایدا ڕادەكات وەك ئەوەی خۆی بۆ قوربانیەكی ژێردەستی ئامادەكردبێ, بەهەموو توانای خۆیەوە هەوڵ دەدات ژنەكە

بگرێت, بەڵام هەوڵەكەی پوچەڵ دەبێتەوە. لەولاشەوە هەندێ لەژنانی تر دەردەكەون.

نوسەر (حەسەن عەزیز ئەلحەق) دەنوسێت:

ژنەكان لەو كورتە باڵا پیاوە دەڕوانن‌و هەریەكەیان قسەیەك دەكات:

* گولاپی: بۆچی خاوەنەكە قسەیەك ناكات؟

* تیپ: بۆچی پیاوە هندۆسەكە وشەیەك نادركێنێ؟

* جایتون: پێدەچێ خاوەنەكەی ناتوانێ كارێكی چاك بكات ؟

* تیسیرون: پیاوە هندۆسەكە بەزەییەكت بەئێمە نایەتەوە؟

لەهەموو لایەكەوە ژنەكان پێكەنینیان وەكو گەردەلولێك هەڵدەكاو كورتەباڵاكە بەولاو ئەوم لادا دەخەن. لەم كورتە چیرۆكەدا كورتە باڵاكە وەكو سمبولێكی ڕەگەزی نێرینە خۆی دەنوێنێ, كاتێ كەدەبینێ هێزی ژنەكە تەقیوەتەوە, ئەو دەبێتە پیاوێكی بێ هۆش, ژنەكەش كەلەڕووی پیاوەكە وەستاوە تۆڵەی هەموو ئەو ئازارانەی رابردووی خۆی لێدەكاتەوە, ئەمەش ئەو دادپەروەریەیە كە پێویستە رۆژێك بێتەدی.

چیرۆكی (خنان) واتە (چاڵ) لەو كۆمەڵە چیرۆكەیە كەلەسەر هەمان بابەت دەوەستێ, ڕۆژنامەوانێكی مەیدانی دەچێتە گوندێك بۆ سەیركردنی هەڵكەندنی چاڵی گەورە گەورە, بۆ ئەوەی راپۆرتە هەواڵێكی لەسەر ئامادە بكات, لەوكاتەدا بۆ ڕایی كردن‌و تەواوبوونی هەندێ لەژنانی دەستگێڕ بۆ سەر كارەكە دێنن. لەوێدا لاوە رۆژنامەوانەكە چاوی دەكەوێتە سەر جەستەی ژنەكان, بەتایبەتیش ئەو ژنانەی كە گەنجن, لەژێر جل‌و بەرگیانەوە سەیری جەستەیان دەكات.

پیاوەكە هەوڵدەدات كۆنترۆڵی خۆی بكات‌و چاوی دوربخاتەوە لێیان, بەڵام هیچ خۆشیەك نابینێ, لەبەرئەوە بەدرێژایی كاتەكە چاوەكانی رۆژنامەوانەكە دەگەڕێتەوە سەر جەستەی ژنەكان ئەمە دیارە غەریزەیەكە, بەڵام كاتێك ژنێكیان بەلایدا تێپەڕدەبێ, لەترساندا گرمۆڵە دەكات.

دوایی دەبینین رۆژنامەوانەكە زیاتر دەترسێت كاتێ كە دەبینێ ژنە لاوەكە لەبەردەم دەرگاكەیدا وەستاوە, ووشەكانی حەسەن عەزیزی نوسەر

بەشەفافیەت نوسراوەو وەکو پێکەنینێك کەلەسنگی ژنەکە دێتە دەرەوە, بڵاودەبێتەوە:–

((ئەم کچە لاوە هات, ئێستا لەبەردەم دەرگاکە وەستاوەو دەستیشی لەسەر دەرگاکەدایەو مەمکەکانیشی وادیارن کە خەریکە هەر ڕووت ببنەوە, وەکو دەبینین کچەلاوەکە دەست پێشخەریەك دەکا بەشێوەی بزەیەکی جوان کەلەسەر لێوەکانیدایە, بزەو خەندەیەك کەوەکو نیگاکانی ڕاستەوخۆو ئازان وەکو خۆی.))

ڕۆژنامەوانەکە وەکو ئاژەڵێکی بریندار هاواری لێ هەڵدەستێ:

((دووریخەنەوە, یەکێ دووریخاتەوە لێم.))

پێدەچێ ئەم گەنجە لەڕەمزی پیاوەتی خۆی بترسێ بەرانبەر بەو هێزە پەنهانیەی کەلەناخی ژنەکەدایەو بەمشێوەیەش ژنەکە گوزارشتی لێدەکات.

هەروەك ئەم هەستکردن بەیاخی بوونە لەلای نوسەرێکی تری وەکو (سەید وەلی ئەڵڵا) دەبینرێ لەو کەسایەتیە ژنانەی کەلەنێو رۆمان و چیرۆکەکانیدا پاڵەوانن, ئەو زیاتر بەشێوازی ناڕاستەوخۆو پەنهان باسیکردووە. پاڵەوانی ڕۆمانی (شاندر ئەمباشایا) واتا (مانگی وون بوو) گوزارشت لەجەستەیەکی مردووی ژنێك دەکات, بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زەنگی یاخی بوون, بەشێوەیەکی ئاڵۆزو پەنهان بەدرێژایی کات لەو لاشە مردووە دەبیسترێ:

پاڵەوانی ڕۆمانەکە مامۆستایەکی گەنجەو ناتوانێ هیچ ئاسەوارێك ببینێ:

((ئاژەڵێکی دڕندەیە, نەخشۆکەو نەمشکی نێو کێڵگە, سێبەرو ڕووناکی لەدەستەی بامبۆ یاری دەکەن, لەنێوەڕاستی سێبەرو ڕوناکیەکەدا لاشەی ژنێکی گەنج ڕاکشاوە, نیوەی ڕووت بووەیە, تیشکی مانگەکە بەتەنیشت پێیەکانیەوەیەتی, ئەم گوزارشتە سمبولی یاخی بوونی لاشەی ژنەکەیە, کەچۆن دڵی مامۆستاکەی گرتووە, ئاوا دڵی خوێنەرانیش دەگرێ, ئایا ئەوە تەنیا گوزارەیەکە لەجوانی تیشکی

مانگەکە؟ ئەمە پەیوەستە بەلاشەی ژنە لاوەکە, بەڵام ئایا ئەمە هەموو شتەکەیە؟

ژنە لاوەکە ناتوانێ بەهاوار گلەییەکانی دەرخات, ئەم دیمەنە تەنیا سمبولێك نیە, بەڵکو تیشکەکان بەپەنهان ناڕەزایی خۆیان بۆ ئەو زوڵمەی کەتووشی ئەم کچەلاوە هاتووە, دەردەبڕن.

بۆچی دەروێش قادر لاشەی ئەم ژنەی بۆ دوور بردو دواتر فڕێی دایە نێو ڕووبارەکەوە؟ وەلی ئەڵڵا لەڕێگەی (پاڵەوانە مامۆستاکە)یەوە لەوەڵامی ئەم نهێنیە دەگەڕێ و بیر دەکاتەوە!

قادر بڕیار دەدات لاشەکە بشارێتەوە, بۆچی؟ ڕەنگە هەست بکات کەوا باشترە بەتەواوی ون ببێ و کەسیش نەیدۆزێتەوە , ئایا قادر بیری لەسزای ئەو کەسە نەدەکردەوە کە کوشتویەتی؟ ئەو بەشاردنەوەی لاشەکە تاوانی کوشتنی دەشاردەوە, ڕەنگە بەخت یاوەری ئەم ژنە نەبووبێ بۆ ئەوەی تامی خۆشی و ڕەفاهیەت و سۆزو خۆشەویستی و ڕێزبکات, لەسەرووی ئەمەشەوە بۆچی ئەو ژنە بەمشێوە ناخۆشە بکوژرێ؟ لێرەدا سێبەرێك لەیاخی بوونی ئەم بیرکردنەوانە هەیە, مەسەلەی دادپەروەری سروشتی لەنێویدا زۆر باسکراوە, بۆیە دەروێش قادر لەگەڵ ئەوەی کە بکوژە, بەڵام دەتوانێ لەژێر سزادانی ئەم تاوانە دەربچێت؟ وەڵامەکەش بەم شێوەیە دەبێ:

دەروێش قادر کوڕێکی بەنازەو لەخێزانێکی بەهێزو دەسەڵاتدا دەژی کە هەمووشتێك لەپێناوی هەوەس و ئارەزوویاندایە, بۆیەش کۆتایی چیرۆکەکە وادەبینین کە مامۆستاکەی لای لاشەی ژنەکە لەبری ئەو تاوانەی کە قادر کردویەتی سزا دەدرێت.

لێرەوە جارێکی تر مەسەلەی دادپەروەری دێتەوە گۆڕێ, بۆیە نوسەر دەڵێ:–

کێ سزا دەدرێ؟ ئەمە چیتر گرنگ نیە, چونکە کار لەژیانی ژنە مردووەکە ناکات ئایا گرنگە کێ سزا بدرێ؟ سزادان چیتر لەبەر ژەوەندی ئەو ژنەدا نیە!...

ئەگەر مامۆستای پاڵەوانەکە بەدەستی خۆی سزا بۆ هەڵەکەی خۆی بێنێ و ئەو سزا بدرێ لەبەرئەوەی ژنە مردووەکە توشی ئەو زیانە هاتووە، کەوابێ کێ مەبەستە سزای بەرکەوێ؟.

ڕۆمانی ((بگری، ڕووبارەکە بگری)) لەسەر هەمان ئاواز دەژەنێ، خەدیجەی ژنی محەمەد مستەفا خۆی دەکوژێت، خۆی دەخاتە نێو گۆمێکی گچکەی پیس و قێزەون دواتر محەمەد کە هەواڵەکەی پێ ڕادەگەیەنن لە

(کۆمردانجا) دەگەڕێتەوە ، مامۆژنی (خەسووی) کاتێ کەڕووەکی تەنبولی بۆ دێنێ پێی ڕادەگەیەنێ کەئەو خەتابارە لەخۆکوشتنی خەدیجەدا، کەواتە پرسیار لێرەدا ئەوەیە: بۆچی بەهۆی ئەوەوە خۆی دەکوژێت؟

بۆچی بەرەوپیری ئەو کارە ڕۆیشت؟

وەلی ئەڵڵا دەڵێ: کێ دەزانێ خەدیجە چۆن مرد، گەیشتنی هەواڵی ژن مارەکردنی مستەفای مێردی خۆکوشتنەکە ڕوویدا، بۆیە ئەو پیاوە هاتە مێشکی کە ئەم هەواڵەی ئەو بۆی نوسیبوو هۆکاری خۆکوشتنی ژنەکەبووە، مستەفا بۆی نوسیبوو:

(دانوساندن لەبارەی هێنانی ژنی سێیەمی کە کچی (ئەشرەف حوسێن شودهوری)ی کۆتایی هاتووە، ئەم کابرایەش فەرمانبەرێکی حوکومی بەرزبووە بەم دواییە گەیشتۆتە تەمەنی خانەنشین) محەمەد نەیدەزانی چۆن باوەڕ بەوە بکات، دوایی بڕیار دەدات ژن هێنانەکە دوا بخات بەهۆی ئەم کارەساتەی کەڕوویداوە، (ئەمە کەمترین شتە کە پێویستە بیکات) بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئارامی نابێ و وەکو جاران ناتوانێ بخەوێ و بحەوێتەوە، دڵەڕاوکێکەی ئازاری دەدات بەوشێوەو ڕادەیەی کەبەرگەی ئەم ئازارە ناگرێ، بۆیەش لەبەیانیەکی زوودا، جەستەی بێ گیانی محەمەد مستەفا لەژێر سێبەری دارێکی تەمەرهندیدا دەدۆزنەوە، ئەو دارەی کە شایەتی بۆ هێڵی ژیانی ئەو پیاوە لەقۆناغی منداڵی و لاوێتیدا، دەدات، چاوەکانی

کراوە کوێرن چونکە بەدوای کەسێکدا دەگەڕێن لەنێو قێزەونی و پیسی گۆمەکەدا، کەدیارە ئەو کەسەش خەدیجەیە.

لێرەدا سروشت خۆی دادپەروەریەکی بەدەستهێنا، خەدیجە مردو مستەفاش بەرگەی ئەو ژیانەی نەگرت، دوای ئەوەی کەبوەهۆی ناخۆشی و کولەمەرگی بۆی، بۆیە ڕووبارەکە لەو ڕیوایەتەدا بەردەوام دەگری، نەك بۆ خۆی بەڵکو بۆ چارە ڕەشی و لەپێناو ئازارەکانی خەدیجەو ئامینە بیجومو ژیانی هەموو خەڵکی کۆمردانجا.

با ئێستا بچینە سەر تێڕوانینی سێیەم، کەئەویش ئاوێتەیەکە لەهەردوو تیۆری جیای کەپێشتر باسمان کردوون. لێرەدا لایەنی جەستەیی لەپەیوەندی نێوان ژن و پیاو قەبوڵ کراوە، بەڵام لێرە توخمی هاوڕێیەتی زێدە دەکرێت، بۆیە لەم ڕوئیایەدا پەیوەندیان تەنیا لەلایەنە جەستەییەکەوە کورت ناکرێتەوە، بەڵکو ژن و پیاو هەردوکیان وەکو دوو تاکی ژێر کاریگەری هەستکردن بە تەنیایی و دوورە پەرێزی بەدوای یەکتردا دەگەڕێن، بۆیە هاوڕێیەتی لەکاتی بەدەست هێنانی هاوبەشێکی گونجاو سەرهەڵدەداو دەگاتە لوتکە لەکاتی یەکگرتنی جەستەیی، لەچیرۆکەکانی شەوکەتدا ئەمجۆرە ڕێچکەیە بەئاشکرا دەبینین، لەمەوە دایەلۆگ بۆ دوو چیرۆکی ئەو دەکەین ئەوانیش.. یەکەمیان (کۆچکردن) دووەمیان (چیرۆکی خۆشەویستی)ن.

چیرۆکی کۆچکردن ڕووداوەکانی لەبارەی پێشڤەچوونی پەیوەندیی و خۆشەویستی نێوان کچێك و کوڕێکدایەو چیرۆکەکەی تریش وەسفی هاوڕێیەتی نێوان پیاووژنێك دەکات کە لەناوەڕاستی تەمەندان.

نوسەر بۆ پارێزگاریکردن لەلایەنی بابەتی لەبەیەکگەیشتنی جەستەیی هەردوو چیرۆکەکە دوور کەوتۆتەوە، چونکە ئەو وای دەبینێ کە هاوسۆزی ڕوحی لە سەرنج ڕاکێشانی جەستەیی و سێکسی گرنگترە. بەڵام ئەو چیرۆکانەی هەرگیز ململانێی ئەفلاتونیان تێدانیە. بیرکردنەوەی مێشکی ئەو پاڵەوانە کچ و کوڕانە هەڵقوڵاوی هەستکردن بەسەرنج ڕاکێشان دەخولێتەوە، نکوڵی لەبوونی پێویستیە خۆرسکیەکان بەرانبەر

بەیەکتری دەکەن, بەڵام ئەمە بوونیان پیێ سەرقاڵ ناکات, جەستە بوونی هەیەو هەر دەشمێنێتەوە, ئەگەر هەلێك بۆ پێشکەوتنی پەیوەندیەکە هەبێ بۆ پلەیەکی زیاتر نزیك بونەوەی جەستەیی لە کاتێکی گونجاودا. کەواتە هەموو توانایەکی پێویست بۆ بەئەنجام گەیشتن دەخەنە گەڕ, بەڵام ئەم پەیوەندیانە تەنیا پشت بەسەرنج ڕاکێشانی جەستەیی نابەستێت, ئەوکچ‌وکوڕە بەحوکمی سروشتی کەسایەتی خۆیان‌و پێکهاتەی زەینیان لەیەکتری نزیك دەبنەوە, بەوەش کێشکردنی زەیینی‌و گونجان لە نێوانیان دروست دەبێ‌و هەریەکێك لەوان دەرك بەسنووری ئەویتریان دەکات. ئەمە هۆکاری تاکرەوی ئەم پەیوەندیانەیە, وەکو هاوڕێیەك نزیك بوونەوەو هەروامانەوە هەتا ئەگەر نەشتوانن زیاتر نزیك ببنەوە.

باکگراوندی چیرۆکی (کۆچکردن) لەکاتی شەڕی ئازادکردنی ڕۆژهەڵاتی پاکستاندایە لە مارسی ساڵی 1971دا. لەیلا کە کچەکەیە لەگەڵ حەسەن لەکاتی هەڵاتنی خەڵك لە (دەکا)وە بۆ لایەکەی تری رووبارەکە کە (بورجنجا)یە ئەو کچ‌و کوڕە لە نێوەڕاستی قەرەباڵغی خەڵکەکەدا هەست بەکێش کردنی یەکتری دەکەن, حەسەن بەهۆی برینداربوونی ناتوانێ بەردەوام بێ لەڕۆیشتن, دەبێ چارەسەری پێی بۆ بکەن, بەخت وای بۆ دێنێ کە پزیشکێکی بەتەمەن لەلادێکەی کەلێی حەشاردراوە, دەبێ, دکتۆرەکە سەیرێکی قاچی برینداری حەسەن دەکات‌و دەست بەچارەکردنی دەکات, لەیلاش لەخەمی خۆیدایەو دەستی دکتۆرەکە دەگرێ, ئەوە مەحاڵە ئەو بگەڕێتەوە بۆ (دەکا) بۆیە ئەوەی پێویستە بکرێ, دەبێ ئەنجام بدرێ, ئەویش, نەشتەرگەری حەسەن‌و لەدەستدانی قاچیەتی, دکتۆرەکە نەشتەرگەریەکە, ئەنجام دەدات, لەیلاش دوای تەواوبوونی ئەوە لەمینای پەنجەرەکەوە دادەنیشێ‌و هەست بەبۆشاییەکی گەورەدەکات, لەبەر ئەوەی حەسەن یەك لەقاچەکانی لەدەست داوە, ئەوەش نغرۆی ئازارێکی ناخۆشی دەکات, ئەم هاوسۆزیە هەستێکی هاوڕێیەتی لەنێوان ژن‌و پیاوەکەدا دروست دەکات, دوایش خۆشەویستییەك دێتە ئاراوە.

www.pertwk.com

حەسەن بەلەیلا دەڵێ: (ئێستا هاوڕێین) لەیلا لەبێدەنگیەکدا گوێی لێگرتووەو ئەویش بەچرپە قسەیەك دەکات وەکو ئەوەی خۆی بدوێنێ (ئایا ئێمە تەنیا هاوڕێین؟) بەڵام پێناچێت ئەوان تەنیا هاوڕێبن, لەیلا دەتوانێ لەگەڵ ئەوانی تر ڕابکات‌و حەسەن بەم حاڵەتە بەتەنیا جێبهێڵێ. ((لەیلا هەوڵدەدات حەسەنی پەککەوتوو هەڵبسێنێتەوەو بەخۆیەوە دەیگرێ‌و سەری لەسنگی نزیك دەکاتەوە بەڵام ئەم هەوڵەی سەرناگرێت.))

حەسەن تکا لە لەیلا دەکات بڕوات‌و بچێتە ئەو شوێنەی کە ئارام‌و ئاسایشە . لەکۆتایی چیرۆکەکەشدا بەتەنیشت یەکتریەوە دادەنیشن‌و هەردوو هاوڕێکە چاویان دەبڕنە ئەو داهاتووەی کەئومێدیانەو لەو ئاوات‌و ئارەزووەو ترس‌و نیگەرانیانەی کە هەیانە, یەکدەگرن.

ڕەنگە ئەوەی سروشتی‌و ئاسایی بێت لەپەیوەندیەکەیاندا ڕووبدات, رەنگە نەء. ئەوان هەست بەنائارامی‌و دڵەڕاوکێ ناکەن, بەڵکو ئەوان یەکگرتوون, لەگەڵ ئەوەی کە یەکگرتنی جەستەیی لەنێوانیاندا بوونی نییە, ئەگەرچی هەستیشی پێدەکەن بەڵام ئەمە نابێتە ڕێگر لەو یەکیەتیەی لەروحیاندایە.

(چیرۆکی خۆشەویستی) کە دووەمیانە لەساڵی 1986 لەکتێبی (purbani) کەلەزنجیرەی جەژندا بڵاوبوەوە سەریهەڵدا, کە ئەویش بەم شێوەیە:

(نیرۆ دێتەوە بۆ (شیتا) دوای ئەوەی کە کوڕەکەی لەکۆلیژی رەجشاهی سەربازی وەرئەگیرێت, ئەو ژنە بەشەمەندەفەری ناوخۆی شار سەفەر دەکات, لەبەرانبەریدا پیاوێك دادەنیشێ کە چاویلکەیەکی قورسی لەچاوکردووە, شنەبایەکیش لەپەنجەرەکەوە یاری بەقژە خۆڵەمێشیەکەی دەکات, نیرۆ هەست دەکات, ئەو پیاوە بەبایەخەوە چاودێری دەکات, بەڵام سروشتی خۆی وایە کە بەدەگمەن قسە دەکات جا چ لەپێش پیاوبوبێ یاخود ژن, لەگەڵ هەموو ئەمانەدا ئەم ژنە پارێزگارە توشی راچڵەکین دەبێ لەکاتی دابەزینیی بەپەیژەکەدا بۆئەوەی بڕواتەوە, بۆی

www.pertwk.com

دەردەکەوێ کەجانتاکەی بەهەڵە لەگەڵ جانتایەکی تری لەوشێوەیە گۆڕاوە, چونکە جانتاکان هەمان شتن بەڵام ناواخنیان جیاوازە, ئەوکاتە تێدەگا کە ئەم جانتایە هی ئەو پیاوە پرچ خۆڵەمێشییەیە, پیاوەکەش بەدەمیەوە پێدەکەنێ کاتێ کەجانتاکانیان ئاڵوگۆڕ دەکەن بۆیە نیرۆ ناچاردەبێ کەبزەیەك بیگرێو داوای لێبوردن بکات, چونکە ئەو هۆکاری ئەم هەڵەیە بووە, لەگەڵ ئەوەی کەبەیەکەوە زۆر قسە ناکەن بەڵام هەست دەکەین لەکاتی ڕۆیشتنیان لەسەفەرەکەدا سەرنجێك ئاڵوگۆڕ دەکەن, بەکتوپڕی نیرۆ تەسلیمی خەودەبێو دوای هەڵسانی لەخەو دەبینێ کە بە بەتانیەکی گەرمو تەنك تا ژێرپێی داپۆشراوە, کێ ئەوەی کردووە؟

بینی پیاوەکە بەگۆڤارێکی کراوەی نزیك چاوی دانیشتبوو, دڵنیایە ئەو ئەو کارەی کردووە؟ ئایا ئەو شێتە؟ چونکە ئەو ژنێکی پێگەیشتووەو دایکی چەند کوڕێکە ئەویش بەم شێوەیە سەیری دەکات؟ ئەو تەمەنی گەورەیە بۆ ئەوشتانە! بەڵام ئایا تەمەن گرنگە؟ دوانەیی ڕۆح سنورێك بۆ تەمەن یا شوێن یاخود کات دادەنێت؟ سنوورێکی قایم نییە لە هاوڕێیەتیدا.

دواتر دەبینین کە نیرۆ ئەو پیاوە بێوە مێردە بەوشێوەیە دەناسێ, لەلایەکەوە, لەلایەکی تریشەوە باوکی هاوڕێی کوڕەکەیەتی, هێدی هێدی ئەو خۆشەویستییەی نێوانیان گەشەدەکات, بەڵام ئەو ژنە هەموو پەیوەندییەکی توند ڕەت دەکاتەوە, چونکە ئەو هەموو ژیانی بەخێزانەکەی خۆی بەخشیوە , ئەو جۆرە خۆشەویستیەی کە بەدرێژایی ژیانی نەیبینیبوو لە کاتێکی ناگونجاودا سەریهەڵداو وای لێدەکا کۆمەڵێك پرسیار بوروژێنێ کە پێشتر نەیکردوونو, هەروەها بیر لەزۆر شتیتر بکاتەوە بەڵام نوسەر (شەوکەت عەلی) لۆژیكو واقیعی شتەکان لەبیر ناکاتو کەسانی نێو واقیعەکەش بەهەمان شێوە, بۆیە لەکۆتایی ڕۆمانەکە دەنوسێت:

لێرەدا خۆشەویستی وەکو ڕەنگەکانی ئاسمان لەکاتی ڕۆژئاوابوندا دەردەکەوێت, ڕەنگە خۆشەویستی وەکو ئەوڕەنگانەی لەکۆتایی ئەو

ڕۆژەدایە لەکۆتایی تەمەن دەربکەوێ, ئەگەرچی زۆر بەدەگمەن ئەو خۆشەویستییە ئەنجامی دەبێت بەڵام بوونی دەبێت, جیاوازییەکەش لێرە ئەوەیە کە هەندێ دەریدەبڕنو هەندێکی تریان ناتوانن بەهەناسەیەك گوزارشت لە ئاوێتەبوونی ڕۆحیو جەستەیی خۆیان بکەن. هەندێ وا لەسەرژیان دەنوسن بەو شێوەیەی کە خۆیان دەیبینن. ئەم تێڕوانینەش شوێنو پلەی یەکەمی هەیە لە کارەکانیاندا, بەڵام هەندێکی تریان بەوەناوەستن وەکو کە هەیە, بەڵکو هەوڵ دەدەن شتێك لە هۆشیاری بۆ مێشکی خوێنەر وەکو نموونەی بەرز دروست بکەن.

ئەم نوسەرانە ڕازی نین تەنیا تێڕوانینیان بۆ ژیان ئەوەبێ کە لەواقیعدا ڕوودەدات یا لەدەوروپشتیان هەیە, بەڵکو بەدوای ئەو هۆکارانە دەگەڕێن کە دەبنە هۆ بۆ ئەوڕووداوانەی دەوروبەریان, ئەمەش بە ئەرکێکی ئەخلاقی خۆیان دەزانن, کە هۆکاری ڕوودانی شتێك پێش ڕوودانی پیشان بدەن. وئامانجیش لەودیوی ئەم کارانە لەسەر بنەمای هەڵوێستی ئەو نوسەرانە وەستاوە.

چیرۆك لەئەدەبی بەنگلادیشدا لەسەر دووڕێچکە دەدوێ, ئەوەی کە ڕوودەداتو ئەوەشی کە پێویستە ڕووبدات واتە (واقیعو نموونەیی) ڕۆمانو چیرۆکەکانی (ڕەشید کەریمو شەوکەت عەلی) بەشەفافییەتەوە باس لە واقیعی ژیان دەکەن, کەسایەتی نێو چیرۆکەکان لەسەر ئەرزی واقیعنو نافڕن بۆ دونیای خەیاڵو قەبوڵی لۆژیكو واقیعی ژیان دەکاتو هەوڵ دەدەت ئەوشتانەی کە لەواقیعداو لەوسنورەی کە واقیعەکە ڕێگەی پێداوە, خۆشیان بوێن, بۆیە ئەم دوونوسەرە هەوڵی دوبارە ڕێکخستنی کۆمەڵ نادەن, هەتا بەشێوەی پەنهانو نهێنیش, لێرە لەکارەکانیان گوزارشتێکی ڕاستگۆیی بەڵام لەلایەکی ترەوە پێدەچێ قەڵەمەکەی نوسەر حەسەن عەزیز ئەلحەق زۆر بەپەرۆشە لە گوزارشتنی ئەو بیرکردنەوانەی کە شێوەو فۆرمی کۆمەڵ دووبارە دەکەنەوە, نوسینەکانی قسە لەسەر ئەوشتە ڕەتکراوو ڕیشەییانە لەژیان دەکات لەبری ئەوەی قسە لەسەر ژیانێکی نمونەیی بکات, دیارە کە ئەودەیەوێ لەوشتانەی کە پێویستە

ڕەت بکرێنەوە بکۆڵێتەوە , پێش ئەوەی لێکۆڵینەوە لەوشتانە بکات کە پێویستە قەبوڵیان بکات . بۆ لێکۆڵینەوە لەدیاردە باشەکان پێویستمان بە تێگەیشتنی خراپە هەیە, هەندێ جار هێڵێکی کوژاوە لەژیانی نمونەیی لەنووسینەکاندا لەمیانەی دیمەنە وەرگیراوەکانی واقیعی ژیان, بەرجەستە دەبێت.

ڕەنگە نوسەر وای بۆ چووبێت کە تارمایی وێنەکان پێبەپێ لە مێشکی خوێنەردا بەبەکارهێنانی توانا زەینییەکانو لەمیانەی پێشکەشکردنی چاکەو خراپە لەپاڵ یەکتریدا, ڕوون دەبێتەوە.

هەروەها وەلی ئەللای نوسەر خەونێکی نمونەیی پێشکەش دەکات, بەوەی جوانیەکانی ئەودیو دیاردە خراپەکان, بەشێوازێکی کاریگەر بۆ ئارامکردنەوەی دەروونمان نیشان دەدات.

www.pertwk.com

بەشی حەوتەم

ڤێرجینیا وۆلف و ئازادکردنی ژنان

ڕۆماننوسی بەناوبانگ (ک. م. فۆستەر) کە باسی کارەکانی ڤێرجینیا وۆلف (1882 – 1941) دەکات:

(بیرکردنەوە لە ئازادکردنی ژنان بۆتە خەونێك لە هەموو شوێنی نوسینەکانیدا، بیرکردنەوەیەك کە کاری لە هەموو ناخی ڤێرجینیا کردووە)، ڤێرجینیا ژیانی منداڵی و گەنجی خۆی لە چەرخێکدا بەسەر بردووە کە کۆمەڵگەی ئینگلیزی لە قۆناغی نزیك لە کۆتایی هاتنی کۆت و بەندی سەردەمی ڤیکتۆریدا بووە. لەو کاتەدا باوکی ڤێرجینیا (لزلی ستیڤن) ڕۆشەنبیرێکی بەناوبانگی ئینگلتەرا بووەو کابرایەکی لیبرال بووە ولایەنگری بەلای فەلسەفەدا هەبووە. کۆمەڵێك کتێبی گرنگی لەبارەی فەلسەفە و مێژووی ئەدەبەوە نوسیوە، بەڵام لە ژیانی تایبەتی خۆیدا لەژێر کاریگەری ئەخلاقیاتی ڤیکتۆریدا بووە.

ڤێرجینیا لە ڕووی تەندروستیەوە شڵەژانێکی هەبووە، بۆیە لە ماڵەوە زانست و زانیاری فێربووە و باوکیشی هەموو لایەنەکانی پەروەردەیی ڤێرجینیای گرتۆتە ئەستۆی خۆی. لەژێر کاریگەری پێشنیارەکانی باوکی و هاوکات بەئارەزووی خۆشی، کارە فەلسەفیەکانی هەریەك لە ئەفلاتۆن، سپینۆزا، هیوم و زۆری تر لەو کتێبە دانسقانەی خوێندۆتەوە و هەمیشە کتێبخانە تایبەتیەکەی باوکیشی لەبەردەستدابوە.

هەریەك لە ئەندامانی خێزانەکەی ستیڤن پێکهاتەیەکی تایبەت بەخۆیان هەبووە کە تێکەڵەیەك لە ئاکاری باوو تاکڕەوی تێدابووە،پاشان پەیوەندیان لەگەڵ کۆمەڵێك لە ڕۆشنبیران و بەهرەداران لە زانکۆی کامبریدج دروست کردوە، هەموو بەیەکەوە بە دڵسۆزیو پەرۆشەوە کاریان کردوەو بازنەیەکی رۆشنبیریان دروست کردوە کە دوایی ناونرا بە((گروپی پلومز پێری)). ئەم گروپە رۆشنبیریە لە کاتی خۆیدا شوێن و پێگەیەکی گرنگی لە مێژووی ئەدەب و هونەرو ڕۆشنبیری ئینگلتەرا داگیر کردوە. چونکە ئەندامانی ئەم گروپە خاوەنی هەستێکی بەرزو ئارەزوویەکی هونەری و ئاکار یجوان وشەیدای لێکۆڵینەوە لەمەسەلە ئەخلاقیەکان بوون و ئەمەش بەهۆی پەیوەستبوونی بیرو بۆچونەکانی ئەوان کە لەژێر کاریگەری کەسێتی و بیرو بۆچوونەکانی جۆرج ئەدوارد مۆر بوون فەیلەسوفی بەناوبانگی کامبریدج(1873– 1985).

ڤێرجینیا لە ساڵی 1912 شووی بە لیۆنارد ۆولف کرد، شوکردنی خۆی و خوشکەکەشی کە ناوی (ڤانیسا) یە بە کلایڤ بیل دوو هاندەری سەرەکی بوون بۆ پتەبوونی پەیوەندیان بە ئەندامانی گروپی (پلومزپێری).

ئەم گروپە بەهۆی ئەو هەموو سۆزو خۆشەویستیەی کە ئەم دوو خوشکە بۆئەوان هەیانبوو، ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو بەهێزبوون دەچوو، بۆیە هەریەکەیان لەبواری خۆیدابەهرەیان دەرکەوت و کاریگەریان لەسەر ئەدەب و ڕۆشنبیری ئینگلتەرا جێهێشت،(2). ڤێرجینیا ناوبانگی ڕۆماننووسی بۆ خۆی بەدەست هێنا ,ئەو بنەمایانەی کە ئەو هێنایە نێورۆمان, لە بواری هونەریەوە زۆر سەنگین بوو. کۆمەڵێك تاقیکردنەوەی کرد لەسەر شێوەو ناوەرۆکی رۆمان ، بەڵام ئەگەر چی کاریگەری هەندێ لەباوەڕە ئەخلاقیەکانی بەسەرەوە بوو,کەچی هەوڵی نەداوە بۆ چوونەکانی خۆی لەمیانەی ڕۆمانەکاندا بخاتە روو یان بلاویانبکاتەوە .

ڤێرچینیا ووتاری جۆراو جۆری نوسیوە لەمەڕبەها کۆمەڵایەتیەکان و ڕاو بۆچونی لەمەسەلە جیاجیاکاندا کە گوزارشت لە ڕاو هەڵوێستەکانی خۆی دەکات,

لە بیرو باوەرەکانیدا گوزارشت لەبەرژەوەندیەکانی ئازادبوونی ژنان دەکات دژی شەڕو دەست بەسەردا گرتنی خاك و نیشتیمانی ژن لەمیانەی رۆمانی (ژووری تایبەت بە خۆمان_غرفە خاصە بنا) لە ساڵی (1929) و سێ جونەیهی لە ساڵی 1938 (3), کە لەڕووی شێوەوە نوێکاری زۆری تێدا کردبوو، لە ڕۆمانی (ئۆرلاندۆ) 1928 دا بە بەڵگەی روون و ئاشکرا گوزارشت لە پرسی ژن دەکات و لێرەدا جەخت لەسەر سروشتی مرۆڤ (خەسڵەتی دوانەیی) دەکاتەوە بۆ ئەوەی پەرژینی نێوان ژن وپیاو، بسڕێتەوە.

بۆ ئەوەی شتێك لەبارەی بۆچونو چالاکیەکانی ڤێرجینیا بڵێین سەبارەت بە ئازادکردنی ژنانەوە، پێویستە ئاماژە بدەین بە بیروڕا سەرەکیەکان وفەلسەفەی ژیانی ئەو کۆمەڵەیەی کە ڤێرجینیا ئینتمای بۆی هەبوو ، ئەم فەلسەفەیە بەشێوەیەکی جەوهەری و نزیك لەیەکتر لە هەموو کارەکانیدا دەبینین لەبەر ئەوەی لەژێر کاریگەری چێژی هونەری ئەو کۆمەڵەیەو تێڕوانینی فراوانی لەژیاندا, بوو.

لێرەوە رامانێك بۆ خەسڵەتی بزاڤی کۆمەڵەی (پلو مز پێری) دەکەین لە میانەی ئامادەییان لە بەشداری بزاوتە هونەریەکان و ئەدەب و هەڵوێستی ئەندامەکانی لەمەر دۆخی شەڕو ئاشتی و شارستانیەت و ئازادکردنی ژنان و ئازادکردنی عەقڵی تاك، مەبەستیان لە شارستانیەت پەرەپێدانی تواناکانی فیکری مرۆڤە و دامەزراندنی کۆمەڵێك کە لۆژیك بەگرنگترین خەسڵەتەکانی گفتۆگۆی دایەلۆگی نێوان خەڵك دابنرێت و پەرەسەندنی کۆمەڵ لەڕێگەی ئازادکردنی عەقڵ، جولان بەرەو رێگای شارستانیەت بەم هەموو خەسڵەتانە دەبێ بە واتایەکی تر، پەرەسەندنی شارستانیەت تەنیا لە دۆخی سەروەری لۆژیك و ئەقڵ دەبێ، پێوانەی

شارستانیەت بەلای ئەوان باوەڕبوون بە توانای لۆژیکی ئەقلانیەت وپەسەند کردنیەتی.

بەدیهێنانی ئازادی تاك لە سۆنگەی بەرهەڵستکردنی نەریت وفشارە دەرەکیەکان ومتمانە بە توانا و زیرەکی کەسێتی ، تاك دەگەیەنێتە پلەی بڵند لە کۆمەڵی شارستانی و بەتایبەت بەبەکارهێنانی توانا فیکریەکانی، بەڵام ئەگەر ژیانی وەکو(کۆمەڵی درندە یا نیوە دڕندە) ، لاسایی کردنەوەی ئەوانی تر بێ لە ژیانی تایبەتیشدا تواناکانی لە داهێنان و دروست کردن ون دەکات، تا وایلێدێ هێزو فشارە دەرەکیەکان دەیخنکێنن.

دروشمی کۆمەڵەی پلومزپێری بریتی بوولە ((هونەر سەربەخۆیە)) ، واتە هونەر ماناو لۆژیکی لەناو خۆیدایە، هەموو ئەندامانی ئەو کۆمەڵەیە دان بە گرنگی داخوازیەکان لە ئەدەب و هونەرەجوانەکاندا و فۆکس کردنە سەریان دەنێن. چوون ئەوان پڕو پاگەندە ناخەنە ئەو بوارانەی کە لە پسپۆری خۆیاندا بەکاری دەهێنن ، ئەوان بە دوای رزگار بوون لە دونیای ناوەوە و دونیای (شێوەتایبەتیەکان) دەگەڕێن، لەلایەکی تریش ئەوان دژی توندوتیژی بوون. هەروەك بەکردەوە دژی شەڕبوون، لای ئەوان هاوڕێیەتی بەرزترین پایەبوو وهەوڵیاندەدا ئەو باوەڕە لە ڕەفتارو پەیوەندیەکانی نێوان خۆیاندا رەنگ بداتەوە.

((ژورێك تایبەت بە خۆمان)) لە کتێبە هەرە شەفافەکانی ڤێرجینیایە لە مەڕ کێشەی ئازادبوونی ژنان. ڤێرچینیا لە ئۆکتۆبەری ساڵی 1928 بەشێك لەو دوو وتارەی لە (کۆمەڵەی کامبریگ بۆ هونەر) خوێندۆتەوە، دواتر ئەم دوو وتارەی بەهەندێك دەسکاریەوە بەو ناوونیشانەی سەرەوە کردووە بەکتێبێك، ئەم کارەی ڤێرچینیا جیاوازیەکی تەواوی لەگەڵ سروشتی کارەکانی دیکەیدا هەیە،کە لۆژیك بەوپەڕی ووردبینیەوە ناتوانێ دیدی هونەریانەی ناخ و هەستی ڤێرچینیا بشارێتەوە.

لێرەدا بەروونی مەسەلەکان نمایش دەکات. ناوەرۆکی ئەو مەسەلانەش ئەوەیە کە کۆسپە کۆمەڵایەتی و ئابوریەکان بەر پرسن لە

www.pertwk.com

بەرانبەر دواکەوتویی و لاوازی ژناندا,بۆیە لەسەر نوسەرێکی ژن پێویستە دانی پێدابنێت و سەرکەوێ بەسەر ئەو کۆسپە زۆرانەی کەخۆپەرستی ماددی وبەکاربردنی باوی پیاو لەرێگەی ئەو کۆمەڵگایەی حوکمی دەکات سەپاندویەتی .

بەڕای ئەو کەمترین مەرج بۆ ئازادبوونی ژن لەوەدایە کە هەموو کچێك ژوورێکی بۆ خۆی هەبێت و کلیلی ئەو ژوورەش لە دەست خۆیدا بێ، بۆ ئەوەی لە ژوورەکەی خۆیدا هەمان ئەو سەربەستیەی براکەی هەبێت .

هەروەها ڤێرجینیا وای دەبینێ کە ژنی نووسەر پێویستی بەئابووریەکی سەربەخۆ هەیە بۆ ئەوەی نوسەرێکی بەرهەمهێن بێت. پێویستە داهاتێکی بۆ دابین بکرێ کە نزیکەی (500 جونەهی ئیسترلینی) بێت لەساڵێکدا، ئەو بڕە پارەیە لەو کاتەدا – 1928 بۆ هەر تاکێك بەس بووە). چونکە پشت بەستنی ژنان بەدەستکەوتو ماددی پیاوان، کەسێتیەکی لاواز دەبەخشێتە ژن کە باوەڕی بە خۆی نەبێت, یاخود وەك بووکەشووشەیەك کە تەنیا بۆ خوشگوزەرانی و ئارەزووەکانی پیاوان بەکار بێت، ژن بەمانای ووشە ناتوانێت مرۆڤ بێت لە کۆمەڵگەیەکدا کە پیاو حوکمی بکات ، چونکە ئەگەر ژن بەدەسەلاتی کۆمەڵ لەسەر خۆی ڕازی بوو , ئەوا دەبێتە ژنێکی ئیفلیج و ئەگەر ناڕازییش بوو بە چەوسانەوەی کۆمەڵ ئەوا بریندارو ماندوو دەبێت و دواجاریش خەمۆکی دەوری دەدات ,

لێرەدا دەبینین زۆربەی جار بەرهەمە هونەریەکانی سیمایەکی نەگەتیڤی بەیان دەکەن, هونەرمەند لە کاتی یەکگرتنی توخمەکانی نێرو مێ لەناخیدا دەبێتە مرۆڤێکی تەواو داهێنەرو زانا لە ئەدەب یان هەر بوارێکی تردا ،. بە گشتی بواری هونەری تاکە بوارە کە هونەرمەندی هەست ناسك و خاوەن سۆز دەتوانێ تیدا کاری داهێنەرانە ئەنجام بدات بۆ سەرکەوتن بەسەر جیاکاری و جیاوازیە باوەکان، کەسێك کە نغرۆ بێت لەنێوان بیری ژنێتی وپیاوەتیدا وبانگەشەی نایەکسانی بکات ناتوانێ کارێکی هونەری پربایەخ ئەنجام بدات، پێویستە هونەرمەند بە بیری

www.pertwk.com

دوانەیی ئاشنا بێت تاکو بتوانیٚ شتی جوان وباش بخاتە روو هەروەها پێویستە لەسەر ژن ئەو هۆکارانە لەبەر چاو بگریٚ بۆ ئەوەی خەونە هونەرەکانی بەجێبهێنیٚ. دەنا هەوڵەکانی بە بادا دەڕوات.

ڤێرجینیا لە پێشەکی ئەو کتێبەیدا بەگاڵتە جارییەوە باس لەوەزعی نابەرابەری کۆمەلاٚیەتی و ئابووری دەکات کە لەسەر بنەمای ڕەگەز سەپێنراوە تەنانەت لە ناوەندی ئەو چینە تێگەیشتوەشی کە ئەو لێی دەژی, ئەو بەراوردێك لەنێوان (کۆلێژی ئۆکسس بریجی پیاوان) و (کۆلێژی ڤێرنهامی کچان) دەکات، لەگەڵ جیاوازیە گەورەکانی نێوانیان.. لەسەر خوێندکارانی ئۆکسبریج دەڵیٚ:

((زەرورەتێك بۆ پەلەکردن نیە، هەروەك زەرورەتێك بۆ سەرکەوتنیش نیە تەنها زەرورەت خۆمانین، هەموومان دەچینەوە ئاسمان و (ڤاندایەکی) وێنەکێشمان (4) لەگەڵ دەبێت بە هەموومانایەك ئەوژیانەچەندخۆشەو خێراتەکانی بەلەزەتن چەندێکیش ئەو گلەییانە بیٚ مانان، چەند هاوڕێیەتی نێوان پیاوان خۆشە(5) لەو کاتەی کەبەتەنیشت شووشەی پەنجەرەکەوە دانیشتوین وجگەرەیەکی تر دادەگیرسێنین.... هتد))

ئەوە کۆی ژیان و گوزەرانە لەو زانکۆیەدا بەلاٚم ژیان لە (ڤێرنهام) چەند جیاوازی هەیە، ئاستی ژیان نزمترە، سەربەستی نیە، هیچ بیمەیەك بۆ پێشکەوتنی خود نیە، ئەگەر بارو دۆخی ڤێرنهام وەك ئۆکس بریج بوایە بەم شێوەیە دەبوو:

((ئەوشەوە بەهێمنی دادەنیشتین و بۆ نموونە باسی زانستی شوێنەوار زانستی ڕووەك، ئەنترۆپۆلۆژیا، فیزیا، سروشتی گەردوون، ماتماتیك، فەلەك یاخود جوگرافیامان دەکرد، ئەگەر دایکی خاتوو ستۆن (seton) لە پێش خۆیدا فێری هونەری مەزنی دروست بوونی سامانی بکردایە وەك باوکیان و باپیرەیان خۆیان بەخت بکردایە بۆ وەرگرتنی خەلاٚتی گەورەو بەخشینی پاداشت بۆ کچانی هاوڕەگەزیان لە زانکۆدا، ئەوا ئێستا ئێمە دەمان توانی بوتلێکی پاك هەڵقورێنین وگۆشتی باڵندە بخۆین و بەباوەڕبەخۆ بونێکەوە بڕوانینە داهاتووی جوان و ڕێزداری

خۆمان. لەیەکیٚ لەپیشە ئازادەکانی کە پێویستی بە بەهرەیە، گەردونمان دەدۆزیەوە یان، خەونمان، نوسینمان لە شوێنە پایەبەرزەکانی زەوی دەبینی و دادەنیشتن لەسەر پەیژەی (ثار ثینون) کە (پەیکەری خوای یۆنانیەکانە لە ئەسینا...و)، یان دەڕۆیشتین بۆ ئۆفیس لە کاتژمێر 10 داو لە چوارو نیودا دەگەراینەوە بۆ نوسینەوەی کەمێك هۆنراوەو شیعر خەیاڵ دەیبردینەوە(6).))

ڤێرجینیا دەڵیٚ: هۆکاری ڕاستەقینەی ئەو جیاوازیە زۆرەی نێوان هەردوو کۆلیژەکە دەگەڕێتەوە بۆ پاشکۆبوونی ئابووری ژنان لە کۆمەڵدا، هۆکاری ئەو پاشکۆیەتیەش دەگەرێنێتەوە بۆ ئەو بەکاربردنەی ژنان کە لە ناخی ئەو کۆمەڵگەچەق بەستووەی پیاو حوکمیتێدا دەکات.,دایە.

خاتوو ستۆن و دایکیشی نەیانتوانیوە پارەیەکی زۆر کۆبکەنەوە و کۆلیژێك و کتێبخانەیەکی پیٚ دامەزرێنن، لەبەر ئەوەی لەباری یەکەمدا ئەوە شتێکی مەحاڵ بووە و لە دوەمیشدا ئەگەر بیانویستایە ئەوەش بکەن ئەوا یاسا ئەو مافەی پیٚ نەدەدان. کۆمەڵ پێش 44ساڵ لەمەو بەرمافی خاوەنداریٚتی سامان و ماڵی بەخاتوو ستۆن دا ، لە چەند سەدەیەکدا ماڵو سامانی ژن , ماڵو سامانی مێردەکەی بوو. ڕەنگە ئەو بیرکردنەوەیە وای لەم خاتونەو دایکی و داپیرەی و ئەو زنجیرەیەی بە دواییدا دێت کردبیٚ کە لە دەرەوەی گەمەی بازاڕەکانی پارە دابن، لەناخەوە بیریان لەوە کردبێتەوە کە هەر عانەیەك بەدەستی دێنن مێردەکانیان لێیان بسەنن و بەئارەزووی خۆیان خەرجی بکەن، ڕەنگە بۆ خوێندنی خۆیان یا بۆ ڕێکخستنی سکوولەرپێدانیان لە پالیلۆل یاخود گینگس، کەواتە لەلام گرنگ نیە هەتا ئەگەر توانیشم، پارە کۆبکەمەوە چونکە ئەو شتانە بۆ پیاوەکەم بەجیٚ دەهێڵم (7).

بەبیٚ گومان ڤێرجینیا ئاماژە بەوە دەکات کە داهاتوویەکی ڕۆشن چاوەڕێی ئەو پیاوانە دەکات کە لەکۆلیژی پیاوان دەخوێنن، ئەوان ڤاندایەکی (وێنەکێش) داهاتوو دەبن و بەپەڕۆشەوە چاوەڕێی وێناکردنی کەسێتیان دەبن ودواجاریش لە ژیانی ڕۆژانەیاندا سەرکەتوو دەبن ،

چونكه داهاتوویان زامنه ئەویش بەوەرگرتن و دابین كردنی كارو وەزیفه و داهاتێك بۆیان و بەدیهێنانی ئازادیو پلەو پایه كۆمەڵاتیەكان، بەڵام كچانی كۆلیژی ڤیرنهام چ داهاتوویەكیان دەبێ؟ ڤێرجینیا لێرەدا لە میانەی شیكردنەوەی هۆكاری ئەو بارودۆخەی كه ڤێرنهام هەرگیز وەكو ئۆكسبریج نابێ دەڵێت:

((پێش له دایكبوونی منالْ (9) مانگ هەیه، له دواییدا منالْەكه له دایك دەبێت و دواتر (3 یان 4) مانگ بۆ شیردانی منالْ پێویسته، دوای شیردانی منالْ بەدڵنیاییەوه پێنج سالْ بۆ یاری كردنی مندالْ دانراوه، بۆیه پێدەچێ نەتوانرێ مندالْ له شەقامەكاندا یاری بكەن چونكه دەگوترێ ئەو منالأنەی له شەقامەكانی روسیادا یاری دەكەن دیمەنێكی ناشرینیان هەیه، هەروەها دەگوترێ ماوەی پێگەشتن و دروست بوونی مرۆڤ له نێوان یەك سالێ تا پێنج سالێدایه. ئەگەر خاتوو سیتۆن، وەكو گوتم، كه خۆی خەریك بكردایه به كۆكردنەوەی پاره له جیاتی مندالْ بوون، چی دەبوو؟ ئەو یادەوەریانەی كه لەیاری كردن و شەڕكردنی مندالْەوه بۆی بەجێ ماوه چین؟ چیت دەزانی دەربارەی سكوتلەندا و هەوا پاكەكەی و كێك و بێجگه لەمانەش؟ بەڵام پێویست بەم پرسیارانه ناكات، چونكه تۆی ژن لەو حالْەتەشدا له بنەڕەتدا هیچ بوونێكت نەدەبوو.(8)))

ئەمه دۆخی ژنانه، گەورەترین كۆسپ له بەردەم ئازادبوونی ژناندا عیشقی ئەوانه به غەریزەی دایكایەتی، ئازادی ئابووری گرنگه بۆ نەهێشتنی ئەو كۆسپه، بەڵام ڤێرجینیا لێرەدا بۆگۆڕانكاری بنەڕەتی له كۆمەڵی خۆیدا هیچ پێشنیاروبۆچونێك ناخاته روو.

بۆ گەیشتنی ژنان به ئابووریەكی سەربەخۆ:

ڤێرجینیا لەبەشی دووەمی كتێبەكەیدا (ژوورێك تایبەت بەخۆمان) وەسفی ئەزموونەكانی خۆی دەكات, سەبارەت بەسەرچاوەی ئەو هەژاریەی له نێو كۆمەڵی ژناندا هەیه ، بەمەبەستی هێنانی زانیاری دروست كەپشتی پێ دەبەستێ بۆئەو بابەته چووه بۆ كتێبخانەی مۆزەخانەی بەریتانی ، كه سەرچاوه و بەڵگەیەكی باوەرپێكراوه لەسەر ئاستی جیهاندا .

لەوێ لەنێو ژمارەیەكی زۆر لەو كتێبانەی كه هەڵدراوەتەوه بینی چەند كتێبێك هەبوون لەشێوەی گۆڤار كه ڕای یەكلانه و لایەنگری تێدابوو. بەهانه بۆ ئەم هەژاری و جیاكاریه دێننەوه و له گۆشه نیگای بیركردنەوه دواكەوتوو و رابردووەكان قسەو باس دەكەن، بەبێ لۆژیك، كه هەموش نووسەر و توێژەری رەگەزی پیاوانن، ئەو لۆژیكەی ئەوان پێ دەدوێن ئەوەیه ((دواكەوتویی ژنان دەگەڕێتەوه بۆ دابەزینی ئاستی زیرەكی وسروشتی لەش و ئاكاریان)) ڤێرجینیا لەو ئەزموونه به گیانێكی برینداروه وەكو ژنێك دەرچووه، بەم شێوەیه ناڕەزایی توندی دەردەبڕیو دەپرسێ:

ئایا دەزانن ژمارەی ئەو كتێبانەی سالأنه له جیهاندا لەسەر ژنان چاپ دەكرێن چەندن ؟ ئایا دەزانن چەندن ژمارەی ئەو كتێبانەی كه پیاو دەیاننوسن؟ ئێوه خۆتان دركی پێ دەكەن؟ ڕەنگه ژنان زۆرترین مەردومێك بن لەبوونداكه دیراسه نەكرابن(9).

پیاوان له ڕێگەی ئەو كتێبانەوه رقی خۆیان بەرانبەر ژنان دەردەبڕن، بەڵام ئایا هۆی بیر تەسكی ئەو پیاوانەی كه خاوەن ئاستێكی بەرزن لەزانست و لۆژیكدا چیه؟ ڤێرجینیا دەڵێ:

لەژێر تیشكی لێلْ و سۆزێكدا نوسیویانه، نەك لەژێر تیشكێكی ڕاستەقینه(10)، پیاوان پێشتر كۆنترۆڵی هەموو بوارێكی ژیانی كۆمەڵایەتیان كردبوو، چونكه ململانێی ئەوان لەگەڵ ژناندا هێشتا دەستی پێ نەكردبوو؟ كه واته بۆچی ئەوان ئەوهەموو ڕق و تورەییەیان بەرانبەر به ژنان هەیه ، ڤیرجینیا دەڵێت:

ئایا ڕق ((به هەر شێوازێك بێ)) دێوەزمەی هێزه ؟ نموونه زۆرجار دەوڵەمەندەكان تووڕەن له هەژارەكان لەبەر ئەوەی پێیان وایه ئەوان دەیانەوێ دەست بەسەر سەروەت و سامانیان دابگرن (11).

هەروەها ژنان بەهەمان شێوە رووبەرووی هەندێ لەو بەرپرسیاریەتیە دەبنەوەلەبارەی ئەو دیاردەیەی کە پیاوان خۆیان لە پایەیەکی بەرزتر دادەنێن، ژنانیش زیادە رۆیی دەکەن لە بەرزنرخاندنی پیاوان، ئەمەش گرێی خۆ بەزل زانین لای پیاوان زیاتر دەکات. ڤێرجینیا لەو بارەیەوە دەڵێت:

(ژنان بەدرێژایی سەدەکان رۆڵی ئاوێنەی سیحریان بینیوە کە چۆن وێنەی پیاوانی دوو قات لە خۆی گەورەتر نیشان داوە) چونکە گەربێتو راستیەکەی بڵێین، ئەوا وێنەکە کاڵ دەبێتەوە تواناکانی پیاوان کەم دەبێتەوە،لەبەر ئەوە ژن بۆئەو زۆر گرنگە چونکە زیندوویی پێدەبەخشێتەوەو کۆ ئەندامی دەمارەکانی بەهێز دەکات(12).

ڤێرجینیا گفتوگۆ لەسەر ووتەکانی ئەسقەفی بەسالآچوو دەکات بۆ ئەوەی لەوهۆکارە سەرەکیانە بکۆڵێتەوە کەبونەتە هۆی شکستی گەشەکردنی بەهرەکانی ژنان بەدرێژایی ژیانیان ,ئەسقەف کە دەڵێت: (شتێکی مەحاڵە ژن بلیمەتی شکسپریان هەبێ، پێشتر مەحاڵ بوو، ئێستاش هەر مەحاڵە، بۆ داهاتووش هەر مەحاڵ دەبێ.)

ڤێرجینیا بۆ زەمەنی پێشوو هاوڕایە لەگەڵیدا، کە نەتوانراوە لە سەردەمی شکسپیردا ژنێك وەك ئەو بینوسیایە بەلآم هۆکاری راستەقینەی پشت ئەو مەحاڵ بوونە چیە؟ بۆ وەلآمی ئەم پرسیارە خەیاڵی بۆ بوونی، جودیث شکسپیر دەڕوات کە خوشکی ولیەم شکسپیرە، وا دابنێین کە (جودیث) بەهرەدار بووە هەروەك ولیەمی برای کە چۆن خاوەنی پلەو پایەی بەرز بووە ، ئەو واتە (شکسپیر) چووە بۆ لەندەن بەدوای نان پەیداکردن لەوێ بۆتە هونەرمەندێکی شانۆکار و نوسەرێکی بەناوبانگ هێندی شارەزایی زۆری پەیداکردو ئەوەش یارمەتیدا بۆ پەرەسەندنی خودی خۆی، لەدوایدا و لە قۆناغە جۆراو جۆرەکاندا کۆمەڵگە دەرگاکانی خۆی بەروویدا کردەوەو وای لێهات لەنێو تەواوی کۆمەڵ و خەڵکان لەسەرتاسەری جیهاندا بناسرێت .

با بزانین لەگەڵ ئەوباوەرەی لەسەرەوە باسمان کرد دەربارەی شکسپیر چی بەسەر خوشکی ئەو بەهرەمەندە داهات،

((پێشتر ئەویش دەگەڕا بەدوای ئەزموونە جۆراو جۆرەکانی و خەیاڵێکی فراوانی هەبوو کە وەك ولیەمی برای ئامادەیی هەبوو ئەزموونەکان بە هەموو رەنگەوەو هەموو ئەوانەی کەجیهان بەخشیویەتی بە مرۆڤ ببینێ , بەلآم ئەو نەنێردرا بۆ قوتابخانەو کەسیش فێری خوێندنی زمان و ئەدەب و هیچ بەشێك لە زانستی نەکرد، ئەو تەنها ئەوەی هەبوو کە ئەگەر هەلێکی بۆ رێکەوتایە ناوەناوە لاپەڕەکانی کتێب و کاغەزە نوسراوەکانی ولیەمی برای هەڵدەدایەوە بەلآم ئەوە زۆر بەدەگمەن بوو، چونکە ئەو کچە لەسەری بوو بچێت شتومەك و پێداویستی ماڵ بکرێت و بیهێنێتەوە پێویست بوویارمەتی دایکی بدات لە ئیش‌وکاری ماڵ، بۆ نموونە کاری چنین، (رەنگە چنینی گۆرەویەکانی ولیەم بوبێ) ئیشەکانی چێشتخانەو ئیش‌وکاری زۆری تریش. ئەو بەهیچ شێوەیەك سەربەخۆیی نەبوو، کاتی نەبوو یاخود کاتی بۆ نوسینی چیرۆکەکانی نێو خەیاڵی خۆی نەبوو,هەتا ئەو کاتەش کە جارناجارێ لە خوێندنەوەی کتێبەکان دەبوەوە. تەنانەت ئەگەر بەنهێنی شتێکیشی نوسیبێ نەیتوانیوە پیشانی براکانی یان باوکی بدات.

لەکۆتاییدا ئەو کچە رازی نەبوو بلێسەی ئەو بەهرەیەی کە هەیبوو بەهۆی پشت گوێ خستنی لەلایەن خانەوادەکەیەوە ,بکوژێتەوە لەبەر ئەوە رۆژێك دێ شۆرشێك بەرپا دەکات و لە ژێر زەبری پێداویستیەکانی ناخی هەڵدێ، ئەوەش پاڵی نا بۆئەوەی لە بازنەی تەسکی خێزان بێتە دەرەوە وئەو کاتەش تەمەنی نەگەیشتبووە حەڤدە ساڵی کاتێ کە لەماڵەوە رایکرد چونکە بەشی خۆی شارەزایی لە ژیان و واقیع و دونیای دەرەوە نەبووهەر بۆیە دواجار دەبێتە نێچیرێکی کۆمەڵگەی پیاو سالاری.

هەرچەندەلەدوا جاردا توانی لەسەر شانۆدا وەکو هونەرمەندێك بوەستێ بەلآم ئەو لەبەرئەوەی کاتی تەواوی بۆ زیاتر پەرەدانی بەهرەکانی لە نواندن و نوسین دانەبووبۆیە کەوتە هەڵەیەکی گەورە و

بەهۆی بوونی پەیوەندیەکی نهێنی لەگەڵ بەرێوەبەری کارەکەی،سکی پڕبوو لەکۆتاییدالە ژێر کاریگەری ناخۆشیەکانی وشکستە گەورەکەی خۆیدا ، خۆی هەڵدایە ڕووباری ((تامیز))لە کاتێکدا ((ئەوهونەرمەندەی کە بوە هۆیسکپربوونی جودیث)) دوای مردنی ئەو کچە وەك پاڵەوانێك بەخەمێکی دروستکراوەوە خۆی نیشاندا.

بەم شێوەیە ژیانی خوشکی شکسپیری زانا کۆتایی پیٚ دێت و دەبێتە قوربانی دەستی کۆمەڵ و پیاو سالاری ، چونکە ئەو هەرگیز وەکو پێویست ئەوپێداویستی و هۆکارانەی کە دەیگەیاندە ژیانێکی سەرکەوتوو, نەیبوو هەتا بەشێوەیەك یا لایەنی کەم سەرکەویٚ لە ژیانیدا ، بێگومان هۆکارەکانیش بۆسەرکەوتن ((ژینگەی هاندەربۆبوونی بەهرەمەندی و گەیشتن بەسەر بەخۆیی ئابووری و بوونی ئیرادە لە ژیاندا)) یە، ئەمانە هۆی سەرەکی بوون بەڕای ڤێرجینیا بەوەی ژنان لە رابردوودا نەیانتوانیوە بلیمەت بن و ئەوەش بەو مانایە نیە کەژنان کەم توانابوون لەچاو پیاواندا ،بەڵکو مادام یەکسانی لە مافەکان و هەلی ڕەخساو نیە لە نێوان ژن و پیاودا, بۆیە ناتوانین بەشێوەیەکی دادپەروەرانە بەراورد لەڕێژەی تواناکانی بەرابەری بکەین ، دواکەتویی ژن بەڕای ڤێرجینیا دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی سیستمێکی فێرکردنی باش بۆ کچان ,هەروەها دان نەنان بە مافە یاساییەکانی ئافرەت لە بارەی موڵکداریەتی لەڕابردوو ئەرکەکانی دایکایەتی کە بەسەریدا سەپێنراوە .

((سیٚ جونەیهە)) دووەمین کتێبی ڤێرجینیا یە لەمەڕ مەسەلەی ڕزگاربوونی ئافرەت، یەکەم جار وای بیرکردەوە کە ناوی لیٚ بنیٚ ((پیشەیەك بۆ ژنان)) دواتر ((بیٚ بەش بوون–الحرمان) بەلاّم دوا جار لەژێر ناونیشانی (سیٚ جونەیهە) لە ساڵی 1938 دا بلاّوی کردەوە.

لەم کتێبەدا بەهێزو ورەیەکەوە گوزارشت لە ڕایەکانی دەکات، بەلاّم بەبیٚ روحی گاڵتە جاڕی و شێوازی (توندئامێز) وەك ئەو وێنەیەی لە ڕۆمانی (ژوری تایبەت بە خۆمان)دا بەکاری هێناوە. بەڵکو لێرەدا قسە لەسەر ئاشتی و ئازادی ژنان دەکات و بەرپرسیاریەتی خۆی بەشێوەیەکی

راستەوخۆپیشان دەدات وهەولٚدەدات بۆچوونەکانی لەو ڕێگایەوە کاربکاتە سەر تەواوی جیهان. هەروەها دەپرسیٚ چۆن شەڕو ململاٌنێی مرۆڤ کۆتایی پیٚ دیٚ؟ ئەو شەڕانەی بەو پارانە بەرپا دەکرێن کە لە دوای ماندوبوون و ئازارێکی زۆر پەیدادەکرێن. ئەو ئامادەیە بۆ تەرخان کردنی (3جونەیهی) کە پاشەکەوتی کردووە بۆ ئەم مەبەستە بیدات.

ڤێرجینیا زۆر کاریگەردەبیٚ بەوسیٚ نامەیەی کە بەنوسراو بۆی هاتووەو هەریەکێك لەو نامانە داوای بەخشینی یەك جونەیهی لیٚ دەکات.

خەزنەداری کۆمەڵەیەك بۆ پارێزگاری کردن لەئاشتیو ئازادییە ئابوریو مەدەنیەکان داوای بەخشینو کۆمەکی یەك جونەیهی لە ڤێرجینیا کردووە. هەروەك خاتونێکی تر کە خەزنەداری یەکێك لەکۆلیژەکانی ژنانە, بۆ دووبارە بیناکردنەوەی کۆلیژەکە داوای بەخشینی یەك جونەیهی لێدەکات, کەسی سێیەمی نامەکانیش خەزنەداری کۆمەڵەیەکی دیکە بوو بۆرەخساندنی هەلێك بۆ دامەزراندنی ژنانی پرۆفیشناڵ داوای کۆمەککردنی یەك جونەیهی لێکردووە, بۆ وەلاّمی هەرسیٚ نامەکە ڤێرجینیا کتێبی (سیٚ جونەیهی)ی نووسی.

ئەم کتێبە دوای ئەوەی کەبلاّو بووەوە لەلای ژمارەیەکی زۆر لەژنان پێشوازیەکی گەرمو پشتگیریەکی زۆری لێکرا, بەلاّم لەگەڵ ئەوەشدا ئەندامانی کۆمەڵەی (پلومزبێری) وەکو پێویست زۆریان پێشوازیان لێی نەکرد.

لەو کتێبەدامەسەلەی مافەکانی ژنانی گریٚ دابوو بەئەگەری روونەدانی شەڕەوە وپیٚی وابوو ژنان مەیلیان بۆ ئاشتی زیاترە وەك لەپیاوان, ئەویش بەهۆی سروشتی خۆیانەوە, ئەگەر دەسەلاّتیش بەدەست ژنانەوە بوایە, ئەوا ولاتان بیریان بۆشەڕوشۆڕ کەم دەبۆوە , لەم بارەیەوە ڤێرجینیا دەڵێت:

((لێرەدا سیٚ هۆکاری هەنوکەیی هەیە بۆئەوەی ئەو ڕەگەزە (پیاو) لەگەڵ یەکتری بەشەڕبێن, ئەوانیش, یەکەم شت, شەڕ پیشەیە لایپیاو, دووەمیش سەرچاوەیەکە بۆ کاریگەریو خۆشبەختی ئەوان, سێیەم

www.pertwk.com

هۆش شەڕزۆر لە سیفەتەکانی ناخی پیاو پێکدێنێ, لەبەرئەوە پیاو بەبێ شەڕ دەفەوتێت.))

ئەو پێی وابوو ڕوحی شەرانگێزی یا کوشتاری وشەرسیمای پێکهاتەیی سایکۆلۆژیەتی نێرە. لەگەڵ هەرچەندە ژن و پیاو لەزۆربەی غەریزەکاندا وەکیەکن بەلام شەرانگێزی هەمیشە خوویەك بووە لای پیاوان نەك لای ژنان.

ڤێرجینیا وەڵامی هەرسێ نامەکانی دایەوەو سێ جونەیهی پێ بەخشین, بەڵام ئەو ئامانجی سەرەکی ئەوەبوو کە رایانکێشێ بۆ بیرکردنەوە بەو شێوازەی کەخۆی مەبەستیەتی ئەویش بیرکردنەوەلەداماڵینی ئەو شێوازە کۆنەی فێرکردن و خوێندن:

((ئەگەر شێوازی فێرکردنی (کچە خوێندەوارەکان) بەم شێوەیە بەردەوام بێت, ئەوا ئەو فێربوونە بۆ ئەم کچانە هیچ سودێکی نییە, هەروەك بۆ تەواوی کۆمەڵیش وایە؟))

چونکە دواجار فێری ملمڵانێ و هونەری دەسکەوتنی سەروەت و سامان دەبن و شێوازێك بەکاردێنن کەئەوانی تر بێبەش بکەن و قەبارەی خۆیان و هێزی بەدەستهێنانی خۆیانی پێ زیاد دەکەن, ئەوە دۆزی فێرکردنەکەیە , کە ئەگەر بەردەوام بوو بەو رێگەیە شەڕەکان دووبارە دەبنەوە. کەواتە, پێویستەبەخشینی پارەی ئەو نەبێتە هۆی بیناکردنەوەی کۆلیژێك لەسەر سیستمی کۆن, بەدڵنیاییەوە بیناکردنەوەی ئەم کۆلیژە بەسیستمی نوێش هەر سەرکەوتوو نابێ. کەوابێ پێویستە نیشانەیەکی جیا لەسەر جونەیهەکان دابنرێت, ئەو نیشانانەش (تێکدان, پترۆڵ , دەنکە سقارتە) بێ و پێویستە ئەو روونکردنەوەیەش زیادبکرێت:

((ئەو پارەیە بگرەو کۆلیژەکەی پێ بسوتێنە تا تەواو دەسوتێ و با گەڵا وەریوەکان سوربینەوەوکچانی خوێندەوار بەدەوری ئاگرەکەدا سەما بکەن, با دەستیان پڕکەن لەگەڵامردووەکان و فڕێی بدەنە نێو ئاگرەکەو دایکانی کچەکانیش لەپەنجەرەکانیانەوە هاواربکەن:

((بابسوتێ, بسوتێ, بێزاربوین لەو جۆرە فێرکردنە.))

ڤێرجینیا ئەو بیروڕایانەی کەلەسەر سیستمی فێرکردن هەیبوو, لەکردەوەولە نوسینەکانیدا رەنگی دەدانەوە , بۆ نموونە زانکۆی کامبریدج لەفبرایەری ساڵی 1932دا داوایەکی بەشداربوونی بۆ نارد تاکو وەکو وتەبێژێك بەشدار بێت لەموحازەرەکانی کلارك, بەڵام ئەو ڕەتی کردەوەو هەروەها لەفبرایەری هەمان ساڵدا لەزانکۆی مانجیستەر دکتۆرای فەخری پێ بەخشرا, بەڵام دیسانەوە لەو بۆنەیەدا ئەم بەخشینەی ڕەتکردەوە, لێرەوە ڕاستگۆیی و بەرزی ئاکاری یەکێ لەئەندامانی کۆمەڵەی پلومربێری دەبینین کە هەرگیز کەلێنێك لەنێوان باوەڕە تیۆرەکان و ژیانی رۆژانەیاندا, نیە.

ڤێرجینیا لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئارەزووی بوو بۆ بنیادنانەوەی کۆلیژەکە ئەو جونەیهە ببەخشێت, دوای ئەوەی ئاماژەی بەهەموو خەوشە سەرەکیەکانی ئەو سیستمی فێرکردنەدا,رایوابوو ئەگەر کۆلیژەکە رێك نەخرێتەوە, ئەوا کچە خوێندەوارەکان , دەگەڕێنەوە بۆئەشکەوتی ماڵە تاریکەکانیان. ئەو ئەشکەوتانەی سەرچاوەی هەژاری و توندوتیژی و خراپەکاری و نا مۆرالەکان .

((ژیان لەوێدا بێ جوڵەو بێ مانایە, لەگەڵ ئەوەشی کە ژنان فێری خوێندنی باو دەبن و لەوێشدا وەکو پیاو فێری ئارەزووکردنی دونیای دەوڵەمەندی و تایبەت بەخۆیان دەبن, ئەگەرچی ئەم سیستمی فێرکردنە, سوکترین شەرێکە, بەلام ژنان هەندێك فێربن باشترە لەوەی هیچ فێر نەبن, چونکە نەبوونی کەمیش لەو فێربوونە وایان لێدەکات تاماون بەدبەخت بن و دووركەوتنەوەش لەشەڕ لەو حاڵەتەدا دەبێتە شتێکی ناکردە, چونکە دادەوەرەکانی ئەم (دونیا نایابە) وەسفی ڤێرجینیایە- وەرگێڕ) هەموویان ئەندامی ڕەگەزی نێرن. ئەگەر ژنان توانیان پەروەردەو فێرکردنێکی دروست وەربگرن, ئەو کاتە نەوەی داهاتوومان مەیلی بۆ ئاشتی و دادپەروەری دەڕوات, ئەو کاتەش دەسەلات لەپیاوەوە دەگوازرێتەوە بۆ

ژنان‌و ئەوانیش دژی بیرکردنەوەی هەڵگیرساندنی شەڕن لە ناخیاندا, بەوە لەداهاتودا لەشەڕ دوور دەکەوینەوە.))

ڤێرجینیا ئامادەیی خۆی دەربڕی بۆ کۆمەککردنی جونەیهی دووەم بۆ خەزنەداری کۆمەڵە لەپێناوی دامەزراندنی (کچانێك کە پرۆفیشناڵن) لەو بارەیەوە دەڵێ:

((ئەگەرچی ژنان توانای نەهێشتنی شەڕکردنیان زۆرە بەڵام واقیع ڕێگە نادات کە لەو روەیەوە کارێك بکەن, بوونە پرۆفیشناڵ ئەو ڕایە ئازادەی لەسەر بنەمای داهاتێکی سەربەخۆو وەکو چەکێك بەکاربێنن, ئیتر دەتوانن نەهێڵن شەڕ رووبدات هەروەها شەڕی گەورەش دەبێ لەداهاتوودا هەر لەڕێگەی بەکارهێنانی ئەو چەکەوە روونەدات , بۆ ئەو ئامانجە ڤێرجینیا کۆمەکی بەجونەیهێك کرد , بەڵام کێشەی ژنان تەنیا لە ڕێگەی یاخی بونیانەوە چارەسەر ناکرێ و هەروەها بۆ هەڵوێستی پڕ گرێ کوێرەی ژیانی کچانی خوێندەواریش هەمان شتە .

(ڕژێمی باوکسالاری بەدوامانەوەیە , ڕژێمێك شکست خواردو و پڕلادان و هەموو خۆپەرستی و ئیرەییەکەوە , ئەو جیهانەی کە وەکو کۆیلەیەك قۆڵبەستمان دەکات و ئەوماڵەی کە ناچارمان دەکات لەبازنەیەکی باڵی پەپولەدا بخولێنینەوە بەدەوری درەختی توودا , ئەمەش هەڵبژاردنێکە لەنێوان دوو شەڕدا))

ڤێرجینیا لەسەر کۆمەکی جونەیهی سێیەم ڕازی بوو بەدامەزراندنی لیژنەی ئاشتی , چونکە بیرکردنەوەی ئەو وبیرو بۆچوونەکانی ئەو لیژنەیە یەکیان دەگرتەوە , ئەمەش لەپێناوی ڕوونەدانی جەنگ , پارێزگاری لەمافەکانی تاك , بەجێ بەجێ کردنی ژیانێکی دیموکراسی و نموونەیی کە دەخوازێ هەل بدرێتە هەموان , ئەوە سەرەکیترین ئامرازە وەکو دەڵێن ((ئەوەی کە ئاشتی تەواو بۆ سەرتاسەری دونیا بەدەست دێنێ)) بەڵام لێرەشدا مەرجێك بۆ ئەو رەزامەندییەی خۆی دادەنێ, ئەویش ئەوەیە پێویستە شوناسی کەسێتی ژن تێکەڵ بەشوناسی پیاو نەکەین, لای ئەو زەرووره ژنان دوورکەونەوە لەکۆمەڵەو ڕێکخستنەکانی

پیاوان زۆربەی کات بەهانە بۆ داگیرساندنی ئاگری جەنگ بەوە دێننەوە کەناچارن بۆ پارێزگاریکردنی ژنان‌و پارێزگاری نیشتمانی دایکیان,ئەوە بکەن , بەڵام بۆچی ژنان پشتگیری سیستمێك دەکەن کەوەکو کۆیلە مامەڵەیان لەگەڵ دەکات, ئەو سیستمەی کەپارێزگاری لەدۆخی دواکەوتوویی‌و هەژاری ژنان دەکات! ڤێرجینیا بیروبۆچونەکانی خۆی دەخاتەڕوو دەڵێ:-

((لەڕاستیدا, وەکو ژنێك من نیشتمانم نیە, وەکو ژنێکیش نیشتمانم ناوێ, جیهان هەمووی نیشتمانمە)).

ڤێرجینیا بەشەفافیەتێکی زۆرەوە لەکتێبی (سێ جونەیهی) دا لەمەڕ دۆزی ژنان‌و رزگاربونیان دەدوێ, بەڵام ئەو شێوازە ساکارو زیاد لەپێویستە. لەنرخی نوسینەکەی کەمکردۆتەوە, ئەو ڕۆمانە زانیاری گرنگمان دەداتێ‌و بەتوندیش دژی چەوسانەوەی ژنان بەدرێژایی سەدەکان دەوەستێ, بەڵام ئەو گرنگیەی کەبەغەریزە شەڕانگێزەکانی لەڕەگەزی نێرینە دراوە, هیچ بەڵگەیەکی زانستی لەپشتەوە نیە ئەوەش لەمیانەی ئەو زانیاریانەی کەلەلێکۆڵینەوەکانی زانستی دەروونیەکان‌و مرۆڤدا, دەردەکەوێ, چونکە مرۆڤ بەبێ جیاوازی خۆی مەیلی بۆ کۆمەڵێك ململانێی سروشتی دەچێت کەلەتوخمی جۆراوجۆر پێکهاتوون‌و تیایدا تێکەڵێکە لەنێوان خێرو شەڕ.

ناتوانین نکوڵی لەوە بکەین کەڤێرجینیا هەڵوێستێکی توندی بەرامبەر هەڵەکانی ڕەگەزی نێر لەو کتێبەدا وەرگرتووە, ئەویش بۆ کپکردنەوەی پەرۆشی خۆی بەمەبەستی دروستبوونی ڕایەکی گشتی کەلەبەرژەوەندی مافەکانی ژنان دا بێ.

ڤێرجینیا لەنۆڤلیتی (ئۆرلاندۆ)دا, جیاوازی هەموو رۆڵە کۆمەڵایەتیەکانی ژن‌و پیاوی شیکردۆتەوەو وەسفی داوە, ئەو پێی وایە هەموو مرۆڤێك بەشێوەیەکی ڕێژەیی جیا لەیەکتری ڕادەیەك سیفەتی (ئاوێتەی ڕەگەزیی)یان تێدایە.

لەگەڵ جیاوازیەکاندا هەردوو ڕەگەزەکە تێکەڵ دەبن, مرۆڤ لەڕەگەزەکەی خۆیەوە دەگۆڕێ بۆ رەگەزەکەی ترو لەهەندێ باردا یەکێکیان بەسەر ئەویتریاندا زاڵ دەبن, جلو بەرگیش تەنیا وەکو شتێکی ڕووکەش تەنیا شێوەی دەرەوەی جیاوازیەکانی نێرومێ دەردەخات, بەڵام ئەوە دەگۆڕێت لەناوەوەو بەپێچەوانەی تەواوی دەرەوەیە, ئەوە ڕەفتاری چاوەڕواننەکراوی ئۆرلاندۆ دەردەخات, کەلەناخدا ئاوێتەیەکی ژنو پیاوی تێدایە, وەکو ئەوەی سیفەتی یەکێکیان بەشێوەیەکی کتو پڕ زیاتر لەوەکەی تر دەربکەوێ.

مرۆڤ واهەست دەکات کە ئەم ڕۆمانە بۆیە نوسراوە تا ئەو تێگەیشتنە گشتیە کاڵ بکاتەوە کە دەڵێت :پیاو بەهێزو دووربینەو ژنیش لاوازو بەسۆزە.

لێرەدا ئۆرلاندۆ دەیەوێ تەواو نکوڵی لەبوونی جیاوازی ڕۆڵەکان لەنێوان کەسێتی نێرومێدا بکات, نوسەر نموونەی جیاجیا پێشکەش دەکات بۆ شیکردنەوەی سیفەتی ئاوێتەیی یاخود هەردوو ڕووە جیاوازە ڕەسەنەکەی مرۆڤ و وای دەبینێ کەهاوسەنگی نێوان ڕەگەزی نێرومێ لەکەسێکدا ئەوەیە کە دواجار هونەرمەندێك دروستبکات.

ڤێرجینیا دوای بڵاوکردنەوەی کتێبەکانی تووشی ڕەخنەی جیاجیا بووەوە لەوانەش دەیانگوت, ڤێرجینیا لە (ژورێك تایبەت بۆ خۆمان)دا تەنیا قسە لەسەر توێژێکی دیاریکراوی ژنان دەکات, ئەوانەی کەئامادەییان هەیە ببن بەهونەرمەند, ژنان بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ, زۆربەی کات وەك هونەرمەندێك درکیان بەو کۆسپانە کردووە کەلەبەردەمیاندا دەوەستن, کاتێ کە دەیانەوێ بوونی خۆیان لەبواری هونەردا بسەلمێنن.

هۆی ئەو بایەخدانە تایبەتیەی ئەو بۆ هونەر دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کە بیرکردنەوەی لەو مەسەلەیەدا فرە ڕەهەند بووە, بۆ نموونە کەسایەتی وەك (مێری سیتۆن) لەو کتێبەیدا هونەرمەندێك نیە, هەروەها دایکی مێریو داپیرەشی, لەگەڵ ئەوەشدا چیرۆکی ژیانیان دەگێڕێتەوە, ئەو ئامانجی

سەرەکی دەرکەوتنی ڕاستیەکە کەباوەڕی پێی هەیە, بەدڵنیاییەوە دەبێ شێوازێکی فێربوونو سیستمێکی نوێی کۆمەڵایەتی جیاواز هەبێ, بۆئەوەی زیرەکی ژنانو هێزی زەینی ژن گەشەبکاتو کەسێتی لەکۆمەڵدا پەرەبسێنێ, ئەو خۆیشی هەڵوێستەکەی دروست بوو کاتێ کە بەتوندی ئەو سەیرکردنە باوەی ڕەتدەکردەوە کەژیانی ژنو پیاوی دەکرد بەدووجیهانی جیاواز ئەویش بە بەکارهێنانی دووپێوەری جیا لەیەکتر.

ژن مافی ئەوەی هەیە وەك مرۆڤو کەسێك بژیو پێویستە هەوڵیش بۆ ئەوە بدات, ئەوە کرۆکی مەسەلەکەیە کەلەکتێبی (ژورێك تایبەت بەخۆمان)دا پیشانمان دەدات .

هەروەها ناڕەزاییەکی تریش هەیە, ئەویش ئەوەیە کە زیاتر ئاماژە بەخۆشیو ناخۆشی ژنان لە چینی باڵاو مامناوەند دەدات, ئەوەش بێگومان ڕاستە, لە (سێ جونەیهە)دا بەتایبەتیش لەبارەی (کچی پیاوانی خوێندەوار) و ئاراستە بۆ ڕێگەی رزگاربونیان دەکات, پێناچێت بەئەنقەست ئەوەی کردبێ چونکە ئەو دووربوو لەژیانی خەڵك, بەگشتیو هەرگیز بانگەشەی زانینی لەو بابەتە نەکردووە کە خۆی زانیاری لەبارەیەوە نەبووبێ, ئەو وەکو هونەرمەندێك بەدوای ڕاستیدا دەگەڕاو لەمیانەی ئەوەی کە ئایا دەتوانێ لەژێرتیشکی ڕاستیەکی رۆشندا ببینێ گوزارشتی لەخۆی کردووە. بەڵام لەهەمان کاتدا مرۆڤ دوای خوێندنەوەی دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە ئەگەر ژنانی چینی ناوەڕاستو باڵا گەیشتنە ئەوەی باوەڕیان بەخۆیان بێو درك بەهۆشیاریان بکەن, ئەوا ئەو باوەڕو هۆشیاریە بۆ تەواوی ژنانی چینەکانی تریش رەنگدەداتەوە, بەکردەوەش ئەو بیروباوەڕە لەمەڕ کێشەی ئافرەت لەنوسینەکانیدا دەبینین .

چالاکیەکانی ڤێرجینیا بەکردەوە لەسەر بزاڤی ئازادکردنی ژن لەژیانی تایبەتیدا دەردەکەوێ, بە بەشداریکردنی لە چالاکیەکانی کۆمەڵەی هاوکاری ژنان بەسەرکردایەتی (مارگرێت لیڤن)هەروەك چالاکیەکانی لەلقێکی ئەو کۆمەڵەیە بەناوی (ریگمۆند) لەساڵی 1916دا کۆکراوەتەوە هەروەهابەبەردەوامی سەرۆکایەتی کۆبونەوەکانی دەکردو ماڵی خۆی

www.pertwk.com

ببوە سەنتەرو لانەیەك بۆ ئەم كۆبونەوانە, ئەو بەرپرسیاریەتی هەڵبژاردنی موحازەرەكانو ئەركی بەڕێوەبردنی كۆڕەكانی گرتبوە ئەستۆی خۆیو لەماوەی چوار ساڵدا رۆڵێكی كاریگەرو سەركەوتووی لەو كۆڕانەدا گێڕا, هەریەكێ لە((مورگان فۆستەر)) لەبارەی هیندستانو (پۆپ تریڤلاین) لەمەڕ چینو (مێری شیبشانكس) لەسەر پیرۆ دوان, ئەو موحازەرەو كۆڕانە زۆر بەنرخو كاریگەربوونو ئامانجیان هوشیاربونەوەی ئەندامانی كۆمەڵەكە بوو لەمەسەلە سیاسیو كۆمەڵایەتیە هاوچەرخەكان.

بەو رێگایە ڤێرجینیا هەوڵی مەزنی بۆ پەروەردەیەكی دروست لەنێو كۆمەڵ دا ئەویش بەدانانی بنەمایەكی تیۆری نوێ بۆ بزوتنەوەی فێمێنزم. هەروەها هەوڵیدا بەشێوەی پراكتیكی فێركردن لەنێو ئەندامەكاندا بڵاوبكاتەوە, ئەم چالاكیانەشی بەڵگەن بۆ قایلبوونی بۆ كاركردنی ڕاستەوخۆی لەبزوتنەوەی ژناندا. سەرەڕای ئەوەی توانی لە كەشی داخراوو سەركوتكراوی سەردەمی ڤیكتۆریدا جیابێتەوە, بەڵام ئەو بەتەواوی نەیتوانی سەركەوتووبێ بەرانبەر ئەو هێزە خواروخێچەی ئەو سەردەمە, ئەمەش بەرسڤێكی ئاسایی بوو چونكە سەردەمی ژیانی ئەوكۆمەڵگاكەی لەقۆناغێكی كۆمەڵایەتی ناجێگیردا دەژیا.

ئامانجو نموونەكان یەكنو بەتێپەڕبوونی سەردەمەكان ناگۆڕێن. بەڵام ئامرازەكان بەپێی تێپەڕبوونی كات جیاوازن, لەوكاتەدا شێوازی ڤێرجینیا جیاوازبووە, بەڵام هەمیشە هاودەمێكی دڵسۆزبووە بۆ مافەكانی ژنان , لە ناخیەوە بڕوای تەواوی بەیەكسانی نێوان ژنو پیاو هەبووە. وتوانیویەتی لەمیانەی گفتوگۆو ووتوێژەكانیدا بەزمانێكی كاریگەرو بەهێز باس لەئازادبوونی ژن بكات, ئەمەش كاری بۆ ئاسان كردووە كەبتوانێ هەنگاو بەرەو خەباتو تێكۆشان لەپێناو ئازادیدا, بنێت.

تێبینیو سەرچاوەكان

1- ئا.م. فوستەر, ڤێرجینیا وۆلف, (Rede) كامبریدج,1945 .

2- بۆ زانیاری (Q.Bell) موحازەرەكان, ڤێرجینیا وۆلف ,ژیاننامە,
لەبارەی ژیانی ڤێرجینا: بەرگ یان 2 سەرچاوە (مشتومر) فەلسەفەی
(j.k.johnston)بلوفربیری, (گروپی بلوفربیری) نیویۆرك , (1954)
حەسنە بیحوم ,زانیاری رەوشتی ل(Moores Etenice)جۆن ستۆن .
بیردۆزە و پراكتیك , زانكۆی دەككا , دەككا (1982) .

3- (ژۆرێك تایبەت بە خۆمان) (Panl ther) 1977,لاپەرە (5) بەراوێز چاپی میللی كنێبی

4- ڤاندایك وێنەكێش بوو لەكاتی شەری یەكەمی جیهانی , (46) وێنەی شاری كێشاوە، هەندێ لەرەخنەگران دەڵێن كە دەرباری مەلیكی ئینگلتەرا بووە .

5- هەمان سەرچاوە لاپەرە 12

6- هەمان سەرچاوە لاپەرە 22.

7- هەمان سەرچاوە لاپەرە 23.

8- هەمان سەرچاوە لاپەرە 23.

9- هەمان سەرچاوە لاپەرە 27.

10- هەمان سەرچاوە لاپەرە 33.

11- هەمان سەرچاوە لاپەرە 34.

12- هەمان سەرچاوە لاپەرە 35, 36.

13- (سێ جونەیهی) چاپخانەی (Hogarth) , لەندەن , 1928 .
هۆگارث,

14- هەمان سەرچاوە لاپەرە 15, 16.

15- هەمان سەرچاوە لاپەرە 13.
16- هەمان سەرچاوە لاپەرە 135.
17- هەمان سەرچاوە لاپەرە 182, 185.
18- هەمان سەرچاوە لاپەرە 197.
19- ,(Moinaue Nathan),ڤێرجینیا ۆلف , اف داگرین لە کتێبی ,
1961,(Everg reen booka Ltd)

www.pertwk.com

بەشی هەشتەم

سیستمی بەشی ڕێژەیی دامەزراندن لەبەنگلادیش

(پرەنسیپە مۆراڵەکان)

لەمێژووی قۆناغەکانی مرۆڤایەتیدا جیاکاری چەمکێکی گشتی و باوە کەبە هـۆی ڕەگـەز، یاجیـاوازی چـینایەتی ، ئایینـە جیـاوازە کـان کـە سەرەرای تێپەڕبوونی سەردەمەکان هەندێکی وەکو خۆیان ماونەتەوە.

بەم دواییانە نەتەوەیەکگرتوەکان هەنگاوێگی بوێرانەو واقیعیانەی نا بۆڕووبەروبونـــەوەو چارەســـەرکردنی شـــێوە جیاوازەکـــانی جیاکـــاری ، ئـــەویش بانگـــەوازی مـــافی یەکســـانبونە ,هـــەروەها لـــە ســـونگەی دادپەروەریـــەوە بیرۆکـــەی (قەرەبوکردنـــەوە لـــە جیاکـــاری)هەیـــە ئـــەویش بۆنەهێشـــتنی ئاســـەواری هەرجیاکاریـــەك کەلـــەڕابردودا ڕویـــدا بێـــت، یـــان ئەوانەی تائێستا لەسەر بنەمای خێڵ و ئایین و رەگەز ...هتد ڕووبەڕووی جیاکاری دەبنەوە. شێوازێکی تـەواوکۆك یان نمونەیی لەڕووی ئاکارەوە لەمـەر جیاکـاری نیـە.تـەنیا ئـەوە نـەبێ کـەدانی مافـەکان بەیەکسـانی و رەنگدانەوەی کاریگەری دەبێ لە سەر ئێستاو داهاتووش .

بـەپێوەری دادپـەروەری قەرەبووکردنـەوەی ئـەو زیانـە بەهـەنگاوێکی پێویست دادەنرێت، کەواتە چی بکەین بۆ ئەوەی لەگەڵ ئەم پێوانەیەدا بڕۆین؟

وەلاَمـی ئـەم پرسـیارە بـەم شـێوەیە دێ کـەدەبێ پـەیڕەوی سیاسـەتی (قەرەبوکردنەوە لە جیاکاری ڕابردوودا) بکەین(1). دانانی ئەو سیاسەتە تەنیا بۆ بەخشینی یەکسانبونی مافەکان نیە بەڵکو پێویستە زیاترو زیاتر لەم مافانە لەڕووی چۆنیەتی وچەندێتی لەئێستاو داهاتوودا بدرێت، هـەتا دەگاتە قۆناغی سڕینەوەی ئەو زیانانـەی کە بـەهۆی جیاکـاری کەوتۆتـەوە

لەڕابردوودا. ئەمە ناوەڕۆكی سەرەكی تیۆری قەرەبووكردنەوەی جیاكاریە لەڕابروودا. ((نظرية التعويض عن التمين)).

-1-

ئێستا پرسیار ئەوەیە مەبەستی تەواو لەبیرۆكەی (قەرەبوكردنەوەی جیاكاری) چیە؟

پێش ئەوەی ئەو گوزارشتە (قەرەبوكردنەوەی جیاكاری) شی بكەینەوە دەبێ وشەی جیاكاری ڕاڤە بكەین، مەبەست لەجیا كاری پەسەند كردنی یەكێكە بەسەر یەكێكی تردا، یاخود گواستنەوەی كۆمەڵێك بەرژەوەندی كەسێك بۆ كەسێكی تر، یان بەرژەوەندی كۆمەڵێك بۆكۆمەڵێكی تر، مرۆڤ خۆی دان بەوجیاوازیانەی نێوان مرۆڤەكان دادەنێ، ئینجا چ جیاوازی ئایینی یانەتەوەیی یاخێڵەكی بێت ، یاخود لە نێوان دوو ڕەگەز , جیاكاری لە نێوان خودی مرۆڤەكان پیادەدەكرێت، بەلاّم ئەم تێگەیشتنە بۆ بیرۆكەی جیاكاری تەواو جودایە لەوانی تر، سەرەڕای ئەوەی ناوەرۆكێكی مۆراڵی لەوتێگەیشنەدا دەبینین، كاتێك كەدەبێتە بەشێك یان سیاسەتی بەشێك لە جیاكاری پیادە دەكات ، بۆ بنەمای یەكسانی نێوان مرۆڤەكان بەبێ لەبەرچاوگرتنی جیاوازی نەتەوە یا ڕەگەز یان مەزهەب، پرنسیپێكی ئەخلاّقیە و هەروەها سیمای ووشەی جیاكاری هەندێ لەو مانایە بۆدەركردنی حوكمێك كەپشت بەو پرەنسیبە ئەخلاّقیە ببەستێت, لەخۆدەگرێت . بەگشتی ئامانجی ئەو گفتوگۆیە دیاریكردنی ئەو هۆكارانەیە كەپاساوێكن بۆ جارێكی تر سەپاندن و مانەوەی جیاكاری لەسەربنەمای ڕەگەز.

دوای ئەو شیكردنەوە خێرایە بۆ تێگەیشتن لە قەرەبوكردنەوەی جیاكاریكە لەڕابردوودا پیادە كراوە، ئەو نموونە دێنینەوە:

ئەگەرنموونەی ا وب وەرگرین كە پێشتر (ا) توشی جیاكاری بۆتەوە بۆبەرژەوەندی (ب) كە وا بێ پرۆسەی سەپاندنی هەمان جیاكاری بەسەر

(ب) لە ڕێگەی هێزەوە بۆ بەرژەوەندی (أ) دووبارە جیاكاری كەلە زیانی (ب) یە ڕوودەدات كرداری ئەو دوبارەبونەوەی جیاكاریە پێی دەوترێت جیاكاری ئێرتیدادی یان ((قەرەبوكردنەوەلە جیاكاری ڕابردوو)) تەنانەت لە سەرەتاكانی ئەم توێژینەوەیەدا دەبینین،كە ئەم گوزارشتە لەناوەڕۆكە ئاكارەكەیدا دوو ڕوی لەیەك جیای هەیە لایەنێكی پۆزەتیڤ و لایەنێكی نێگەتیڤ، لایەنە پۆزەتیڤەكەی قوربانیەكانی جیاكاری لە ڕابردوو, دووبەرابەرمافەكانیان پێ دەبەخشرێتەوە بۆ ئەوەی بەرەوپێشەوە هەنگاوبنێین وسەركەون بەسەر ئەو دواكەوتوویانەدا كە لەئەنجامی جیاكاری لەڕابردوودا تووشیان بووە، لێرەدا ئامانج نابێتە مەسەلەی كەم كردنەوەو پێشێلكردنی بەرژەوەندی ئەوانی تر, بەلاّم ڕەنگە هەندێ ئاسەواری نەگەتیڤ و خراپ بەرانبەر هەندێ كەسان بێنێتە ئاراوە، ئەمەشە لایەنی خراپی ناوەڕۆكی ئەم قەرەبووكردنەوە، واتە لایەنە خراپەكەی ئەوەیە كە مافی زۆرتر لە ئاستی یەكسان بوون گەڕانەوەی مافە پێشێلكراوەكان, بدرێت، واتە((دوای كەمكردنەوەی مافەكانی ئەوانەی كە بوون بەهۆی زەرەرو زیان لەبەرژەوەندی و مافی ئەوانی تربە هۆی بوونی جیاكاریەوە))

ئەم بارە لە سیستمی كۆتا بۆ ژنان لەكاتی دامەزراندنیان جێ بەجێ دەكرێت. پرسیاریش ئێستا ئەوەیە :((ئایا جێ بەجێ كردنی ئەم سیستمە بە تۆڵە سەندنەوە دانانرێ؟ وەلاّمیش، بێ گومان نەخێرە، چونكە ئەگەر مەسەلەی بیری تۆڵە كردنەوەمان بەهەند وەرگرت ئەوا مەسەلەی پرەنسیپە مۆراڵەكان وون دەبن، بۆیە ئەو پرەنسیپانە لەئێستادا گۆڕانیان بەسەر دادێت و شێوەی نوێترو مرۆڤانە تر وەردەگرن. هەروەها بوار بۆ دواكەوتن و گەڕانەوە بۆ دوواوە ناهێڵن.

ئەگەر پێشكەوتنی مۆراڵیەكانی مرۆڤایەتی بەهەند وەربگریت ئەوا پاساو بۆ ئەم سیاسەتە بەم شێوەیە دێنینەوە، تاكە هەولێكی میتۆدیە كەوا لە گروپەكانی كەسە بێبەشكراوەكان دەكات،لە هەمان پلە یان (ئاست)ی مرۆڤەكانی تردا بن لە كەمترین و كورترین ماوەدا

هەروەها پارێزگاری لە مافە زێدەکان چانسی زیاتر دەدات بۆ پێشکەوتنی ئەو گروپە جۆراوجۆرانەی کە پێشوتر بەدرێژایی قۆناغەکانی مرۆڤایەتی جیاکارییان لە بەرانبەردا کراوە.

-2 -

ئامانجی ئەم لێکۆڵینەوەیە دۆزینەوەی پاساوەکانە بۆ سیاسەتی (قەرەبووکردنەوەی جیاکاری) کە لە سیستمی رێژەیی (دیاریکردنی کۆتابۆ ژنان) لە دامەزراندنیاندا دەردەکەوێ, ئەم داواکاریەش لەلایەن زۆربەی رێکخراوەکانی ژنانی بەنگلادیشەوە بوو,وەك وەڵامدانەوەیەك حکومەت بریاری دانانی 15٪ ی بۆدامەزراندنی ژنان بەگشتی دەرکرد, رەزامەندی حکومەتیش لە 4 ئەپریلی 1976 بوو بۆدامەزراندنی ژنانی کرێکارلە دامو دەزگاکانی حکومەت بە رێژەی لە 10٪ .

ئەم سیاسەتە ڕوو بەڕووی کۆمەڵێك ڕەخنە بۆوە لەبەر ئەوەی سیاسەتێکە شێوازی فەرز کردن لەوەزیفەدا پەیڕەو دەکات، هەروەك گفتۆگۆو مشتومڕێکی زۆر لەسەر ئەم سیاسەتە کرا کە هەندێ لەبەرژەوەندی و هەندێکیش لە دژی بوون . ئەو ڕەخنانەی کەبڵاوبون ئەم پرسیارەیان دەکرد: بۆچی ژنان مافی زیاتریان دەست کەوێ، لەکاتێکدا خۆیان داوای یەکسانی بوونیان دەکەن؟.... هەروەها ڕەخنە گرە توند ڕەوەکان دەیان ووت: ئەگەر ژنان سیاسەتێك لەسەر بنەمای مافی زیاتر پەسەند بکەن ئەوا لۆژیك وایە کە واز لە دروشمی (مافەکانی یەکسان بوونی ژنان) بێنن، بۆیە ڕەخنەگرانی ئەم داواکاریانە دژ بەیەکبوون، لەکۆتایی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا هەڵسەنگاندنێکی تەواو بۆئەو رەخنانە دەکەین کە قەرەبووکردنەوە تاوانبار دەکەن .

لەگەڵ ئەوەشدا لەم قۆناغەدا پێویستمان بەچاو خشاندنێکی زیاتر بابەتی و واقیعیانەیە، چونکە ناکرێ ئەو باوەڕەمان پێ واقیعی و ڕاست بێ ئەو ڕێنماییانەی دەرچوون بۆ دانانی لە (15٪) ی وەزیفەکانی حکومەت بۆ ژنان، بەکت و پڕی ببێتەمایەی نەمانی چەوساندنەوە

کۆمەڵایەتیەکان و نەهێشتنی جیاکاری دژی ژنان , وەکو ئەوەی جووڵەی گۆپاڵی سیحری بێ و هەموو ڕابردوو بسرێتەوە.

ڕاستیەکەی ئەوەیە تا دەرچوونی ئەو ڕێنمایانەش ، کارێکی سەختە بۆئەو ژنانەی هەمان توانایان پیاوانیان هەیە و بتوانن بە ئاسانی کار بدۆزنەوە (بەتایبەتیش لە وەزیفە باڵاکاندا) هەروەها تێبینی ئەوەش دەکەین کە گرانە دوای دەرچوونی ئەو بڕیارەی حکومەت لە مەر جیاکاری , بواری ئەوە هەبێ راستەوخۆ باس لە جیاکاری بکەین بۆیە دەبینین کۆمەڵ بەوە خۆی ناچار دەبێ هەڵوێستی خۆی لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا بگۆرێت،ولە دەرەنجامدا ئەوەش دەبێتە هاندەرێك بۆ ژنان بۆزیاتر کارکردنیان لە ژێر ئەو بارە نوێیەدا.

-3-

لەم لێکۆڵینەوەیەدا تەنیا قسە لەسەر مانا مۆراڵەکەی زاراوەی (جیاکاری) دەکەین هەروەك هەوڵی سەلماندنی ئەوە دەدەین کە ئایا (جێبەجێ کردنی تێزی قەرەبووکردنەوەی جیاکاری لە ڕووی لۆژیکەوە لەگەڵ لایەنە پراکتیکیەکەی هاوتایە، بە تایبەتیش (پەسەندکردنی دامەزراندنی ژنان لەژێر ناوی (قەرەبووکردنەوەی جیاکاری لەسەر بنەمای ڕەگەز).

لەم قۆناغەدا ئەوەی پێویستە لە ((سیستمی کۆتا)) کە ئامادەکراوە بۆ پەسەندکردنی دامەزراندنی ژنان (3) (واتە بەخشینی سوودمەندبوون)(4) لەسەر بنەمای جیاوازی ڕەگەزی, دیاری کردنی کۆتا لەسەر ئاستی ژمارەی ژنان لە کۆی گشتی دانیشتوانی وولاتدا ناوەستێ، (چونکە ئەگەر وابێ بەشەکە دەگاتە لە(50٪)) بەڵکولەسەر ژمارەی ژنانی پێشکەوتوولە وەزیفە خوێندەواروخاوەنی شارەزا ئەوانەی لێوە شاوەن بۆ ئەو ئەرکەی کە پیاندەدرێ بەوەش ژمارەی ئەو ژنانە وەردەگرین کە لەگەڵ ئاستی ڕێژەدانراوە کە دایە و ڕێژەکەش بەنزیکراوەیی ئێستا لە بەنگلادیش لە (15٪) یان. واتە لە هەر (100) ژنێك (15) یان بەمەبەستی دامەزراندن ئاسانکاریان بۆ دەکرێ و،

بێگومان لەمیانەی ئەو کێبڕکێ ئازادەی کە لەوەزیفەدا هەیە مافی پێشکەوتن و گەیشتنی وەزیفەکان بۆژنانی دیکەش کەلەدەرەوەی ئەو ڕێژەیەدان واتە لە 15٪ ناتوانین ئەوە بڵێین کە ژنان هیچ کاتێك لەو ململانێیانەدا سەرکەوتوو نابن، چونکە کۆتا لەبەنگلادیش لاوازەو بەهێز نیە ، لەبەر ئەوەی بە گوێرەی ژمارەی ژنان لە کۆی گشتی دانیشتواندا دانەنراوە، تەنها لە (15٪) ی وەزیفەکان بۆژنانن لە کۆی ڕێژەیی تەواوی ژن لە کۆمەڵدا کە لە (50٪) زۆرترن ، بۆیە پێویست دەکات لە (15٪) ی ژنان لە هەموو دەزگاو ئەنجومەن و ڕێکخراوێك دابمەزرێن و هەروەها ڕێگەیان پێ بدرێ لە وەزیفە بەرزەکاندا دابمەزرێن ، لە کاتی پێشکەوتنیان لە پیشەکەی خۆیاندا.

با ئێستا گفتۆگۆ لەسەر مانای (جیاکاری رەگەزی) بکەین، بەهۆی کاریگەری پراکتیکی جیاکاری لە ڕابردوو ئێستاشدا,بڕیارو ڕێنمایی تایبەت بەجێبەجێ کردنی سیستمی کۆتا دەرچوو بۆ ژنان جیاوازی لە جێ بەجێ کردنی سیستمی کۆتا کە ئامانجی لەناوبردنی کاریگەری خراپەکە لە دەرئەنجامی ئەوەوە تا ئێستاش بەهۆی جیاکاریەوە ماوەتەوە. کەواتە (جیاکاری ڕەگەزی) مانای چی یە؟ لەبنەڕەتدا واتای ((سیستمێکی نابەرابەر بۆ جیاکاری کردن لەسەر بنەمای جیاوازییە بایەلۆژیەکانی نێوان ژن و پیاو)).

لەبنەڕەتدا جیاکاری فۆکس دەخاتە سەر ڕەگەزی ئەو کەسەی کە ستەمی لێکراوە, لەو حاڵەتەشدا تەنیا ڕووخساری گشتی بەهەند وەردەگیرێت یاخود ئەو سیفەتانەی کە ڕاستەوخۆ پەیوەندیان بەو کەسەوەیە کە سەر بە ڕەگەزێکی دیاری کراوە (نێریان مێ) هیچ جۆرە جیاوازییەکی ناڕاستەوخۆ بەهەند وەرناگیرێت، بۆ نموونە چەند سیفەتێکی جەستەیی و هزری تایبەت لە ژناندا هەن بەڵام تەنیا دەگوترێت ژنان لەڕووی جەستەییەوە لاوازترن و ژن باشتر چاودێری منداڵەکان دەکات و هەروەها ژنان بەسۆزترن وەکو سیفەتێکی سروشتی خۆیان.

باسکردنی ئەم سیفەتانە بە ئاشکرایی (جیاکاریەکی بنەڕەتیە)کە لە زۆربەی جاردا ڕوودەدات، جیاکاری بنەڕەتیە لەکارکردن دا بەشێوەیەك دەبێ کە کەسێکی لێهاتوو دەبێتە قوربانی بەهۆی سنووردارکردنی تواناکانی وەکو ژنێك یان بەهۆی هەر سیفەتێکی تری کەتایبەتە بە ژنان. بەم جۆرەش دەگوترێت (جیاکاری بنەڕەتی) واتە کاتێ کەسێك تووشی جیاکاری دەبێتەوە تەنیا لەبەر ئەوەی ئینتمای دەگەڕێتەوە بۆ ڕەگەزێکی دیاری کراو کە سیفەت و ئاکاری تایبەتی و ڕەسەنی خۆی هەیە.

لێرەدا دیسانەوە جیاکاریەکی دیکە هەیە ئەویش (جیاکاری لاوەکی) واتە ئەم جۆرەیان تەنیا لەسەر بنەمای ئینتمابوون بۆ ڕەگەزێك یا کۆمەڵێکی دیاریکراو نییە، بەڵکو ئەم جیاکاریە جەخت لەسەر ئەو جیاوازیانە دەکاتەوەکە لەدەرئەنجامی دۆخە کۆمەڵایەتیەکانی ژنان و پیاوان کەوتۆتەوە. بۆ نموونە ژنان لە ڕووی داراییەوە پشت بەمێرد، یان پیاوێکی خانەوادەی خۆیان دەبەستن (لە سیستمی کۆمەڵ ئێستادا) پێویستە لەسەر پیاو کە هەموو بەرپرسیارێتی دارایی تایبەت بە خێزان هەڵبگرێت، لەبەر ئەوە زیاتر دامەزراندنی پیاوان باشترە لەنێو هەردوو رەگەزەکەدا. ئەمە جیاکاری لاوەکیە، لێرەدا کاریگەریەکی ڕاستەوخۆ لە دامەزراندن لەسەر بنەمای ئینتما بۆ ڕەگەزێکی دیاری کراونیە، بەڵام زێدەڕۆیی نیە ئەگەر بڵێین ئەم شێوە جیاکارییە لەباوەڕبوون بە جیاکاری بنەڕەتی هەڵدەقوڵێت. ئەوانەی ئەم بیروباوەڕیان هەیە بیریان دەچێت کە هەل بە ژنان نادرێت بۆ ئەوەی بەرپرسیارێتی ئابووری خۆیان یاخود خانەوادەکەیان هەڵبگرن (بۆ نموونە هەلی دەستکەوتنی کالای ئابووریان بدرێتێ) چون سیستمە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر بنەمای جیاکاری رەگەزی دامەزراوە، و پیاوان لە پشت دەمامکی لیبرالیدا هەلوێستەکانی خۆیان دەشارنەوە کە دەلالەتە لە (جیاکاری بنەڕەتی) بەڵام لە بەرگێکی لاوەکیدا دەریدەخەن(5).

با ئێستا بیر لە مانای (دامەزراندنی پەسەندکراو) بکەینەوە، بەگشتی فەرمانبەران لەسەر بنەمای پەسەندکردن هەڵ دەبژێردرێت، مرۆڤ ناتوانێ

بە تەواوی بابەتیانە بێ. بە تایبەتی لە کاتی هەڵبژاردن لە نێوان تاکەکان دا. ڕەنگە هەندێ جار ئەندامانی لیژنەی تاقی کردنەوە هاوڕابن، بەڵام ڕەنگە هەندێ لەو ئەندامانە دیسانەوە بیر لەو شتە بکەنەوە، یا ڕەنگە هەندێ لە ئەندامانی ژنان لەو لیژنەیەدا لەبەر چەند هۆکارێکی پراکتیکی ڕایەکانی خۆیان نەڵێن. لێرەدا لەم لێکۆلینەوەماندا بیرۆکەی (دامەزراندنی پەسەندکراو) بە مانای تەواوی وشە دیاریکراوەکە بەکار دەهێنین نەك بەمانا فراوانەکەی، لێرەدا پەسەند کردنەکە سەبارەت بەو جیاکاریە کە لە کاتی هەڵبژاردنی پێشکەوتووانێکدا کە پلەی لێهاتوویيان وەك یەکە ، بە ڕەچاوکردنی بنەما یان بیرۆکەیەکی دیاری کراو، دەربڕینی (دامەزراندنی پەسەندکراو) لە دامەزراندنی کەسەکان لەسەر بنەمای بەشی دیاریکراو(بنەمای ڕێژە) یان لەسەر بنەمای ڕەگەز یان دامەزراندنی کەسەکانی بەشێوەیەکی تایبەتی دەبێ.

-4-

چوار پاساوی سەرەکی لەبەرژەوەندی گۆشکردنی پرەنسیبی (دامەزراندنی پەسەندکراو) بۆ ژنان لەسەر بنەمای تیۆری جیاکاری قەرەبووکراون پێشکەش دەکەین، یەکەمیان ناودەنێن پاساوی (دادپەروەری لە قەرەبووکردنەوەدا) و دووەمیشیان (پاساوی کاریگەر بە ڕۆڵە نموونەییەکان) و سێیەم (پاساوی سوودمەندی کۆمەڵایەتی) چوارەمو دواییینیان (پاساوی تەواو یان کامڵ بوون).

لە پاساوی دادپەروەری لە قەرەبووکردنەوە دا، دەبینین کە دامەزراندنی پەسەندکردنی ژنان بەهانەیەکی ئەخلاقیە بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو ژنانەی کە لە ئەنجامی زوڵمدا بێ بەش بوون لە ڕابردوو و ئێستاشدا، ڕەنگە هەندێك بپرسن لەبنەمادا قەرەبووکردنەوە بۆچی بکرێت؟ بەم شێوەیە وەڵامی ئەو پرسیارە دەدەینەوەو دەڵێن: هەمووان جگە لەوانەی کە ناهۆشیارن لە ڕووی ئاوەزەوە پێویستە لەسەریان هەست بە گرنگی پرۆسەی قەرەبووکردنەوە بکەن،لێرەدا ئیتر لەمشت ومڕی ئەوانە رادەوەستین، چونکە ئەوە ئامانجمان نییە.

www.pertwk.com

لەگەڵ ئەوەشدا پرسیاری سەرەکی و گرنگتر لەبارەی دادوەری قەرەبووکردنەوە ئەوەنیە (بۆچی قەرەبووکردنەوە هەبێت؟) بەڵکو ئەوەیە (کێ قەرەبوودەداتەوە؟ چونکە ئەو نەوەیەی کە لەڕابردوودا زەرەری گەیاندوە و ئەو سیستەمی جیاکاریەی لەسەر خەڵك پیادە کردووە بەگشتی نەماوە و نەوەیەکی تر جێگەی گرتۆتەوە، کەواتە ئایا دەکرێ ئەو نەوە نوێیە خەوشە ئەخلاقیەکانی کە نەوەی پێش خۆی بەجێی هێشتووە لەئەستۆ بگرێ؟ ئەگەر ژنان لەسەر بنەمای تیۆری قەرەبووکردنەوە لە وەزیفە جیاجیاکاندا دابمەزرێن. دادپەروەری قەرەبووکردنەوە دێتەدی، بەڵام کێ قەرەبووی ئەو پیاوانە (نەوەی نوێ) لەو زەرەرەی کە بۆ ئەم قەرەبووکردنەوەیە داویەتی, دەکاتەوە؟

پێ دەچێ لێرەدا پاساوی دادپەروەری لە قەرەبووکردنەوەدا هەندێ لایەنی خراپ لەخۆ بگرێ ,بۆ نموونە:(پاشگەز بوونەوە) و ڕەنگەچارەیەك بۆ ئەم کێشەیە نەبێ. ئەگەر داماننا قەرەبووکردنەوە بۆ زەرەری ئاکاریەکان بێت، ڕەنگە بپرسین کێ لەسەریەتی قەرەبووکردنەوەکە بدات؟ بۆ نموونە لەوولاتێك یان لە وولاتان حکومەت و دەوڵەت بەرپرسیاریەتی تەواو هەڵ دەگرێ، کاتێ کە سیستمی بەشی ڕێژەیی داخڵ دەکرێ(6)، بەڵام دەوڵەت بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ لەناو بەرپرسیاریەتی ئەو کەس و لایەنەنانەیە کە قەرەبووکردنەوە دەیان گرێتەوە (لەو حاڵەتە دا واتە پیاوان) دەگوازێتەوە.

بۆ وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە نموونەیەکی کورت پێشکەش دەکەین: (ڕەحیم دوای ئەوەی پاسکیلێکی لە کەریم دزی، دەیدایە یان فرۆشتی بە عەبدوڵلا، عەبدوڵلاش نازانێ کە ئەم پاسکیلە دزراوە بەڵام دوای ئەوە ڕاستیەکە دەزانێ. کە واتە لێرەدا لەسەریەتی وەکو پابەندبوونێکی ئەخلاقی ئەم پاسکیلە دزراوە بداتەوە بە کەریم. لەگەڵ ئەوەی کەخۆشی نەیدزیووە. ئەگەر بەچاوی (دادپەروەری لەقەرەبووکردنەوە) دا سەیری ئەم نموونەیەمان کرد هەڵوێستەکەمان بەم شێوەیە دەبێ.

پیاوان لەڕابردوودا ژنانیان لەکارکردن بێبەش کردووە دەرەنجامی ئەوەش، ژنان نەگەیشتوون بەو پێگەیەی کە ئامادەیان دەکات بۆ کارکردن و پیاوانیش سوودیان لەو جیاکاریە وەرگرتووە بۆ وەرگرتنی دەسەڵاتە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان لەنێوخێزان و کۆمەڵگەدا.

لەگەڵ ئەوەشدا ئێستا بەرپرسیاریەتی ئەخلاقی دەکەوێتە ئەستۆی نەوەی ئێستا، دوای ئەوەی کە تێگەیشتن لە ڕابردوودا پیاوان ستەمیان بەرانبەر بە ژنان کردووە.

لەو ڕوانگەیەوە دەتوانین قەبووڵی تیۆری دادپەروەری لە قەرەبووکردنەوەدا و دامەزراندنی لە شێوەی پەسەندکردن بۆ ژنان بکەن. بەڵام هەندێ پرسیار خۆیان دەسەپێنن, یەکەم پرسیار: بۆچی ئێستا قەرەبووی ئەو کەسانە دەدەینەوە کە لە ڕابردوودا دەستیان لە هیچ زیانێکدا نەبووە؟و بەڵکو بە کێشەی بێ بەشبوون نالاّندوویانە. دووەم شت : ئەوانەی ئێستا قەرەبوودەکرێن هیچیان لەڕابردوودا بەهەدەر نەڕۆیشتووە، کەوابێ چۆن شیکردنەویەکی دروست و گونجاو بۆ ئەم بارە لەژێر ڕۆشنایی تیۆری دادپەروەری (قەرەبووکردنەوەدا) بکەین؟ وەك وەلاّمێك بۆ ئەم پرسیارە دەڵێین: مادام ئەرك و مافەکان و بەرپرسیاریەتی لەنەوەیەکەوە وەکو میرات بۆ نەوەیەکی تر دەمێنێتەوە، کەواتە دەکرێ بەرپرسیارێتی و ئەرکەکان کە لە کەموکوڕی و کەمتەرخەمی ئەخلاقی لەنەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر بگوازرێتەوە، هیچ لۆژیکێك بۆ تێگەیشتنە مرۆڤایەتیەکان نامێنێتەوە، ئەگەر دان بەبوونی بەر پرسیارییەتی ئەخلاقی بۆ ماوەیی دانەنێن.

پرسیاری دووەم / چ شتێك بەڵگەیە کە دامەزراندن لەسەر بنەمای پەسەندکردن ئامرازێکی گرنگە بۆ قەرەبووکردنەوە؟ ئەوەندەی دەتوانرێ بگوترێ. لە کاتێك دا ئەوان بە ڕاستەوخۆو بەشێوەی نا ڕاستەوخۆ بەشدارنەبوون لە ڕوودانی ئەم زوڵمە لە ڕابردوودا. پێویستە لێرەدا ئەوە زیاد بکەین کە ئەوان بەبێ بەشداربوون سوودیان وەرگرتووە، نەك بەشێوەی ڕاستەوخۆ ئێستا لەسەریانە قەبووڵی هەندێ زیان بکەن. کە

ئەمە کەمترین قوربانیە بیدەن لە ڕووی ئەخلاقیەوە، ئەگەر نەمان توانی قەرەبوو بەم ڕێگایە بکەینەوە ئەوا دۆزینەوەی ڕێگایەکی تر مەحاڵە بۆ قەرەبووکردنەوە(7). باوەڕبوون بە بە بەردەوامیەتی بەرپرسیاریەتی لەنەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر پەیوەستە بە تیۆری بەهانەی دادپەروەری (لە قەرەبووکردنەوەدا). و هەر کاتێك ئەم باوەڕە نەما ئەم تیۆرەش نامێنێ.

پرسیاری سێیەم / ئەو پەیوەندیە لۆژیکیەی نێوان داخوازی ئێستا بۆ زیاتری مافەکان و جیاکاری لە ڕابردوودا چیە؟ لێرەدا هۆیەکی تایبەت هەیە لەبواری دامەزراندن و هەل ڕەخساندن بۆ گەیشتن بە بۆ کارکردن، پێ دەچێ بەهانەی ڕاستەقینە لەپشتی سیاسەتی قەرەبووکردنەوە لە جیاکاریدا بەم شێوەیە بێ: ئەگەر ژنان بەشێوەی بەشی ڕێژەیی (بەدامەزراندنی پەسەندکراو) دانەمەزرێن لە ڕیزەکانی پشتەوە دەمێننەوە لە کێبڕکێدا. بەمەش پیاوانی کێبڕکێ کار بەخێراییەکی زیاتر بۆ پێشەوە دەڕۆن لەئەنجامدا تێکڕای دواکەتوویی ژنان بەخێرایی زیاددەکات وەکو یەك بەدواییەکی ئەندازەیی (المتوالية الهندسية) وهەلی پێشکە وتنیان لەدەست دەڕوات وبە بێئومێدی دەکەونە پەراوێزی تاریکەوە. بەم حاڵەش جێ بەجێ کردنی قەرەبووکردنەوە لە جیاکاری بۆ ئەو بوونەوەرە غەمگینانە هیچ سوودێکی نابێ. لە بنەڕەتدا ئامانج و داخوازی جێبەجێ کردن لەو قەرەبووکردنە وەیەی کە لەبواری کارکردن دا ژنان پەسەندتر دەکات، بۆ پاراستنیەتی نەك بۆ گۆڕانی ئەم واقیعە بۆ واقعێکی ناخۆشتر.

لەوەو دوامشتومڕ لە سەر (کاریگەربوون بەڕۆڵە نموونەییەکان) وهۆی سەرەکی لەبەهانەی دامەزراندنی پەسەندکراوبەم شێوەیە: زۆربەی ژنان ژنی ماڵەوەن ئەگەر هاندەرێك نەدۆزنەوە بۆئەوەی ببن بەوژنە کرێکارانەی کەلەڕێگەیەوە هەندێ ئیمتیازاتی تایبەتیان لەکارەکەیان دا پێ ببە خشرێت, ئەوا هەست بەئارەزوویەك ناکەن بۆ کارکردن لە دەرەوەی ماڵە کانیان دا، بەتەنیا وابەستەی ڕۆڵی تەقلیدی دەبن وەکو ژنی ماڵەوە، ونەبوونی پاڵنەرێك مەسەلەیەکی دەروونی‌یە. ژن هەست بەوە دەکات کە

www.pertwk.com

ئەو تەنها بۆ ئەوە دروست بووە ببێتە ژنێك ودایك وئەوانەی دەوربەریشی هانی دەدەن بۆ ئەوە، خۆیشی لەوە زیاتر بیر لە هیچی تر ناکاتەوە (وەکو ئەوەی ژنێکی کرێکار بێ) هیچ ڕۆڵێکی دیکەی لەبەردەمدا نیە قسەی لێوە بکات و ناتوانێ لەم گرێیە دەرونیە رزگاری بێت. وبەڵکو هەر بەخەفەکراوی دەمێنێتەوە. بەهانەی پەسەندکردن لە دامەزراندن بۆ ژنان پشت بەوە دەبەستێ بەوەی ژنان زیاتر لەدەرەوەی ماڵ کاربکەن، بەمەش ڕۆڵی نموونەیی دەگێڕن تا وەکو تەواوی ژنانی کۆمەڵ چاویان لێ بکەن و بەدوایان دا بڕۆن و بەمەش دەرونیان لە و وەستاویەی ڕابردوو ڕزگاری دەبێت و ژمارەیان وەکو فەرمانبەر زیاد دەکات.

لێرەدا ڕەنگە بپرسین: ئایا ژنان دەتوانن بگەنە ئەو لێهاتوویيە گرنگە بەتەنیا گەر هەلی کارکردنیان بۆ ڕەخسا؟ بێگومان گۆڕان بەکت و پڕی ڕوونادات، بەڵکو گۆڕان پێ بەپێ ڕوودەدات، کاتێك کە ژنان دەبینن خەڵکانی تر گەیشتنە کارو ئابوریەکی سەربەخۆ و لە میانەی ئیشکردنیاندا لەڕووی کۆمەڵایەتیشەوە ئازاددەبن و، کاریگەریان دەبێت لەسەر دەوروبەری خۆیان . ژنان لە کۆمەڵدا وەکو هەمووان ئامادەدەبن بۆ خوێندن و وەرگرتنی هەموو جۆرە شارەزاییەکی پێویست بۆ دەستکەوتنی توانای پێویست بۆ ئیش کردن، لەو حاڵەتەشدا پێ بە پێ دواکەوتوویی کەم دەبێتەوە و ڕێگا بەرەو پێشکەوتن دەست پێ دەکات.

دواکەوتوویی بۆ بێ بەش بوون لەڕابردوودا دەگەڕێتەوە بۆ بێ توانایی لە بەدەست هێنانی شارەزایی، کە ئەویش لەبەر ئەم چوار هۆیەیە:

یەکەم / نەبوونی هەل بۆ خوێندن،

دووەم / نەبوونی سیستمێکی خۆراکی گونجاو لە تەمەنی منداڵی و گەنجێتی دا کە کار لە پێگەیشتنی مێشكو زەین دەکات و دەبێتە کۆسپ لەسەر توانای وەرگرتنی شارەزایی زەیینی.

سێیەم / کەمی (هاندان) بۆ بەدەست هێنانی زانیاری لە مەڕ تاك. کاتێ کە هیچ سودێك بەدوایەوە نابینن ((سەبارەت بە ژنان ئەوە ڕوودەدات ئەویش هۆکەی جیاکاری ڕەگەزیە.

چوارەم: فشارە دەرەکیە دژەکان ڕۆڵێکی کاریگەر لە قۆناغی منداڵێتیدا دەبینن و هێزی ئیرادە لەلای تاکەکان بۆ وەرگرتنی شارەزایی لەناودەبات(8).

ئەم چوار هۆیە کاریگەریەکی زۆری لەسەر بارودۆخی ژنان لە کۆمەڵی بەنگلادیش دا هەیە(9).

پاساوی سوودمەندی کۆمەڵایەتی، داوا دەکات لەگۆشە نیگای جیاوە سەیری کێشەکان بکرێت بۆ ئەوە بدۆزرێتەوە و پشت بە پرەنسیپی سوودمەندانە ببەستێت ئەم بەهانەیە دەڵێ: دانانی کۆتا لە پەسەندکردن لە دامەزراندنی ژنان بەخێرو قازانجی هەموو کۆمەڵ دێتەوە(10)، ژنان نیوەی کۆمەڵ پێك دێنن، ئەگەر نیوەی کۆمەڵ دواکەوتوو بێ ئەوا کۆمەڵ بەگشتی پێش ناکەوێ، پێشکەوتنی ژنان بەشێکە لە پێشکەوتنی مرۆڤایەتی، کۆمەڵ وەکو گیانلەبەرێك وایە، ئەگەر بەشێکی ئەو گیانلەبەرە ئیفلیج بوو یان ڕۆڵی کزبوو، یا بەواتایەکی تر ئەگەر بەتوانای تەواوی ڕۆڵی خۆی نەگێرا. ئەوا کۆمەڵ بەگشتی و تەواوی دوا دەکەوێ.

لێرەدا هەندێ پرسیار سەر هەڵ دەدەن: ئایا بەڕاستی ژن لەڕابردوودا ستەم لێکراوبووە ؟ بۆچی پیاوان ئێستا ستەمیان لێ دەکرێ وەك پێشتر لەبەرانبەر ژنان ڕوویدەدا؟ ئەگەر وا دابنێین ژنان زوڵمیان لێکراوە و چەوساونەتەوە ئەمەش لە ڕووی پڕەنسیبی یەکسانی، وەڵامی پرسیاری دووەم لە (ج – ی، مۆور – moore) ەوە دێ لەسەر بنەمای پڕەنسیپی سوودمەند بۆ بەهانەی سزادان.

(مۆور) کە باوەڕی بەپڕەنسیپی (یەکەی ئۆرگانیزمی) هەیە دەڵێ: لێرەدا شەڕێکی گەورەتر هەیە لە کۆمەڵ ئەویش (تاوان)ە , ئەگەر بە شێوەیەکی گشتی سەیری بکەین ئەو تاوانە بکەین بە کارێگەری چاکە وخراپە رەنگە بمانگەیەنێتە رەگەزێکی تر کە کەمتر شەڕی تێدا بێت

کاتێ ئێمە بەدوای بەهاناکانی مۆوردا دەگەڕێین ئەو ئەنجامە دەبینین: ((بەدانانی بەشی کۆتا بۆ ژنان ,هەندێ لە پیاوان لە ئێستادا زەرەرمەند دەبن ,بەڵام ئەوە لەکاتێکدایە کە زۆربەی ژنان لە رابردوودا زیانیان لێکەوتووە و تا ئێستاش هەر زیانیان لێدەکەوێ کەواتە پەیرەو کردنی سیستەمی ڕێژەیی بە گوێرەی ئەوبنەماچاکسازیە کە دەڵێت : زەرەرمەندبوونی بەشێك لە زەرەرەرمەند بوونی گشت یان زۆرینە باشترە (11).))

ئێستاش باس لە چوارەمین پاساو دەکەین کە کامڵبوونە. هەموو کەسێك مافی ئەوەی هەیە بگاتە پلەی کامڵبوون ، واتە بۆ پێگەیشتنی تەواوی تواناکانی بەڵام جیاکاری لەسەر بنەمای ڕەگەز لە هەموو جیهاندا بەپلەیەك کەمتر یا زیاتر ڕوودەدات، هەروەها لەبەنگلادیشدا، بەهۆی بوونی سیستمی باوك سالاری کە ژن تیایدا لەو مافانەی کە دەیگەیەنێتە کامڵبوون بێ بەش دەکرێ، ئەگەر ڕێگە بە ژن بدرێ دابمەزرێ لە کارێکدا لە ڕێگەی تیۆری قەرەبووکردنەوەوە ,هەل لەپێشیدا دروست دەبێ بۆ پێگەیشتنی کەسێتی و توانای هزری وئەو کاتە ژنیش هەموو توانا و کەرەستەیەکی کە بۆ مرۆڤی پێشکەوتوو و کامڵ ڕەخساوە، دەدۆزێتەوە(12)، بەوەش شەڕانگێزیەکانی ڕژێمی باوك سالاری لەناودەبەین و ئەو کۆمەڵە لە شەڕانگێزی رزگاری دەبێت، وایلێدێ پشت بە دارایی خۆی ببەستێت و هەلی بۆ دەرەخسێت بۆ پێشخستنی خۆی و تەواوی تواناکانی. بەم ڕێگەیە ژنان لەگەڵ پیاواندا وەکو یەك دەبن، لەتەك یەکتر، بۆ هاندانی پێشەوەچوونی مرۆڤایەتی هەمووشیان بۆ پێشکەوتنی تواناکان بۆ گەیشتن بەکامڵی ,تێدەکۆشن .

پێویستە پێش ئەوەی بگەینە هیچ ئەنجامێك لەونوسینانەی پێشوو، وەڵامی ئەم پرسیارە گرنگە بدەینەوە کە لە سەرەتادا پێشکەشمان کرد، ئایا ناکۆکی لە نێوان داخوازی کۆتا بۆژنان وداخوازی یەکسانی لەنێوان ژن و پیاوداهەیە ؟ ڕەنگە بڵێین، ناکۆکی لۆژیك نیە لەنێوان مانای دوو ووشە بەکارهاتووەکە ,بەڵام پێویستە لە واقیعیەتی هەردووداخوازیەکە بکۆلێنەوەو ببینین ئایا ناکۆکیان هەیە؟ .....یەکەم داواکاری دامەزراندن و دانانی سیستەمی ڕێژەیی و دووەمیش داوای یەکسانی، ڕەنگە لەونێوەدا بڵێین یەکسانی لەمیانەی کێبڕکێی ئازاددا جێ بەجێ دەبێت بەڵام ژنان لە دۆخێکی لاوازتردان، ئەمەش کێبڕکێیەکی هاوتاو دروست نابێ بۆژنان، چارەسەریش (دامەزراندنی پەسەندکراوە). کاتێ کە داوا لە پیاو دەکەین ئایا زیاتر داوا بکەین؟ لەبەر ئەوەی پیاوان زیاتر خاوەنی مافەکانی خۆیانن لەچاو ژنان، پێویستە زیاتر تێ بگەن و خەمخۆری مەسەلەکە بن و، دەست بەرداری داواکانیان بن تاکو ژنان قەرەبووی ئەو ستەملێکردنەیان کە لە ڕابردوودا بەسەریاندا هاتووە, بکرێنەوە؟ ئەوە ئێستا وا بە ئاسانی مەیسەر نابێت بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا , لەژێر ڕۆشنایی ئەو زانیاریانەی لەبارەی پێشکەوتنی مۆراڵیەوە باسکران ,ڕەنگە ئەوە بێتەدی.

داواکردنی یەکسانی نموونەیەکی بەرزە و ئەوەش بەهۆی کۆمەڵێك ئامرازەوە جێبەجێ دەبێ, لەوانە : دامەزراندنی پەسەندکراوی بەشی ڕێژەیی کە بۆ ژنان دانراوە، گومان یاخود گلەییەکانی (ناکۆکی بوون) ناهێڵێتەوە ئەگەروامان دانا ئەوەی باسمان کرد کارێکی چاکە هەم وەکو خۆی وەك ئامانجێك و دواتریش وەکو ئامرازێکی چاك. دەتوانین ئەو بەهانانەی پێشوو جێبەجێ بکەین کە پاڵپشتی تیۆری قەرەبووکردنەوە لە جیاکاری دەکات لەسەر توێژی چەوساوەی پیاوانی نێو کۆمەڵگە، مرۆڤ ڕووبەڕووی چەوسانەوەو جیاکاری دەبێتەوە لە هەموو جیهاندا. بەبێ لەبەرچاوگرتنی ڕەگەز وەکو جیاکاری مەزهەبی و خێڵەکی و کەمە نەتەوایەتی (لێرەدا جیاکاری ڕەگەزی بەهەند وەرناگیرێ) بۆ نموونە با

سیاسەتی جیاکاری ڕەگەزی لە باشووری ئەفەریقیا بەبیر خۆمان بێنینەوە یاخود ئەو سیاسەتەی بەرانبەر ڕەش پێستەکانی ئەمریکا هەیە، ئەگەر قوربانیەکە ژن بێ ئەوا هۆیەکی تریش زیاد دەبێ ئەویش جیاکاری ژەندەریە،بەو مانایەی (ژنی ڕەش پێست، ڕەش پێستەو ژنیشە لە هەمان کاتدا و بەهەردوو هۆکارەکە دەچەوسێتەوە). سەربارى ئەوەی لە هەندێ شتدا لەگەڵ پیاوان جیاوازن، ژنان بەرەو ڕووی جیاکاری دەبنەوە ئەمە لۆژیکە، هەڵەنیە ئەگەر داوابکەین بۆ (بنکە ئاستێك) دابنرێ لە گۆشە نیگای لیبرالی و کراوەییدا. بە ئامانجی پارێزگاریان لەو چەوسانەوە فرەییە. هەڵەنیە ئەگەر باوەڕمان بەوەبێ کە زیان لەجێ بەجێ کردنی (بنکەی لیبرالیەت) ڕوونادات لەم بارەوە، نیوەی کۆمەڵ پێش دەکەوێ لەبواری ڕۆحی و بایەلۆژی و ئابووری دا. لەبارەی کۆمەڵایەتیەوە تەنها توێژێکی دیاری کراو یاخود لە بازنەی خێزاندا سوومەند نابێ. لە هەموو دیانەتێك و فرە ڕەگەزێکدا نیوەی کۆمەڵ لە ژنان و نیوەی تر لە پیاوان پێك دێ بەبێ لەبەر چاوگرتنی هەژارو دەوڵەمەند، لەبەرئەوە ئەگەر بینیمان بیرۆکەی بەشی ڕێژەیی پەسەندکردن لە دامەزراندنی ژنان دوا کاریگەری لەسەر بەرژەوەندی پیاوان دایە، ئەوا لە کۆمەڵی مرۆڤایەتی دا هیچ زیانێك لەبەرژەوەندی گشتی ڕوونادات ئەگەر ژن لەوەزیفەدا کارێکی کرد، ئەوا خێزانەکەی لە ڕووی ماددی و ڕووەکانی تریش سوود وەردەگرێ، وای لێ دێ ژنان وشیاری زیاتریان لەسەر ژینگە دەبێ و کاتێ کە دەگەنە خوێندن و شارەزایی پەیدا دەکەن بەوەش شارەزایی زیاتر لە ژیانی ڕۆژانەیان دا پەیدا دەکەن، پشت بەخۆیان دەبەستن و لەسەر ئاستی کەسێتییان کاریگەری دەنوێنن. بێ گومان دایکانی خوێندەوارو پشت بەخۆ بەستووش بۆ نەوەکانی داهاتوو ئەبن بەنیعمەتێك نەك لەعنەتێك.

www.pertwk.com

تێبینیو سەرچاوەکان

1-جۆرج شێر (پاساوی دامەزراندن بە مەبەستی قەرەبووکردنەوەی جیاکاری) فەلسەفە گشتیەکان 4, ژمارە (1975) لاپەرە 164.

2- دۆزی ژنان (کۆمەڵەی ژنان بۆ توێژینەوە سەبارەت بە ژنان) دەککا (1979) لاپەرە 335.

3- بڕوانە م.ئا.واڕن, جیاکاری سێگسی لاوەکی دامەزراندن بە سیستمی پشکی ڕێژەی فەلسەفەو گشتیەکان 7, ژمارە 2 (72-1971) لا251 و دوایش.

4- لەوجۆرە پۆلێن کردنە بۆ نموونە (ئاین, ئەتنی , ژێندەر , ناوچە ,...هتد لەبەرچاوبگیرێ

5- بانگەشەکەرانی ئوسولیەکان لەبەنگلادیش لەبارەی جیاکاری بنەرەتی لە سێکسدا بە ڕاشکاوی دەدوێن و ئەوانەی بانگەشەی لیبرالیەتیش دەکەن بە جیاکاریەکی لاوەکی دەیبینن.

6- ئەم توانجە جۆرە حکومەتەکانی دەوڵەتە ئیشتراکیەکان ناگرێتەوە .

7 -بڕوانە ج,ح تۆمۆن1 دامەزراندنی تفصلی , فەلسەفەو -گشتی (2) ژمارە 4, (1973) لا 38.

8- بڕوانە ج شێر لەکاری ناوبراو لا 165.

9- بڕوانە ا.ب. روقیە , ژنو هۆیەکانی ڕاگەیاندن لە بەنگلادیش , لەو کتێبەو ب,ب, روقیە , دۆزی ژنانی بەنگلادش لەئەفسانە میللەکاندا .

ج-دۆزی ژنان لە کتێبی ناوبراودا .

10- ج,ئا , وێنە,بنەما ئەخلاقیەکان ,بەشی 6 , کامبریدج(3-19).

11- بڕوانە ب, روقیا (ئا وێنەکان لەسەر بنەمای سودگەیاندن بەندن لێکۆڵینەوەی زانکۆی دەککا لە دیسەمبەری 1987.

www.pertwk.com

12- بڕوانە ,ب, روقیا (ژن لە کۆماری ئەفلاتونی نموونەییدا) (بەزمانی بەنگلادیش نوسراوە) دەككا, فسفا پریلا پاتریکا, دیسەمیەری 1980.

ژێدەرەکان

ژێدەرە گشتیەکان :

1- رێبەری سەرچاوەکان سەبارەت بە دۆخی ژنان , یونسکۆ 1982.

2- سەرچاوەیەك لەسەر ژنانی بەنگلادیش , دانانی (مەحمودە ئیسلام) دەکا 1979

3- بزاڤی ژن‌و سیاسەت , دانانی ، (A.philips) ئۆکسفۆرد1987.

4- توێژینەوەکان لەمەڕ دۆخی ژن, باڵی پێشکەوتن‌و نیشتەجێ بوون لە ئاسیا, سەرچاوەیەکی راڤە کراوی (کیمی هارا).

5- ژیانی کۆمەڵایەتی ژنان لەسەرەتاکانی چەرخەکانی ناوەراست لەبەنگالیا , دانانی شەهناز حوسێن, دەككا. 1985.

6- ژنانی هاوچەرخی عەرەبی ,(سەرچاوە) (Michello racagni) دانانی ملیکلۆ راکاگنی،لەندەن 1978.

7- ژن لە چین , دانانی کارین ت .ویی(Karen.t.wei) لەندەن 1984

8- ژنان لەمەیدانی هیندا (Kalpan Dasgupta) نیودەلهی ,1976.

9- ژن‌و سیاسەتی دەوڵەت , دانانی (عەبدولڵا نرعێنی .سەنگافورە 1989.

10- ژن‌و کۆمەڵگا , (Rosenberg) (Bergstrtrom) لەندەن 1975.

11- ژن لە باشوری ئاسیا , دانانی (Carol sakala) نیۆیۆرك(1980). کارۆل سکالا

12- دۆزی ژن , کۆمەڵەی ژنان بۆ لێکۆڵینەوەی ژنان , دەككا 1979.

www.pertwk.com

ژن و كەناڵەكانی ڕاگەیاندن لە بەنگلادیش :

1- ت,بلانكیت،((ژن و پیسبون و پەراوێزبوون)) ماناو ڕەوشتی مناڵبوون لە لادێكانی بەنگلادیشدا , دەككا 1984.
2- ئا, كبیر , فلیم لە بەنگلادیش , دەككا 1979.
3- كتێبی گیرفان ئامارێكی بەنگلادیش ,دەككا (85-1984) .
4- دۆزی ژن , كۆمەڵەی ژنان بۆ لێكۆڵینەوەی ژنان , دەككا (1989).

بنەما مۆڕاڵەكانی ژن لە ئیسلامدا :

1- علی م , نامیلكەیەك لەبارەی فەرموودوكان.
2- علی م . (ئاینی ئیسلام) هند 1973.
3- علی م . شەریعەتی ئیسلام لەهاوسەرگیری و جیابونەوەدا , هیند .
4- علی ئا,ی (مانا لە قورئانی پیرۆزدا , هیند .
5- بیلی , كورتەیەك لە یاساكانی موحەمەدی , هیند 1965.
6- باڤیجا , ح, (ژن لە ئیسلامدا , هیند.
7- بوخاری , كتێبی زانستی .
8- فیزی (كورتەیەك لەیاساكانی موحەمەدی) هیند 1964.
9- حمید ئەڵلا ,م بەرێوەبردنی دەوڵەتی ئیسلام, لهور 1984.
10- (بنەماكانی شەریعەنی ئیسلامی) بەمبی 1968.
11- شكاكت, ج (Schacht. .J) لەندەن 1961
12- وێلس (یاساكانی ئینگلیزی موحەمەدی) , لەندەن 1920.

بارو دۆخی ژنانی بەنگلادیش لە ئەفسانە میللیەكاندا :

1- دەی ,ل,ب (Day.l.B) چیرۆكە میللیەكانی بەنگالی , لەندەن 1921.
2- ئەفسانە میللیەكانی بەنگلادیش , ئەكادیمیا , بەنگلا, دەككا, 1985.
3- (Loko shitya somkalan) ئەكادیمیا , بەنگلا , دەككا 1985.
4- د.س. كاكاتا, (senD .C.) ئەدەبی میللی بەنگالی , كالكاتا , 1920.
5- د.ن.كنارام (konavm) 1923.
6 – تۆمسۆن هۆڵت (Thowson 8 Holt), نیۆیۆرك .

بیجوم رۆقیە _ رابەری هنر خوازی:

1-بیجوم ح , بنەما مۆڕاڵەكان لەلای مۆور_ MOUR , تیۆرو پراكتیك , زانكۆی دەككا , 1982.

ژن لە كتێبی سەوزی قەزافییدا :

1- كۆنگرەی جیهانی لە بەنخازی , كتێبی سەوز, بەرگی , تریبۆلی , 1979.
2- موعەممەر قەززافی , كتێبی سەوز . تەرابلوس , لیبیا .

پەیوەندی ژن و پیاو لە ئەدەبی هاوچەرخی بەنگلادیشدا :

1- علی , جاترا (jatra) .دەككا .

2- علی س, پریم کاهینی (prem kahini) دەککا .
3- ئـەدەبی هاوچـەرخی بـەنگلادیش , کۆکردنـەوەی کۆمـەڵێك وتـار (بەزمانی ئینگلیـزی و بەنگالی لـەژێر چاپدایە , کۆمەڵـەی بـەنگلادیش ئاسیایی , دەککا .
4-حەق,ح,ئا (Patale Haspatale) دەککا .
5- حەق,ح,ئا , نامهین گۆترۆهین (Namhin gotro hin) دەککا .
6- کەریم, (Amar jata glani)دەککا.
7- کەریم, (Pream etki Lal golap) دەککا.
8- وەلی ئەڵلا, (Ama Bashr chamdo) دەککا.
9- وەلی ئەڵلا, (kando NaDi kando) دەککا.

ڤێرجینیا وۆلف و ئازادکردنی ژنان :

1- بل, ك ڤێرجینیا وۆلف , ژیانی , لەندەن, 1964.
2- فۆستەر. ئا , م ڤێرجینیا وۆلف , کامبریدج 1943.
3-جۆمستۆن (Johmstone,J.k) کۆمەڵەی پلوفربری نیۆیۆرك 1954.
ح,ك,
4- ناسان,م, (Nathan M.) ڤێرجینیا وۆلف, لەندەن 1961.
5- وۆلف, ڤێرجینیا, ژورێکتایبەت بە خۆمان , لەندەن 1929.
6- وۆلف,ڤ,سێ جونەیهی , لەندەن (1938).
7- وۆلف, ڤ,ئۆرولاندۆ , لەندەن 1928.

سیستمی بەشی ڕێژەی دامەزراندن لە بەنگلادیش:

1- بیجوم حەسنە , ژن و کەناڵـەکانی ڕاگەیاندن لەبەنگلادیش لەهەمان کتێب دا .
2- د.بیجـوم حەسـنە . بـارودۆخی ژنـانی بـەنگلادیش لـە ئەفسـانە میللیەکاندا لەهەمان کتێب.

www.pertwk.com

3- بیجوم ح . (ئایا تیۆری مۆور لەسەربنەمای سودمەندبوون بەندە ؟) لێکۆڵینەوەکانی زانکۆی دەککا, دیسەمبەری 1987.
4- بیجوم .ح, ژن لە کۆماری نموونەییدا (Bisvabidg laya Patrilla) ئەفلاتوون , دەککا دیسەمبەری 1980.
5- مور,ح,ئا,بنەما ئەخلاقیەکان. بەشی چوارەم , کامبریدج (1903).
6- شـیر,ح, (بەهانـەی دامەزراندندابۆقەرەبوکردنـەوەی جیاکـاری) فەلسەفەی گشتی .4,ژمارە 2 1975.
7- تۆمسـۆن, ج,ج,(دامەزرانـد.....فەلسـەفەی گشـتی .2, ژمـارە 4. (1973).
8 - وارن.م,ئا,(جیاکاری سێکسی لاوەکی و دامەزراندنی پشکی ڕێژەیی فەلسـەفەی گشـتی,ژمـارە 2(1972-1971). لاپـەرەکان (100, 101, 102,103 (

پێرست

www.pertwk.com

پێشەکی..3
دەستپێک..6
پێشەکی وەرگێر..9
بەشی یەکەم :ژن وکەناڵەکانی راگەیاندن لە بەنگلادیش 11
*سەرچاوەکان
بەشی دووە م: بنەما مۆراڵەکانی ژن لە ئیسلام دا 31
شیکردنەوەی تیۆری یەکسانی .
*سەرچاوەکان :
بەشی سێیەم :
بارو دۆخی ژنانی بەنگلادیش لە ئەفسانەمیللیەکاندا 49
*سەرچاوەکان:
بەشی چوارەم : بیجوم روقیا , رابەری هزرخوازی 60
* سەرچاوەکان:
بەشی پێنجەم :. ژن لە کتێبی سەوزی قەزافیدا...................72
*سەرچاوەکان:
بەشی شەشەم :
پەیوەندی ژن و پیاو لەئەدەبی هاوچەرخی بەنگلادیشدا..........82
بەشی حەوتەم : ڤێرجینیا وۆلف و ئازادکردنی ژنان...............104
*سەرچاوەکان:
بەشی هەشتەم: سیستەمی بەشی رێژەیی دامەزراندن
لەبەنگلادیش 126
ژێدەری
بەشەکان...144

کۆتایی